

Villem Gross
KESKMISED PÄEVAD

VILLEM GROSS

KESKMISED PÄEVAD

«EESTI RAAMAT»
TALLINN 1966

Kujundanud E. Maisaar

PUHKUSELE

1

Üle hulga aja terve perega maalesõit võis ainult kõrvalseisjale näida tühiasjana. Autoga saab headel teedel kerge vaevaga katta küllalt pikki vahemaid. Siin polnud tegu pika teekonnaga. Kõigepealt Viljandisse, kus elasid Ande Lemberi isa ja õde Vanda koos mehe ning lastega. Sealt juba samal õhtul edasi Tõrva lähedale kolhoosi, kus neid pikisilmi ootas Kaarel Lemberi üksik tädi Hildegard.

Kui aga heita pilk selle tühise sõidu ajaloole, siis saab pikematagi selgeks, et mitte kõik pole lihtne, mis lihtsana näib.

Ülemöödunud suve hakul kirjutas perekonna vanim liige Helene Lember salajase uhkusetundega oma õele Hildegardile:

«Meie noored said siis nüüd masina kätte ja me sõidame terve perega, kui Kaarel puhkusele jääb.»

Kaarel oli aga just sel suvel mingite aruannetega ülepeakaela kinni, katsetehases käisid igasugused komisjonid ja tähtsad ametimehed, nii et Helene Lemberi poeg pidi järjest platsis olema ja puhkusele lasti alles augusti lõpus.

Möödunud kevadel kirjutas vana naine juba ettevaatlikumalt:

«Meie noored loodavad mõlemad ikka juulis puhkuse võtta. Tänavu ehk seda ei juhtu, et kõik nii hilja peale jääb.»

Juhtus ikkagi. Kaarel kutsuti esimesel puhkusepäeval tagasi ja saadeti kuskile Sverdlovski kanti uue vab-

riku ehitamisele nõuandjaks. Üks igavene häda! Kui nad seda kivitegemise asja uurisid ja kui ikka üks asi korda ei läinud ja teine asi välja ei tulnud, siis kurtis Kaarel ühtepuhku, et rahadega ollakse kitsi ja ei pöörata tähelepanu. Nüüd, kui leiutus käes, on kõik väga lahked, aga teadjaid mehi selles asjas on alles nii vähe, et poe või nahast.

Need vabandamised õe ees polnud muidugi vabad samast varjatud uhkusetundest, aga siiski — parem oleks kord ometi sõita. Kogu pere juba hellaks tehtud.

Seepärast võis nüüd täiesti mõista ka kümneaastast Indrekut, kes hommikul pärast pesemist ja riietumist elutargalt tähendas:

«Ega me veel läinud ei ole. Kõike võib juhtuda.»

Reet oli vennast küll paar aastat noorem, aga see ei takistanud tal omamast isiklikke seisukohti. Tema oli nimelt täiesti veendunud, et sel aastal saab isa masinaga kauge vanatädi juurde sõita. Miks ta nii veendunud oli, seda ei pidanud ta vajalikuks põhjendada. Või mis põhjendusi temal tühjakesel võiski olla. Ta väike pea ei suutnud mahutada mingit muud mõtet kui seda, et lõpuks ometi on käes see pika reisi hommik. Kuidas võis rikkuda nii imelist hommikut rumala ja vastiku kahtlemisega. Vend lõi käega. Mis sa lollikesega vaidled. Targem annab järele. Ja ta läks tasakesi vilistades õue. Päike paistis garaaži uksest sisse ja kiiskas lõbusalt vastu auto nikkelosadelt. Isa oli peadpidi kapotikaane all ja keeras mingit kruvikest. Tal oli kindlasti abi vaja.

Reedal oli alguses kavatsus vennale järgneda, kas või ainult selleks, et ilma «katsuda». Aga ta jäi, sest osa asju tuli alles pakkida ja ilma temata siin vaevalt oleks hakkama saadud.

Pakkimise juures leidub ikka midagi, mis kipub üle jääma, mida ei oska ära mahutada. Vanda väikesele Ehale ostetud nukk ei kannatanud muljumist. «Tallinna» keeksid olid öö jooksul pakendipaberile kirjutanud rasvase hoiatuse, nii et kandekotist tuli eraldada mõned raamatud ja aknakardinate pakk. Need võis lahtiselt autosse asetada. Aga laualamp — see, mille Vanda oli viimast korda Tallinnas käies ostnud ja maha

unustanud? Reet arvas, et lambi võiks mässida teki sisse.

«See on idee!» haaras ema ettepanekust kinni.

Asi joones, ei kannatanud Reet enam toas askeldada. Kuulgu Indrek, mismoodi tema nõuandeid pakkimise juures vajalikuks peetakse. Ta pöördus muidugi mõista isa poole. Kahjuks ei kukkunud kõik nii toredasti välja. Isa ajas huuled torru ja ütles küll: «Ohoo! Tubli!», aga isa käskis kohe Indrekul mingi võtme ulatada, mida see vastikult tähtsa näoga tegigi. Tehku nemad oma tööd kuidas tahavad. Tema, Reet, läheb ja toob tuvidele teri. Need jäävad nüüd kauaks ajaks ilma tema hoolitsuseta.

Söögilauas tuli järsku päevakorda eesistme küsimus. Reet arvas, et nemad vanaemaga sõidavad ees. Indrek ei pidanud seda sugugi õiglaseks, kuna tema oli siiski küllalt palju energiat kulutanud auto ettevalmistamiseks ja koht isa kõrval näis talle loomuliku tasuna. Tüli paisus ja vanaema pidi tegema kurja nägu: kui ei oskata ilusasti olla, ei võetagi kaasa. Õõnes liialdus ei sobi laste kasvatamiseks. Ema arvas, et igas asjas on võimalik kokku leppida. Miks peab üks terve pika tee sõitma eesistmel? Kuid pooled olid hasartsed ja ei leppinud viigiga. Isa ei öelnud musta ega valget, aga ta ilmes oli midagi, mis hoiatas mõlemaid.

Pärast einet kutsus ta Indreku natukeseks ajaks teise tuppa. Mis ta seal poisile rääkis? Igal juhul sattus ema asjade kandmise segaduses ja üldises evakuatsiooni-õhkkonnas pealt kuulama meeldivat pedagoogilist stroofi:

«Võid ette istuda, kui tahad.»

«Kas isa käskis?» küsis Reet.

«Midagi ta ei käskinud. Meil olid hoopis tähtsamad jutud. Aga kui arvad, et võid nina püsti ajada, siis eksid.»

«Ma pole ajanudki. Sa võid pool teed ees sõita.»

«Pole vaja.»

Loobuja kiirustas, kuna isa hõikas. Kontrolligu ta, et kõik kontaktid oleksid lahutatud.

Ande tellis vahepeal kaugekõne Viljandisse. Nüüd siis julges ta seda teha. Kui Kaarel talle eile õhtul oli meenutanud, et Vandat peaks ette informeerima, oli

Ande naerdes vastanud, et ta ei tee seda enne, kui kõik on masinas ja Kaarel kindlalt rooli taga. Alles siis julgeb ta, korterivõti peos, helistada. Kaarel tuligi nüüd hästi tõsise näoga juurde ja pistis talle võtme pihku. Naisele meenus eilne lubadus ja nad naersid, nagu oleksid hakkama saanud teab kui toreda naljaga. Andet huvitas, mis mees oli poisile öelnud, et see järsku nii rüütliks oli muutunud.

«Õpetasin viisakust. Reet on ju ikkagi ... naine.» Kaarel pilgutas lõbusasti silma ja vajutas näpu suule. «Ära unusta, et jutt oli omavaheline. See maksab ka midagi.»

Sel hetkel helises telefon. Kaugekõne? Nii ruttu? Ande pani igaks juhuks käe telefonitorule:

«Mine! Vaata, et lapsed siia ei tuleks. Kui sind küsitakse, ma igatahes küll valetan.»

«Ah, jäta oma naljad,» ütles Kaarel ja jäi, kulm kortsus, ootama. Ta oli valmis võtma toru, kuid seekord ei küsitud teda. Võimalik, et oli siiski kaugekõne. Aga miks siis Ande ümar nägu nii tõsiseks tõmbus, miks ta oma kitsad huuled prunti ajas? Midagi oli juhtunud, sest nüüd hakkas doktor Lember küsima: kas temperatuuri on, kas valusid kõhus tunneb, kas oksendanud ei ole.

Kaarel istus toolile. Talle tundus, et Vanda lastest mõni on haigestunud. Säh sulle siis puhkuse algus! Ande iseloomu ta juba tundis.

Helene Lember, lõpetanud kapi juures ümberrõivastumise, ilmus üleni mustana ja kahisevana uksele, pilgus kannatamatus. Jälle mingi abivajaja, kes ei viitsi polikliinikusse järge ootama minna. Millegipärast läks vanainimene alati pilve, kui miniale abisaamise asjus helistati, nagu oleks tema süüdi, et on arst ja et tal on mõned tuttavad.

Samal hetkel taipas Kaarel, et ühendust Viljandiga pole veel antudki, sest Ande ütles:

«Hästi, Kaja, ma tulen vaatan su Malle üle. Ole rahulik, midagi kardetavat ei tohiks olla.» Ta tõusis süüdlase ilmega.

«Ei saanud siis oma sõbrannale lausutud, et puhkusele sõit. Need nüüdse aja lapsed ilmast ilma haiged, tohtrid ees ja taga.»

«Hea küll, ema. Sa ole telefoni juures, kui Viljandikõne tuleb. Me käime seal kähku ära.»

Kaarel püüdis ennast valitseda. «Kas Paul oli ka kodus?»

«Ma ei tea. Arvatavasti.»

«Ükskõik. Ma sisse ei tule, saab ehk rutemini.»

«Jah, oma inimese juuresolek niikuinii segab.»

Nad sõitsid vaikides. Siis ei kannatanud Ande välja: «Oled sa pahane?»

«Lõbus ma pole, nagu näed.» Mõne aja pärast lisas ta hoopis nõudlikus toonis: «Nii et pea meeles, kui minul vahel nii juhtub, et kutsutakse ootamatult välja, siis sina kah ära tee mul nägusid.»

Ande puhkes heledasti naerma.

«Sinu ja minu töö vahel on ikka väike vahe. Sind kutsutakse vahel välja, nii et oled mul terve kuu aega kadunud. Mina saan hakkama poole tunniga. Ära mööda sõida. Oota siin.»

Kaarel ootas. Keeras vahepeal masina ringi. Piip ei tahtnud põleda. Kell tiksus ja lükkis kannatlikult minuteid üksteise otsa. Mis asja nad võisid seal nii kaua arutada? Mine või ise üles. Kaarel vaatas kahekordset puumaja, mille iga pisiasi mõjus ärritavalt. Keegi oli alt ühe jupi vihmaveetorust ära kiskunud ja see ulatus nüüd veelauani. Roheline värv seintel oli tublisti koorduma hakanud. Mõned voodrilauad kaardusid välja. Neisse oleks kulunud kümmekond naela ja sein oleks jälle tihkelt sile. Paraadukse vedru oli liiga tugev ja uks prahvatas iga väljuja järel, nagu hurjutades elanikke, kes tema saatuse vastu huvi ei tundnud. Kui viies inimene oli ukse enda järel kinni lasknud langeda, hakkas Kaarel ennustajaks: mitmes on Ande? Kümnes? Olgu, ta peab olema kümnes. Kui ta ei ole, siis...

Lõpuks ometi ilmus nähtavale tuttav roosa jakk. Ta oli kaheteistkümnes. Kaja pidas aga vajalikuks veel trepilgi küsida, anuvalt läbi prilliklaaside vaadates lootust ja julgust nõutada.

Ande oskas rahustada. Lubas kõik need asjad veel täna ära korraldada.

Kui Kaja viimaks märkas Kaarlit ning sõnaohtralt vabandas tülitamise pärast, oli see ainult veidike viisa-

kam kui tarvis. Masin läks tal aga liikuma otse hüpates.

Mida pidi Ande veel täna korraldama?

Kõigepealt kiirabisse. Alma Pakas tunneb hästi doktor Venti, kelle palatisse Mall uurimisele saata. Andel pole muud, kui rääkida Pakasele oma kahtlustest, ja küll juba kolleeg lepib kokku ning kirjutab saatekirja, nii et laps läheks otsekohe sisse.

«Kas ei aita juba sulle neist korraldamistest. On ju olemas ametlik liin.»

Viadukti taga tänavaristil tuli kogu tähelepanu koondada liiklusele. Alles Tehnika tänavasse jõudes paistis, et Kaarel võib jälgida, mis talle öeldakse:

«Ametlik liin. Kas sina minu asemel oleksid Kajale öelnud niiviisi?»

Kaarel keeras hoogsalt Vaksali puiesteele. Alles siis sai ta heita kiire pilgu kõrvalistujale, kes tundus talle pahasena. Ei. Ande polnud pahane. Kas ta ise ei kiirustanud, kas ta ise ei tahtnud meelsamini sõita hommikuses jaheduses. Ta oli lihtsalt mures. Kas sinna majja ei ole astunud suur õnnetus?

«Mallega? Mis tal sinu arvates siis viga on?»

«Ma ei tea. Väga raske öelda. Võimalik, et mingi meningiidivorm oma alguses. Laps ei oska ju seletada. Aga et ta nii kahtlaselt palju vett nõuab ja urineerib... Meenutab üht juhtumit... Siis kui ma veel haiglas töötasin. Toodi meningiidikahtlusega sisse, tegelikult — diabeet. Vaene Kaja, oleksid sa näinud ta nägu, kui ta küsis, kas lapsel pole midagi neerudega. Paul püüdis olla optimist. Püüdis. Aga mis nad teevad siis, kui...»

Nad said Soovikutega hästi läbi. Kaarlil oli Pauliga alati rohkesti juttu ja kui Kaja oma huvideringiga jäigi talle võrdlemisi kaugeks, siis ei takistanud see teda teravalt tajumast, mis tähendab selle kuivavõitu pedagoogi mure tema naisele.

«Sa pole ju kindel.»

«Jah, muidugi. Ilma analüüsideta pole võimalik midagi kindlat öelda. Seepärast ma kiirustangi, et ta juba täna või homme Vendi juurde sisse saaks. Noh, pea siin kinni.»

Lubatud veerand tundi oli kasvanud peaaegu pooleks

tunniks, kui Ande täiesti löödüna tagasi tuli ja imeliku ärevusega hääles ütles:

«Sõidame koju. Ma pean jääma tööle... homsest kuni... ma ei tea mitu päeva.»

Kaarel vilistas ja pitsitas läbi hammaste:

«Seda me kogu aeg otsisime.»

«Juhataja oleks niikuinii helistanud. Ega praegu ole asendajat niisama võtta. Midagi pole parata. Sõidate rahulikult välja. Sest ma ju ei tea, kui kaua pean asendama doktor... Bulavinat. Ja teiseks, mis õigusega teed sina nüüd niisugust nägu?»

Kaarel vajutas täiest jõust starterile. Ta ei öelnud enam ühtki sõna, aga iga tema liigutus reetis, kuivõrd pinna lähedal vulksub ja podiseb tulivihane laavamass.

Lapsed ootasid tänaval. Reet jooksis kergelt hüpeldes nendele vastu ja haaras ema käest kinni. Kas läheb viimaks ometi sõiduks? Mis Mallel viga on?

«Mall viiakse haiglasse, kus on üks väga hea arst. Nüüd aga sõidate teie kõik ära, ainult mina pean tööle tagasi minema.»

«Miks, ema?» ehmus tüdruk ja vedas kohe suu viltu.

«Sellepärast, et meil on praegu vähe inimesi ja üks arst jäi haigeks. Kui ta terveks saab, siis sõidan teile kohe järele.» Seda öeldes otsis ta autost väga hoolikalt asju, mida ta koju kavatses jätta.

Vahepeal oli sünge Kaarel rääkinud emale sama loo ja see kobis nüüd vihasena autosse. Tema meelest oli süüdi minia oma alalise teiste pärast askeldamise ja muretsemisega, millega ta oma perel oskas tuju ära rikkuda.

Nii muutus kauaoodatud ühine maalesõit rebestatud meeleoluks, tusaseks ja nutumaitseliseks lahkumiseks.

2

Vana kivimaja hämaras, hiljutisest remondist alles vängelt lõhnavas ooteruumis polnud soe, suvise aja kohta tundus siin isegi jahedana, kuid Andel hakkas pikapeale päris kuum. Ootamine kestis tõesti kaua. Iga mööduja näis nagu küsivat, miks ta siia on kutsutud.

Lõpuks ometi tuli kabinetist välja õde Rammo. Ta noor nägu punetas laiguliselt. Kõik pidi siiski hästi minema, tema meelest oli prokurör väga sümpaatne. Nagu oleks tõde sõltunud uurija isikust, mitte aga faktidest.

Prokurör, noor mees hallis ülikonnas ja tumerohelises särgis, polnud sugugi sümpaatne. Rääkis väga tähtsalt telefoni teel mingist istungist ja selle edasilükkamisest ning ei teinud ukse juurde seisma jäänud Ande Lemberist väljagi. Kõne venis kohatult pikale ja sissekutsutu ei teadnud oma piinlikkusetundes, mis ette võtta. Õde Rammo oli ometi öelnud, et teda paluti sisse astuda. Miks talle siis istet ei pakuta või märku ei anta, et ta lahkuks? Just sel hetkel, kui ta käe ukselingile asetas, lõpetas mees kõneluse ja vihjas oma laua vastas asetsevale toolile.

Prokuröril oli meeldiv hääl ja väga puhas diktsioon. Saanud Ande Lemberi isiku kohta ettenähtud andmed, pidas ta väikese pausi ning asus siis asja juurde.

Kodanik Robert Mirt oli esitanud kaebuse, süüdistades oma naise Linda Mirdi surmas kiirabijaama arsti Ande Lemberit. Jaa, Ande teadis seda. Imelik, veel eile meenusid talle Kaarli pahameeleks need rasked märtsikuu päevad, mil see kõik juhtus. Ja täna pidi ta järsku, täiesti ootamatult valetama, et jääb asendama Bulavinat, kes sõidab ringi täie tervise juures, pidi valetama mehele, kes poleks tõtt kuuldes ühelgi tingimusel välja sõitnud, pidi valetama lastele nende endi huvides, kuna ei tahtnud sõidu ärajätmisega neile pettumust valmistada.

Õnneks juhtus veel nii, et ta töökohast läbi pidi minema. Kui juhataja oleks talle koju helistanud, kas ta siis oleks suutnud Kaarlile otsekohe öelda seda, mis ta ütles?

Esialgu tajus ta Robert Mirdi kaebust nagu hoopi läbi vee, mingi raske tuimusega. Kogu tähelepanu koondus sellele, kuidas pere võiks ilma temata maale sõita. Kiirabijaama koridoris jõudis ta ennast koguda ainult selleks hädavaleks.

Alles hiljem, ümber riietudes ja tegevusetult oodates, küsis ta lakkamatult: miks esitas Robert Mirt kae-

buse ja miks tegi ta seda alles nüüd, rohkem kui kolm kuud pärast naise surma?

Ooteruumis istudes vabastas ta enda sellest küsimusest. Kodanikul on õigus ennast kaitsta. Arste on igasuguseid.

Ja nüüd istus ta siin värskelt tapetseeritud ruumis ja kirjutas oma šeletust paberile, mis laskis natuke tinti laiali.

«26. märtsil s. a. kell 16.32 helistas kiirabijaama kolmeteistkümne-aastane tütarlaps Ene Mirt ja teatas, et tema emal on väga paha olla, et ta hingeldab.» (Kas tüdruk ütles dispetšerile «väga»? Ükskõik, naiivsus on taga ajada täpsust igas sõnas, pealegi võib see praegu kahjuks tulla ainult ülekuulatavale.) «Kuna mina oma brigaadiga olin väljasõidu järjekorras esimene...» (tegelikult polnudki jaamas teisi arste) «... siis andis dispetšer telefoni minule, kuna ta ise kahtles, kas kutset vastu võtta.» (Kaks korda sõna «kuna». Ah, stiilivead pole siin olulised!) «Küsisin lapselt, mis emal viga. Tüdruk ütles, et emal on kurk haige. Minu küsimuste peale teadis väljakutsuja öelda, et ema on töölt vabastatud, teiseks, et isa käis hommikupoolikul polikliinikus haige seisukorra halvenemisest rajooniarstile teatamas ja viimane lubas haiget samal päeval külastada.»

Siin jäi Ande Lemberi sulg pikemaks ajaks peatuma. Miks sa siiski kutset vastu ei võtnud? Sest kogu küsimus õieti selles seisiski. Linda Mirdi päästmiseks oleks kutse pidanud tulema palju varem. Seda kinnitas ekspertiis ja sellepärast ei süüdistanud ka tervishoiu-osakonna kontroll tol korral kiirabijaama arsti. Siiski, juhtumit uuriti siis ja uuritakse praegu, kuna Lember ei võtnud kutset vastu.

Miks?

Seletamatu juhtum! Ta oli juba nõus välja sõitma, ehkki lapse jutust jäi mulje, et tegemist on tavalise angiiniga. Sõita polnud kaugele. Ta oleks seal poole tunniga lahedasti toime tulnud. Täpselt niipalju oligi tal jäänud oma vahetuse lõpuni. Kõik oleks kenasti klappinud. Aga missuguse tundega oleks ta kolleegidele otsa vaadanud, kui juhataja oleks järgmisel päeval küsinud — miks võttis ta vastu rajooniarsti kompetentsi kuuluva väljakutse? Kõik oleksid ju aru saanud, et

Lember tegi seda oma isiklikust mugavusest. Tahtis täpseks ajaks töö lõpetada. Ja veel niisugusel päeval, kus üks raske juhtum ajas teist taga. Ta sai endast kohe võitu. Jah, momendil oli see võit. Tavaline kohusetunde pisivõit isikliku mugavuse üle. Mõni minut hiljem oli ta sellest jagusaamisest natuke uhkustki tundnud, sest vaevalt oli ta telefonitoru käest pannud, kui dispetšer võttis vastu kutse hoiukassast. Üks klient oli seal minestanud. Kleenuke naine tuli toimetada otsekohe günekoloogiahaiglasse, vastasel korral . . .

Muidugi, nüüd tagantjärele vaadates on selge, et doktor Pakas oleks jõudnud teha sedasama, natuke hiljem küll, aga oleks veel jõudnud. Sel juhul oleks tema, Ande Lember, istunud Linda Mirdi surivoodi juures, oleks tulnud sellele täiesti ootamatult. Mis ta seal oleks enam teha saanud? Ainult seda, et ta siis oleks olnud seal ja mitte nüüd siin.

Ruumi oli tunginud mesilane. Tegi tiiru toas ja vupsas vastu ruutu. Sumises ja peksles seal vihaselt tükk aega üles-alla. Ande vaatas seda looduse ja tsivilisatsiooni tillukest vastuolu ning tal oli tahtmine eksinule õige tee kätte juhatada. Kodus olles oleks ta seda otsekohe teinudki. Siin pidi ta aga seletuskirja kirjutama: «Ütlesin väljakutse ära, kuna kiirabijaam oli sel korral kutsetega üle koormatud.»

Oli see peamine põhjus? Väsinud sumistaja hakkas uue jõuga suure pettuse vastu peksiema. Prokurör läks ja avas mõlemad aknapooled.

Ande küsis veel kord: Oli see peamine põhjus? Ta ju sõitis pool tundi hiljem kohale, kui Robert Mirt helistas ja teatas, et naine on surnud. Nii see oli. Ta märkis žurnaali parajasti viimaseid haiguslugusid, kavatses seejärel ämmale teatada, et hakkab tulema ja võtab ise kauplusest homseks piima. Selle asemel aga pidi ta kihutama sinna, peas vasardamas kramplik küsimus: Kuidas see võis juhtuda? See tundus võimatuna. Ometi oli see nii. Trepil tuli vastu rajooniarst. Päästa poleks saanud. Tüdruk seisis hirmunult toas. Mees istus köögis koristamata laua juures, tema pilgus oli hukkamõist. Näis, nagu oleks ta purjus. Ei, ta polnud tilkagi võtnud. Ei olnud nendel ka mingeid pahandusi. Vaadaku doktor ise, nende läbisaamine polnud halb.

Mees tõi pildialbumi, asetas lauale. Üks tass läks ümber, piimanire valgus vahariidele. Ande tahtis musti nõusid koomale lükata. Mees ei lubanud. T e m a oli veel hommikul katnud laua. Nurgas seisis ämber märja pesuga. Linda oli hommikul pesukööki läinud. Ei oleks tohtinud teda lubada! Mees kattis korraks näo suurte kätega. Soonilised autoõlidest pargitud kämblad. Noomida polnud enam mõtet. Ande viis kitli autosse ja saatis selle ära. Kui ta tagasi tuli, istus mees endisel kohal ja lehitses albumit. Andel oli puhuti tunne, et ta on ikka veel väljakutsel, et ta viibib raske vaimuhaige juures, kelle peab ettevaatlikult kõheldes ravile toimetama. Puhuti valdas teda ennast ebareaalsuse taju ning ta pidi jõudu pingutama, et tagasi tulla, ärgata. Piltide järgi oli Linda Mirt lõbus, isegi pulmakleidis naeratas, ehkki naeratus polnud nii vaba kui rannas ja pargis võetud fotodel. Mehe kõrval tundus ta väiksena. Vabaõhupuhvetis rahvale limonaadi müües polnud ta äratuntav. Aga mees ütles, et see oli tema ühel motovõistlusel.

Ande püüdis jälile jõuda, kuivõrd rööpaist välja paisatud mees oli, kas ta siiski ei vajanud abi. Ei, mees teadis, mida pidi eelolevatel päevadel tegema. Kavatses matustele kutsuda inimesi nii oma autobaasist kui kaubastust, kus Linda töötas. Mehe mõistus reageeris õieti, assotsiatsioonides esines lünki, kuid ulatuses, millest oli kerge aru saada. Tugeva vaimse hoobi mõju. Ande rääkis talle oma tööst ja raskustest, et autojuht mingilgi määral mõistaks, miks ta kutset vastu ei võtnud. Paistis, et ta mõistis, ehkki kordas tihti: «Hilja. Nüüd pole enam miskit parata.»

Kas ta mõistis? Ju siis ei mõistnud ega taibanud, mis räägiti. Millega seletada praegust, kolm kuud hiljem esitatud kaebust? Inimene toibus kuni siiani? Võib-olla ei suutnud ta ühelgi ööl uinuda, süüdistades kord ennast, kord arsti. Ärkas lõpuks kindlas usus, et tema elu on mürgitanud arst, kes laskis naisel surra, ja . . . kirjutas kaebuse. Tal oli õigus kaevata. Kaarel ütleb, et õigus on tema naisel. Ta ütleb nii, kuna teab kõiki üksikasju, teab ka naise hingelist seisukorda, mida õigusemõistmise puhul ei pruugi arvestada. Siin on vaja fakte.

Laua kohale kummardunud naine võttis käekotist taskurätiku, pühkis korraks üle lauba ning jätkas faktide kirjapanekut.

«Peamiselt aga arvestasin fakti, et rajooniarsti visiitide aeg on käes, et iga minut on kohale tulemas arst, kes oma alustatud ravi vastavalt haiguse käigule korrigeerib. Seda tehes ei võinud ma muidugi aimata, et mind juba pärast pooletunnilist väljasõitu kutsub sama aadress. Seekord nõudis mind Robert Mirt ja teatas oma naise Linda Mirdi surmast. Sõitsin kohale, kuid päästa ei olnud enam võimalik.» Ta mõtles veidi, pani punkti ja kirjutas siis läbi lugemata alla.

«Valmis?»

«Jah, palun.»

Prokurör lükkas kõrvale paksu toimiku, mida ta parajasti uuris, ja tõmbas ette õhukese — Ande Lemberi oma.

«Lühike küll,» tähendas ta seletuse kohta, laskis kergelt silmad üle käia ning pistis kausta. «Jääb siiski arusaamatuks, kuidas te suutsite ära öelda säärase vastutustundetusega, säärase külmusega lapsele, kes palus oma ema pärast. Lapsele!»

Tundus, et küsimus polnud enam ametlikult range, oli ainult kasvatavalt noomiv. Mida teadis noomija kiirabijaama tööst? Alles möödunud nädalal otsisid nad ühel tänaval maja nr. 15. Kõige suurem number sellel väikesel tänaval oli 7. Astusid igaks juhuks majja nr. 5. Seal ei teatud midagi. Kes oli see poisike, kellele pakkus lõbu arsti narrida? Talvel kihutasid nad naise juurde, kelle tütar ärritatult nõudis abi. Ema oli kirvega jalga löönud. Aadress klappis, nimi oli õige, kuid täiesti terve naine oli lausa meeleheitel. Juba teist korda saatis mingi tüdruk tema korterisse kiirabi arsti.

Ande ohkas ja ütles:

«Meie võime välja sõita ainult siis, kui haige tervis nõuab kiirabi. Me pole kunagi ära öelnud ei täiskasvanutele ega ka lastele, kui haige tervis nimelt meie abi vajab.»

«Ja ikkagi...» ütles noor mees jonnaka nõudlikkusega hääles, kuid jäi mõtlema. Lükkas siis toimiku ülekuulatava ette. «Palun, lugege läbi ja kirjutage alla.»

Pärast seda tõusis Ande kiiresti püsti, kuid kohe ära

minna ei saanud. Uurimise kestel esines ta algusest lõpuni täiesti ametlikult. Nüüd oli vaja kindlaks teha üks oluline punkt, oli vaja esitada küsimus koos põhjendusega. Lühikese kõhkluse järel otsustas ta alustada viimasest. Ütles, et viibib praegu puhkusel, et pere sõitis hommikul maale ja tema ei saa enne mingeid teateid saata, kui asi on lahenenud. Kas seltsimees uurija võib umbkaudseltki öelda, millal võiks toimuda kohtuprotsess.

Prokurör toetas oma laia lauba käele. Kas ta tõesti muigas? Võimalik, aga võimalik, et ka mitte. Igatahes vaatas ta hetke pärast ikka samasuguse tõsidusega üles ja vastas küsimusega:

«Miks te arvate, et see asi ilmtingimata kohtusse läheb? Muidugi, seda toimikut pole kuigi raske paragrahvi alla viia, aga võttes arvesse teie senist tööd, ma loodan, et aitab, kui piirdume administratiivse liiniga.»

Administratiivse liiniga! Võttes arvesse senist tööd. Milline poolik, räbal tulemus!

Lindamäe laiade puukroonide vari näis olevat just see, mida vajasid ülespiitsutatud närvid. Ande istus pingile. Temast möödus elu — asjalikult ruttav, muretult lonkiv, vanainimeselikult tönts, nooruslikult kerge. Teiselt poolt küngast ilmus nähtavale terve grupp. Ekskursandid. Vist lätlased. Nad olid ärritavalt lõbusad ja muretud.

Ande tõusis rapsuga pingilt ja hakkas kiirustades minema. Võidu väljakule oli kogunenud rahvast. See polnud uudishimu, mis sundis minejat korraks peatuma. Teda ei saanudki praegu huvitada jalgratturite rivi väljakul Keskkomitee hoone vastas ega kõne, mida näis pidavat rivi ees valges ülikonnas kehakultuurilegelane. Kiirgavad karikad punase riidega kaetud laual ja raadio «hõbehalli» katusel seisev mikrofoniga reporter panid muigama. Kui tõsiselt mängivad täiskasvanud, kui nad on kord juba otsustanud mängida. Ei, siiski ilma naljata — tervislik mäng ja küllap ka hea puhkus.

Tapvalt kuumas trammis mõtles ta, et koju jõudes peseb ennast üleni külma veega. Kõigepealt käis ta aga nõutult tühjades tubades, mis olid ämma käe all täiesti korrastatuina maha jäetud. Ainult roosa jakk, millest

ta oli uurija juurde minnes viimasel hetkel loobunud, vedeles tugitooli korjul. Ta riputas selle puule ja heitis rammetuna diivanile.

. . . Kui kaugele oli jäänud see sõjasügis! Arstiteaduskonna üliõpilane Ande Roots, kes saatuse tuju tõttu viibis siis just selles jaoskonnas praktikal, pritsis hommikul kaevu juures poolpaljalt pesevale sõjamehele vett. Ta oli peaaegu kogu öö rääkinud ja vaielnud selle pika meeldiva ja hirmus aruka sapöörileitnandiga, oli liigagi avameelselt välja ladunud oma vaated. Hommikul oli sobiv see kõik naljatades laiali pritsida. Aga mees ei läinud sellele. Lahkudes nõudis ta aadressi, mida Ande pidas mõttetuseks. Mitu kuud hiljem tuli kiri ülikooli. Oo-jaa, see oli kiri, mis pani tundma ja mõtlema. Romantikale jätkub ruumi igal ajal, ainult et ta on inimesele ebatruu. Ta tahab olla alati noortega ning seepärast moondab ennast vastavalt ajastule ja pealetuleva põlvkonna iseloomule.

Andet põletas prokuröri ebaviisakus. Võimalik, et mees ei märganud, kuidas ta ukse juures konutas. Võimalik, et tahtis rõhutada oma telefonilise jutuajamise tähtsust. Ükskõik. Igal juhul, kui ta tahtis Andet alandada, siis ta saavutas väga kergelt oma sihi. Kas poleks seda juhtunud, kui ülekuulatav oleks olnud noor tütarlaps? Siiski — kui rumal, kui näotu mõttekäik! Mees võis igaühega nii käituda. Lihtsalt kasvatamatus. Võib omandada raamatutarkusi, aga kui sul pole isa, kes viib su parajal ajal «omaette» ja ütleb, et viisakus on kah vajalik asi, et komme nõuab seda ja seda . . .

Kolmkümmend kaheksa aastat . . . Muidugi, veel paar aastat tagasi Kaarliga oktoobripühade ajal instituudis koosviibimisel ajas natuke naerma mõne mehe viinas lahtileotatud avameelsus. Ühest ehitusteadusele pühendunud noormehest, kes tantsu ajal arglikult püüdis kätt pigistada, hakkas kuidagi kahju ja ta jäi tükiks ajaks segavalt meelde. Piinlik oli tabada ennast mõttelt, et noormehe ilusale näole kirjutatud tunded talle meeldisid. Möödunud aastal Leningradis juhtus aga lõbus lugu. Kaarel ei saanud hotelli administraatoriga hakkama. Vabu kohti polnud. Ande ei uskunud. Läks ise. Kui ta pärast dušši mõnusasti voodis pikutades kiitis ennast ja oma kõneosavust, ütles Kaarel: «Ära unusta

oma tumedate silmade kõneosavust, kui sa ajad asju meessoost administraatoritega.» Ande oli siis naerdes vastu vaielnud mõttele, mis polnud talle sisuliselt uudiseks. Kõige rohkem lõbu valmistas see, et Kaarli huumorisse oli segatud kübeke armukadeduse leelist.

Mis ütleks Kaarel prokuröri kohta, kes tema naist oli niiviisi kohelnud? Ükskõik. Elu oli võtnud nõuks pöörata selg, ja just siis, kui kogemused ja energiahulk on kõige kasulikumas kooskõlas.

Pole halvemat inimesest, kes oskab teise ära hellitada, kuni ükskord tüdineb ja teatab, et kõik oli ainult nali. Elul on just niisugune iseloom. Vähemalt mõnda oma objektidest näib ta alguses hoidvat ja silitavat ainult selleks, et talle ükskord seda soolasema kämblaga näkku virutada.

. . . Ande ärkas telefonihelinast. Talle näis, et on maganud kogu öö. Aga sel juhul poleks päike tuppa paistnud.

Süda kloppis. See tuli äkilisest jaluletõusmisest. Võimalik, et helistati kaua. Või oldi liiga kannatamatu — ta ei jõudnud kõnet vastu võtta.

Toas valitses talumatu leitsak. Koju jõudes oleks ta pidanud aknad pärani kiskuma.

Pargi poolt kostis hüüdeid ja vahekohtuniku vilet. Omal ajal tundis Kaarel huvi jalgpalli vastu ja vedas mitmel korral naisegi staadionile. Ojaa, kui ammu see oli! Polnud siis veel Indrekutki. Nüüd lõhub juba poiss ise virgasti saapaid ja tunneb nimepidi kõiki jalgpallisuurusi.

Varjuliste kastanitega palistatud tänaval võis näha hulgaliselt jalutajaid. Ande vaatas kella. Kui ruttu teha, siis polnud veel hilja minna Kaja Sooviku poole. Võib ju öelda talle ükskõik mida, kui ta suured silmad teeb. Ta pesi ja otsustas riietuda parimasse, mis tal oli. Kas ta oli kuulnud või kusagilt lugenud, et riietusest võib oleneda meeleolu. Kui sul on halb olla, riietu nii hästi kui võimalik. Mõte pani muigama. Proovida ju võis.

Ta valis parajasti sukki, kui telefon helises. Jäme, väga puhas bass nõudis Kaarel Lemberit.

«Teda pole kodus.»

«Aga ehk te saate edasi öelda, et räägiti toimetusest.»

«Teda pole linnas.»

«Oi kui kahju.»

«Muide, kas teie helistasite umbes veerand tunni eest?»

Tuli välja, et mees toimetusest helistas küll, aga enne lõunat.

Kes see võis siis olla? Äkki oli kaugekõne? Niisugusel juhul ei või kuhugi minna. Väga võimalik, et helistas Vanda. Või keegi, kellel oli midagi olulist öelda. Laseb tunni aja pärast kõnet korrata ja teatab, et... Ande muigas irooniliselt. Muidugi, nüüd peab veel sattuma paanikasse kah.

Raamat peab aitama, kui inimene oma mõtetega on üksi jäetud ja peksleb nagu vigase tiivaga lind rohus. Terved riiulid ilukirjandust, loetud ja lugemata raamatuid vaatasid vastu külmalt, pealetükkimatult. Mõned pealkirjad ei öelnud midagi, mõned meenutasid minevikku, mis tundus kaugena ja muretuna.

Väike ärakohutatud ämblik sibas piki riiuli vaba äärt, lootes ennast peita esimesse hõredamini paigutatud raamatute vahesse. See polnud ebauskliku inimese käsi, mis ta ajakirja servaga põrandale tõukas. Seal pidi ta elu otsa saama. Aga ta pääses. Naise muigav pilk saatis teda niikaua, kuni riiulialune vaatevälja lahutas.

«Soo, nüüd siis oleme ka oma ämblikukartusega jõudnud vanaeide seisusse,» ütles Ande ja istus toolile.

Tuleb endale selgeks teha. Loogiliselt, nagu ütleb Kaarel. Küllap teistel on seda kergem öelda. Mis loogikat ongi selles enneaegses surmas? Prokurör leiab, et olen talitanud vastutustundetult. Aga mul on ju selgesti meeles, et just vastutustunne sundis ära ütlema. Kui laps oleks valetanud, kui ta oleks näiteks öelnud, et emal on väga kõrge temperatuur... Kui tihti on niiviisi kiirabi arste kohale petetud! Ene rääkis õigust. Temperatuuri järgi polnud ta ema sugugi raskes seisundis. Küsimuste varal midagi kahtlast ei selgunud. Aga pea! — Miks ma sinna sõites mehe käest otsekohe küsisin, kas neil kodus ei olnud mõnda suuremat pahandust? Miks meenus mulle alles siis, et on olemas ka spasmid, mis mõnes ühenduses võivad ohtlikuks kujuneda? Hea küll, surm ei tulnud niisuguses komplitseeritud ühenduses. See tuli hoopis lihtsamalt. Linda Mirt oli kõripõletikuga pesukööki läinud! Miks ma niisugust juurdekülmetamise ja kurnamise võimalust ei arvestanud ega küsinud? Lahkajad ütlevad, et kutse hilines. Sellel pole mingit olulist tähendust. Kui kutse oleks tulnud varem, siis oleks jõudnud veel operatsiooniks ette valmistada. See on õige. Aga mina oleksin ju lapsele ikkagi neidsamu küsimusi esitanud, laps oleks täpselt samuti vastanud ja ma oleksin ikkagi keeldunud. Tähendab, asi pole selles, miks ma keeldusin, vaid selles, miks ma piirdusin tavaliste küsimustega.

Rutiin! Ah, pole tarvis peenutseda. Pealiskaudsus! Kui tahad päris aus olla, siis ütle selgesti välja — hoolimatus.

Kas ma tõepoolest olin hoolimatu? Mis õigusega ma siis kritiseerisin ametiühingu koosolekul doktor Bulavinat ja ristisin teda hoolimatuks, ehkki on üldiselt teada, et tema tookordne viga oli tingitud hoopis muust: Bulavina ei suuda taluda hüsteerikuid (lõpuks — kes neid taluda suudabki); tema viha on juba niivõrd juurdunud, et ta mõnel korral kergitab häält seal, kus seda sugugi ei tohi, ja kutsub välja sekeldusi. Kas see on hoolimatus? Inimene, kes oma tööst ei hooli, ei kiruks nii mahlakalt selle pärast, et on aega raisanud mõne hüsteeriku juures. Hoolimatul arstil oleks ju ükskõik, kus ta oma aja veedab. Palk jookseb.

Vaat mis välja tuleb. Enda eksimust analüüsides jõuad arusaamisele, et oled eksinud ka kolleegi töö hindamisel. Olid kindel, et sinule ei saa keegi kunagi ette heita hoolimatust. Üldiselt võttes muidugi — sa loed spetsiaalset kirjandust, ei jäta vahele konverentse. Aga kiirabi jääb ju ikkagi kiirabiks, ja kui neis tingimustes siiski püsitakse kursis, siis... Ei ole viga olla kollektiivis ja liikuda arstide ringis teadmisega, et sinust arvatakse ainult head. Üsna meeldiv on kuulda, kui mõni personali käsutaja ahvatleb enda poole üle tulema. Nimi on hinnas.

Mida ütleksid nad nüüd, kui selgub, et doktor Lemberi hoolimatus on kaastegev olnud ühe naise surmas. Ja nagu levivatele juttudele omane — nad muutuvad järjest lihtsamaks ja lihvitumaks, kuni jääb järele

ainult üllatava ning skandaalse maiguga resultaat: doktor Lember on lasknud ühel naisel ära surra...

Hoolimatus on küllaldaseks aluseks, et mõista süüdi. Selge. Nii tulebki mõelda. Aitab kahevahel kõikumisest. Valu, mis torgib vaheaegadega, on talumatum kui pidev hõõgumine. Tunnistades süüd, võtad sa endale pideva hõõgumise, mis lakkab aja vältel, lakkab edaspidises töös.

Edaspidises töös... Võttes arvesse senist tööd. Nii vist ütles prokurör. Mis tähtsust on sellel antud juhtumis? Kas ma tegin siiani korralikult tööd ainult selleks, et Linda Mirdi surma puhul seaduse käsi minu suhtes kergem oleks? Tema ütleb: võttes arvesse senist tööd. Talle on saadetud karakteristika ja ta teeb otsuse. Tema jaoks ei eksisteeri enam ühtki küsimust. Aga minu jaoks on kerkinud juba uus ja palju tähtsam: kuidas kujutlen oma edaspidist tööd?

Mõtlemine on looming, ja kui mõttetegevus on äge, siis on ka loomingulised tulemused märgatavad. Analüüs oli toonud naise kõige tähtsama küsimuse juurde. Küllap ta oleks leidnud sellele ka vastuse, kui mitte samal hetkel poleks helisenud telefon.

«Noh, pidite ikka töölt läbi tulema?» küsis juhataja madal alt.

Ande hakkas raskesti arusaadavas seoses rääkima oma sõbratari lapsest ja sellest, et Alma Pakas pidi doktor Vendiga kokku leppima.

«Ma tean, ta kirjutas saatekirja. Aga kuidas doktor Lember ise ennast tunneb?»

«Minul pole häda midagi, naudin üle hulga aja ka vallalisepõlve,» katsus Ande naljatada.

«Või nii. Mõtlesin, et olete juba teel.»

«Kas teie ennist helistasite, kella poole kaheksa ajal?»

«Näed sa, ta kuuleb, aga ei julge vastu võtta. Nii araks jäänud?»

Ande tunnistas nüüd üles, mis ta vahepeal oli teinud, mõeldes ise, kuidas valgustada uurimise käiku ja tulemust.

Seda polnudki vaja, kuna juhataja teadis ise juba kõik. Pisut võõrastavalt kõlas erutus selle tüseda ja

alati rahuliku naise hääles, kui ta mainis, et oli prokuröriga vaielnud.

«Mis alusel ma saan kirjutada noomitust alluvale, kes talitas absoluutselt õieti. Igal asutusel on omad ülesanded. Bürokraatia! Seda sõna topitakse meil nüüd igale poole. Nagu mingi moehaigus. Kui me laseksime oma brigaade polikliiniku kutsete peale välja tormata, mis siis ministeerium ütleks? Anarhia! Kujutage ette, selle peale väidab meie armas prokurör, et arstkond kipub üldse üksteise eest seisma ja vigu kinni mätsima. Hallo! Kas te kuulete?»

«Jah, kuulen küll.»

«Ma tuletasin meelde doktor Pakase lugu. Minu eelkäija ei seisnud tema eest, oli valmis vallandama. Aga tervishoiuosakond ei leidnud mingit alust karistamiseks. Teie puhul on ekspertiisi andmed samuti täiesti selged: seda naist poleks niikuinii päästa saanud.»

«Seda küll, kuid minu meelest... mulle valmistab piina just see, et ma ei osanud ette näha kõiki võimalusi.»

«Ma mõistan teid. Niisugune lugu pole arstile kerge. Kogu kollektiiv saab sellest aru. Küllap me veel mäletame, millise näoga te sealt tookord tagasi tulite. Need asjad, mida võib nimetada juhusteks, on iseendast juba arstile karistus. Teil on pealegi samuti lapsed. Kujutan ette, mida te seal läbi elasite.»

Ande neelatas. Ta silmad läksid niiskeks.

«Ausalt öeldes ma pole oma hinges veel vabanenudki torkivast haavast. Nüüd lihtsalt rebiti see uuesti lahti.»

«Selleks ma õieti helistasingi. Sõitke kohe maale. Täna enam vist ei saa. Täna minge tsirkusse. Hea kava. Ja kohe esimesel võimalusel minema. Puhake. Ärge vaevake ennast. Küllap meie siin need paragrahvid jutti ajame. Noh, niiviisi. Jõuate veel viimasele seansile. Ja nägemiseni pärast puhkust.»

Oli hea, et ta helistas. Hingel hakkas kergem ja mõte pääses liikuma praktilistele radadele. Tuli otsustada, kuidas sõita. Kas Viljandi kaudu või Valga kaudu? Isa ja Vanda kindlasti ootasid teda ja oleksid solvunud, kui saaksid teada, et ta sõitis perekonna juurde, neid vahepeal külastamata. Samal ajal aga teadis ta, et seal

hakkab Vanda otsekohe manguma: jäägu vähemalt nädalaks. Ja kui ta otsustabki mõneks päevaks jääda, siis on see aeg ikkagi täis rahutust perekonna pärast ning süüdlase tunnet Vanda ja raugastunud isa ees. Hiljem sõidad ära nagu inimene, kes teistele on tahtmatult haiget teinud. Isa valged juuksed paistavad väravast veel kaugele. Vanda lastega saadab ja pahandab. Kõige õigem on nii: Valga kaudu Tõrva, nädal või rohkem oma pere hulgas, ja siis võib ju Kaarel teda autoga Viljandisse toimetada, võivad kõik koos sinna sõita, ja üldse on veel tuhat võimalust.

Ta jäi magama hilja ning ärkas üsna vara peavaluga. Otsis tükk aega kohviube (ämm oma kappide kraamimise maanias oskas alati asju ümber paigutada) ja leidis need lõpuks toosist, millele oli kirjutatud «manna». Sel ajal kui vesi kees, pesi ja riietus ta kärsitult nagu ikka inimene, kellel seisab ees pikk sõit ja palju toimetusi. Tegelikult kavatses ta ainult lastehaiglast läbi astuda, eelmüügilt õhtusele rongile pileti võtta, Kaja pool käia ja töökohast läbi minna. Oli vaja juhatajat veenda, et ta ilmaaegu juristidega vaidlema ei hakkaks, kuna see võis kahjustada ainult juhatajat ennast. Kõik see kokku ei oleks kuidagi võtnud üle poole päeva. Siiski andus naine askeldustele, nagu oleks tal hirmus kiire. Kuhu ta tõttas? Puhkusele? Või... põgenes mõtete eest, mis luurasid läheduses kavala plaaniga — paisata oma ohver tagasi, kiskuda ta ära sealt, kuhu eilne värskendav jutuajamine teda nii kindla käega oli asetanud.

Kaja Sooviku juurde polnud tal vaja minna. See oli haiglas ja hirmus õnnetu näoga. Mallel olid ussid! Nüüd peab tüdruk siia jääma, kuni need elukad välja aetakse. No öelgu Ande, kust võis Mall need endale hankida? Nad elavad ometi nii puhtalt!

Õnnetul emal polnud vähimatki aimu, miks tema arstist sõbratar järsku nii rõõmsa energiapuhanguga seletama hakkas nagu üliõpilane, kes eksamikomisjonis kerge pileti on tõmmanud. Luges lausa punktide haaval ette nende elukate levimise teid ka kõige puhtamatesse majadesse.

Sel ajal kui Kaja kirus hoovi ja lubas keelata Mallel igasuguse mängimise koertega, kerkis Ande pähe koos

ergava punaga küsimus: äkki rääkis Alma Pakas doktor Vendile tema esialgsetest kahtlustest? Piinlik, piinlik. Diabeet. Kümnetest võimalustest mõelda kohe nii sünget juhtumit. Lõppude lõpuks... Noh, lõppude lõpuks on kõik heaga lõppenud. Saagu Kaja aru, et lapsele mängusid keelata ei või, tuleb ainult jälgida, et ta ilma pesemata midagi söödavat ei haaraks. Pealegi saab Mall ju aru, kui talle seletada, ja see on kõige olulisem, sest kes jõuakski neid murjaneid pidevalt silmas pidada.

Mure, eriti aga piinlikkusetunne Kaja prillide taga kahanes ja andis maad tänulikkusele. Tõepoolest, ühel inimesel on pagana halb tuttavale tohtrile niisugusel puhul helistada, aga ta teadis, kui kaua teinekord läheb, enne kui ametlikus liinis asjad liikuma hakkavad.

Ande naeris, aga ta mõte rändas juba teistel radadel. Kaja, kes oli selleks ajaks jõudnud kitli ära anda, pidi kohe poodi ruttama. Tal oli nüüd tuhat muret kaelas ning seetõttu ei märganud ta isegi seda, kuidas sõbratari näkku sigines hajameelsus.

Tegelikult polnud see hajameelsus. Väliselt ainult paistis nii. Ande langes tagasi sinna, kus ta oli oma mõtetega eile. Ta läks hoolimatult kiirustades läbi tiheda liikluse, põgenes mõtete eest, kuid need ei jäänud maha.

Kaja tänulikust lobisemisest oli kostnud nii selgesti Kaarli tusane hääl: «On ju olemas ametlik liin...» Aga mitte see. Ei sugugi. See ainult tekitas pilu ootamatule küsimusele: Kui Kaja oleks mulle helistanud minu valvekorra ajal? Oleksin ma sõitnud? Jah, oleksin küll. Mallel polnud ju kriitilise seisundi tunnuseid? See poleks lugenud. Ma oleksin oodanud vabama silmapilgu ja juhatajalt luba küsinud, või koguni Alma Pakase saatnud. Siin oleks otsustanud see, et väljakutsuja ja kutsutav käisid omal ajal kordamööda Tartu turul, kust siis oli tõeline kunsttükk midagi üliõpilase taskule kohast saada, et nad mõlemad ei sallinud usklikku vanamutti, kes andis mõista, nagu peaks ta neid korteris ainult ligimesearmastusest, et nad ka hiljem aeg-ajalt kokku saades jagasid teineteisega kõike jagamisväärset ning meenutasid koosveedetud aastaid.

Ma oleksin sõitnud.

Tuttava puhul oleks jätkunud hoolitsevat suhtumist kas või nahast väljapugemiseks. Linda Mirt polnud võimeline enam ise kutsuma, laps nägi ja küsis abi... ametlikus liinis ja... talle vastas ka ametlik liin.

Kogu see oletuste rida vajutas teda hoopis uuest küljest ja ta pidi ennast koguma, pidi ennast kokku võtma tühjal pingil tiigi ääres. Väikest kasvu valgepäise tütarlapse kriim hirmunud nägu oli jälle ta silme ees ja ta kurku pitsitasid tõmblused. Ametlik liin... Riiete poolest lihvitud ja ütlemisjulgusega kelkivad noorukid möödusid temast ning üks märkis midagi armastuse muutlikkuse kohta. Teine naeris ja näitas, kui kergesti võib toime tulla kahemõttelisusega. Ande pigistas taskurätiku rusikasse. Seda polnud nüüd enam vaja. Tige pilk punetavate laugude alt saatis tõmblukkudega palistatud noorukeid. Jah, neil nähtavasti polnud niisugust isa, kes parajal ajal oleks viinud nad «omaette»... Oi, Indrek! Tuleb ette vaadata. Kuue, seitsme aasta pärast...

Paisunud vajadus Kaarliga rääkida sundis teda kiirustama, justkui oleks sellest olenenud väljasõidu aeg.

Halvastipuhanu peale mõjusid jaama kassaruumi sumin ja sumbunud õhk raskelt. Ajuti oli tunne, nagu viibiks ta kohiseva veekogu ääres, mis tekitas kerge pöörituse.

Kusagilt oleks nagu tasakesi tema nime hüütud. Järsku haaras mehe käsi tal küünarnukist kinni.

«Tere, Ande! Kuhu sa sõidad? Ma olen ees, võin võtta pileti ka sulle.»

Kas tõesti Harri Lool!? See oli Ande keeletu küsimus, millele teise lõbusad silmad pleekinud kulmude all vastasid: nagu see mingi ime oleks, et tuttavad üle hulga aja kusagil kohtuvad.

Üle kümne aasta oli sellest möödunud, kas varsti isegi mitte viisteist, kui Harri Lool äkki poolelt semestrilt kadus. Õhtul enne seda oli neil viimane otsustav jutuajamine abielust ja vabadest suhetest. Küünikut poseeriv noormees pidi lõpuks enda järel ukse nii kõvasti kinni lööma, et korteriperenaise Kristus kummuti kohal hakkas võbisema. Läks. Kadus jäljetult. Ja nüüd küsib ta siin rahvasummas lihtsalt, nagu

oleksid nad nädal tagasi lahku läinud: Kuhu sõidad? Mis niisugusel puhul muud üle jääbki, kui vastata samas maneeris.

«Tore! Me sõidame siis koos. Mina astun ainult paar jaamavahet enne maha.»

Kuni piletijärg abipakkujani jõudis, selgusid tema peamised elumuudatused. Pidas neli aastat vahet, proovis õnne siin ja seal, kuni tuli tahtmine diplomi järele. Lõpetas nagu kord ja kohus, aga patsatas teiste soovil ning omal jalal maale — looduse rüppe. Moodsa riietuse järgi poleks Ande seda arvanud.

«Võiksid vaatama tulla. Meil on oma aialapike — kui oled huvitatud lilledest, siis võin sulle üht-teist huvitavatki näidata.»

Andel ei lastud paari sekunditki imestada asjaolu, et Harri Lool kasvatas eralõbuks lilli, sest otsekohe vuras uus üllatus meeldivatel «r»-idel ette:

«Mu naine oleks kindlasti rõõmus, sest niipalju kui ma sind mäletan, on teil ühised eetilised printsiibid.»

Vihje käis nende omaaegse lahkumineku põhjuse kohta. Nüüd on see kunagi nii küüniline noormees üsna tublisti ajatuultest sakutatud ja kasvatab mingisuguse Andele tundmatu naisega koos lilli.

«Sa ei pidanud iialgi naist võtma?»

«Ma pole seda ka teinud. Tuleb välja, et ise kuulun võetavate liiki. Saad aru, väikest kasvu mehed on kompleksidega.»

Hiljem, kui nad olid «Tallinnas» (all) seadnud endid pikemaks istumiseks, pöördus Harri silmi kissitades üle laua kaaslase poole:

«Kui sa kavatsed mu eest varjata oma õnnetuse põhjust ja ulatust, siis ütle kohe ja ma ei hakka selle küsimuse ümber rebasemängu mängima.»

«Millisest õnnetusest sa räägid?»

«Ma mõtlen seda, mis on kirja pandud mu vastasistuja näojoontes ja pisut ebalevates silmades, — muide, anna andeks mu otsekohesus, ikka endiselt kaunites. Ma pole ammu lobisenud ja tulv on suur, katsu tabada tuuma. Tõepoolest, mis sul viga on?»

«Mul pole midagi niisugust, mis... Lihtsalt halvasti magatud öö ja väike rahutus laste pärast.»

Ettekandja viis hetkeks tähelepanu ebameeldivalt

jutuainelt. Harri, kes näis otse õhust naise meeleolusid vastu võtvat, tegi teist juttu, rääkis endast ja maatohtri elu «võludest». Ande küsis tema Tallinnas viibimise põhjust. Selgus, et ta lihtsalt kulutas mõned päevad vajalike aparaatide väljanuhkimisele. Seejärel oli Harri huvitatud Kaarel Lemberist, kelle tegevust ehitusmaterjalide alal ta oli ajakirjandusest silmanud. Muuseas, teda on alati köitnud kuulsate meeste isiklik elu.

«Kaarel Lember on kõige tavalisem mees,» manas Ande pähe mitte midagi reetva näo.

«Parteilane?»

Mis oli Harril sellega pistmist? Ande mõtles. Kodus polnud mehe parteilisuse küsimus kunagi kõneaineks. Varem, õieti üsna ammu, läksid nad kord selles asjas tülli. Ande oli vihaga küsinud: mis kasu saab Kaarel parteis olemisest? Ainult ülesanded ja kohustused. Kaarel oli siis häält paisutades vastanud: «Kui ma oleksin parteis kasusaamise sihiga, siis poleks sinusugune naine minuga abiellunud.» Kunagise tüli niisugune ootamatu lahenemine kerkis Ande kujutlusse pildina. Talle meenus Kaarli poos ja nägu sel hetkel, ning küllap võis nüüd naise näolegi kanduda kübeke sisemisest muigest, mille kutsus esile mälestus. Ta küsis kerge pilkega, milleks Harril on vaja seda teada.

See ei vastanud kohe, mugis oma saia lõpuni, süütas suitsu. Alles siis toetas mõlemad küünarnukid lauale ja tunnistas:

«Vaata, Ande, olin juba valmis sulle ütlema: kui su mees on parteilane, siis . . . noh, ühesõnaga, kommunistliku töö brigaad, olgu ka perekonnas inimene. Nüüd aga nägin, et sihtisin valesti. Paistab, et saate briljantselt läbi.»

Ande muutus lõbusaks:

«Mul on tõega tahtmine öelda su nime ühe o-ga.»

«Tee seda. Nii et ma siis eksisin? Pea, pea. Tähendab, kõige tähtsam langes ära.» Ta vajutas väikese punetava sõrme rusikasse. «Teiseks võib olla töö, vastuolu kollektiiviga. Niipalju kui ma sind tunnen . . .»

«Ma olin eile prokuröri juures.»

«Aa! *Exitus*?»

«Jah.»

Harri ei pärinud midagi, ta jäi kunagist kursuse-

kaaslast üksisilmi vaatama ja see jutustas peensusteni kogu loo. Kui Ande lõpuks vaikis ning erutatult viimase jahtunud kohvitilga ära jõi, küsis vastasistuja:

«Nii et sa ise tunned ennast süüdlasena?»

«Jah, mul on väga raske.»

«Noh, sellest peaksid sa küll juba üle olema. Siin tuleks juristidega nõu pidada. Kõige parem — kas sul mõnda tuttavat juristi ei ole?»

«Miks ei ole. Kaja mees . . . Ah soo, sa vist Pauli ei teagi. Kaja abiellus viimasel kursusel, sind polnud enam silmapiiril.»

«Räägi temale sellest noomitusest. See on ju kurioosum! Absoluutne lollus! Arst, kes tegutseb ühiskonna kui terviku huvides, peab vastu võtma noomituse, samal ajal kui mees, kes sihilikult tappis oma naise, hulgub vabaduses ja kirjutab kaebusi. Mis sa vaatad nii ehmunult, kullake? Muidugi, ta ei kägistanud ega löönud talle pähe. See oleks jätnud jäljed. Aga ta võis hommikul musta pesu pärast toriseda.»

Ande oli Harri mõttekäigu julmusest rabatud ning suutis ainult mõttetult pomiseda:

«See ei või olla. Mehed ei tea pesust midagi.»

«Miks ei tea. Et pesupesemine on raske töö, seda teab igaüks. Kas sinu mees oleks lubanud sul haigest peast . . . Kas mina oma Vilmal oleksin lubanud, kui ma ka ise arst poleks olnud? Inimesi on igasuguseid. Mõni lubab. Mõni sunnib.»

Andele meenus jälle pilt Mirtide koristamata köögist.

«Ei! Niisugusele mõttele poleks lihtne autojuht iial tulnud, kui ta ka oleks tahtnud. Kuidas võib ta haiguse käiku ette näha, kui isegi arst . . .»

«Hea küll. Võtan tagasi sõna — sihilikult. Aga mitte rohkem. Mina ju tean. Kirjutan naise kolhoositööst vabaks, aga kas ma saan teda takistada oma lapil mütamast, kui seal on käsil kartulipanek või heintevedu? Müttavad, kuradid, ja mul on tulnud teha hädaoperatsioone. Imekombel on vedanud. Aga sealsamas juhtum. Lammutavad mingit vana küüni kütteks. Naisel pind pöidlas, ei tee väljagi. Oleks kohe tulnud, oleksin pistnud antiteetanust ja kõik oleks korras. Aga mind kutsutakse, kui naine hakkab juba kangeks jääma . . . Tehku midagi. Mis asja? küsin ma nende käest. Sulle

pole vist vaja öelda, et ega minagi sel korral hästi ei maganud. Arsti saatus. Oled süüdi või mitte, aga kui sa ikka pead välja kirjutama selle igavesti kehtiva «sinise lehe» inimesele, kes veel võiks elada... Jah, mingi süütunne jääb. Mina nimetaksin seda kutse-eetiliseks süütundeks. Mõni arst on selles suhtes õrnem, teine krobedam. Sina muidugi...» Ootamatu mõte viis teda äkki endisele kergele toonile. «Sina, jah, oled just seda tõugu nõid, kes nõiaprotsessis on kohtuga ühel nõul — surma, ja valmis.»

Aeg oli läinud märkamatult. Kohvik sumises juba lõunases tulvas. Ande tundis nälga ja nad tellisid stroogonovi.

Harri sõi vähe ja rääkis palju. Temale ei andnud rahu kaebaja. Ta oleks tundmatu mehe oma fantaasiaga ribadeks närinud, kuid Andel oli silme ees katastroofipilt ja ta ei suutnud kaasa minna.

«Lõppude lõpuks, *cherchez la femme*, nagu ütles too kuulus prantsuse advokaat. Usu mind, siin on mängus naine. Mees elab kolm kuud vaikselt, kuni äkki ärkab ja esitab kaebuse. Kes talle niisugust nõu andis? Kas madu? Me ei ela paradiisis. See oli üks naine. Mine küsi selle mehe käest. Muidugi ta ei ütle, aga sa näed ise ja taipad lõpuks, et sipled oma rumaluses. Keegi sosistas mehele, et ta kaebaks, muidu võivad sugulased ja tuttavad mõelda, et ta oma naisest ei hoolinud või koguni ise soodustas tema surma. Mine uuri järele, ja sa veendud.»

Ande raputas energiliselt pead. Ükskõik mis, aga mitte seda.

«Mida sa häbened?»

«Ei tea. Ei taha ega suuda minna. Milleks? Minu küsimusse ei too see mingit muudatust.»

Mees jättis ta lõpuks rahule.

Kui nad tänavale astusid ja Harri teda õhtul vaguni trepil tikksirgelt oodata lubas, hakkas Ande naerma. Ta oli saanud südant puistata inimesele, kelle kerge vestluse tagant võis siiski aimata teatud sügavust. Tuli välja, et Kaja omal ajal liialdas, kui arvas, et Harri läheb sirgjooneliselt põhja. Hiljem arvas sedasama ka Ande, kuid nüüd pigistas ta vabalt ametivenna kätt ja ja ütles:

«Andesta, et sind piinasin, aga polnud midagi parata. Aitäh osa võtmast, mul läks kergemaks.»

«Siis on hästi.»

«Nii et õhtuni!»

«Selge. Neljas vagun.»

Õhtul seisis ta tõesti vaguni uksel, endal nägu nalja täis. Kui Ande lähemale jõudis, hüppas ta kähku perroonile ja tuli naisele kahtlevalt silmi kissitades vastu.

«Noh, jälle nullis?»

«Sa loed näojooni nagu raamatut. Ma ei sõida.» Ja lisas valuliselt muiates: «Tulin ainult, et sa asjatult trepil ei seisaks... tikksirgelt.»

Tuli ta tõesti ainult selleks?

Kohvikust oli ta läinud töökohta. Tema juhtumist räägiti seal parajasti täie hooga. Kõik kohalviibijad olid erutatud. Juhataja tegi naljaga pooleks käredat häält, et ta ikka veel pole ära sõitnud. Mis juhtus? Asi oli otsaga vabariiklikus prokuratuuris, konflikti sõlmed taheti seal ilmselt välgukiirusega läbi raiuda. Teisipäevaks oli Ande uuesti välja kutsutud.

«Ja sina lähed? Ootad need... üks, kaks, kolm, neli päeva?»

«Aga mis ma saan parata?»

«Aitab naljast. Sõidame. Võivad hiljemgi uurida. Sul on ometi puhkus!»

«Kas sina saaksid rahulikult puhata, kui säärane umbsõlm ootab lahtiharutamist?»

Harri saaks, ja kuidas veel.

Võimalik, et Ande nende sõnade kuulamiseks jaama ruttaski. Nende sõnade kuulamiseks ja nendele vastuvaidlemiseks. Küllap talle ei piisanud sellest, mida rääkisid kaaslased töökohas. Kuidas oleks Harri suhtunud kollektiivisse, kes nii erutatult ja südikalt kõiki kunagisi ütlemisi ning tülisid unustades seisis tema — õnnetu hädavarese eest. Harri oleks ära sõitnud, sest ega ta ole seotud tõkkeabinõuga. Ei, Ande nii ei saanud. Üldisele heatahtlikkusele võis vastata ainult kindla otsusega paigale jääda ja asi esimesel võimalusel lahendada. Kadugu vari, mis nii või teisiti ikkagi tema kaudu oli kollektiivile langenud. Harri arvas, et oleks pidanud Andega abielluma — oleks talle enamvähem vastava nime andnud.

…kem nad ei rääkinud — kõlas ärasõiduvile ja …g hakkas liikuma.

Koju! Tagasi tühja korterisse, endiste mõlgutuste juurde.

Alumisel korral pühitseti mingit tähtpäeva.

Ande püüdis meenutada, millal nende pool viimati külalisi käis. Sügisel? Ei, see oli möödunud kevadel. Ikka tuli midagi vahele, ikka mingid ülesanded. Ja lapsed. Alguses olid nad liiga väikesed, siis liiga tülikad, siis hakkasid jõudma järjest kogu tähelepanu nõudvatesse arengujärkudesse. Oo-jaa, kas pole siiski kogu lugu selles, et parimad tunnid mööduvad mehega. Mis muu võis veel nii tugevasti köita koduga. Mugav ju siin polnud. Väikesed toad. Raske standardmööbel. Kaarli ema oli sõja ajal paljaks põlenud, neil tuli alustada sellest, mida tol ajal toodeti. Kui palju vaeva nägid nad sellesama kirjutuslaua «kombineerimisega». Neid kollaseks lakitud lihtsaid laudu toodeti siis ainult asutuste jaoks. Aga sellel laual oli Kaarli väitekirja kaitsmise päeval palju lilli. Kui nad ülemeeliku olengu järel vastu hommikut olid koju hiilinud ja siin toas väsimusest jalgu sirutanud, pani Kaarel käe lauale ja ütles: «Sinu järjekord!»

Nüüd istus Ande laua juures ja mõtles oma elule. All venitati mingit laulu. Hea, kui inimesed saavad olla rõõmsad. Andet see ei seganud. Ta võttis sulepea, otsis tüki paberit ja hakkas kirjutama:

«Kaarel!

Pean Sulle tunnistama, et Sul oli siiski omal ajal õigus. Ma poleks pidanud haiglat vahetama kiirabi vastu. Mitte väitekirja pärast. Mul pole teaduslikuks tööks vastavat soont. Aga mõeldes oma praegusele tööle ja võrreldes seda kunagise tööga haiglas, ma tunnen, et seal oleks minust rohkem kasu.

Küll oleks hea, kui saaksin praegu Sinuga rääkida, selle asemel et siin piinavat üksindust tunda.

Sa võid küsida, kuidas ma nii hirmsasse üksindusse sattusin, kui mu ümber on kollektiiv? Tõsi. Alles nüüd ma tajun Su sõnu kollektiivi tähtsusest, ma näen, kui hästi võivad inimesed suhtuda oma kaaslasse, kes on raskustes. Teisest küljest aga just nimelt see . . .»

Sulg peatus, tõmbas siis viimasele lausele kriipsu peale. Kirjutas uuele paberile sama alguse kuni sõnani «raskustes». Sealt edasi algas uus kärbe:

«Edasi pean Sulle tunnistama, et ma polegi praegu tööl. Näed, sain hakkama sellega, et valetasin Sulle. Anna andeks, aga teisiti ei osanud. Sa oleksid tõtt kuuldes kindlasti koju jäänud, ja seda ma ei tahtnud nii laste kui ka Su enda ja ema pärast. Asi on nimelt selles . . .»

Milles?

Ühine laul oli all segi läinud, sellesse lõikusid hüüded ja naer. Hele sopran asus otsustavalt organiseerima:

«Oh armas Vello, laula sa, laula sa, laula sa!»

Laudkond võttis kuulekalt vedu:

«Sinu laul on ilus kuulata, kuu-u-laa-taah!»

Ande sulges akna enne, kui armas Vello jõudis oma hääle ilu kuuldavale tuua.

Milles on asi?

Täna on reede. Teisipäeval tuleb ette minna. Kiri läheb alles homme posti. Mis mõtet on kirjutada, kui kõik on veel selgumata? Jääb üle oodata, ainult oodata ja katsuda toime tulla tühjade päevadega.

3

Seekord uuris tema küsimust mees ebamäärastes aastates. Kas üle neljakümne või üle viiekümne. Tüsedate puhul võib kergesti eksida. Toimiku kohale kummardunud kiilaspea roosatas, samuti piinlikult puhtaks rasseeritud lõug ja põsed. Nagu saunast tulnud. Hääl kahises. Andel oli iga tema küsimuse juures tahtmine kurku puhtaks köhatada.

«Noh nii, andke oma seletus asja kohta.»

Ande võttis paberi ja kirjutas kiiresti. Laused olid hästi meeles, midagi juurde lisada ta ei kavatsenud. Ainult stiili võis parandada. Lause, milles enne esines kaks korda sõna «kuna», tuli nüüd toime hoopis ilma selleta.

Prokurör luges lühikest seletust tähelepanelikult. Ande uuris mehe siledat nägu. Talle ei jäänud märkamatuks, kuidas too vargsi kinnise suuga haigutas. Näed siis, temale on see istumine siin tavaline töö. Võib-olla veetis ta eile aega kusagil lõbusas seltskonnas ja magas halvasti. Kas tal pole astma? Sel puhul peaks ta ettevaatlikum olema. Võib juhtuda, et kunagi kohtume vahetatud osades.

Uksele koputati. Siseneja oli sihvakas tumedate, pisut käharduvate juustega mees, kes väga viisakalt ruumisviibijaid tervitas. Meeldejääv hurda nägu. Kindlasti arstide konverentsidel nähtud. Mees nimetas ennast Bruno Klausiks. Nimi ka koos eesnimega ei öelnud Andele midagi.

Prokuröri hääl kahises vabandavalt:

«Vaadake, seltsimees Klaus, ekspertiisi akt antud asjas on, nagu ta on. Aga mul on mõni täpsustus vajalik.»

«Loomulikult, seltsimees Aarman,» venitas ekspertiisi esindaja o-tähe võimalikult pikaks ja istus vabalt diivaninurka. Üle põlve heidetud jalg ulatus kaugele ette. Tal olid kuidagi sündsusetult kollased, aga huvitava lõikega sandaletid. Näost võis arvata, et ta on valmis andma pikki ja põhjalikke seletusi.

«Jah, näete, inimene on lastud ära surra,» kähistas tüse mees ja silitas küünega oma roosakat kõri, mida ümbritses tihkelt puhas helesinine krae. «Kiirabi arst ütles ära. Kerge haigus. Rajooniarsti asi. Neil pole aega jännata. Aga inimene suri ära. Siis oli aega kohale sõita küll.» Ta märkas kindlasti, kuidas Ande võpatas, aga miski mehe näos ei muutunud, kui jätkas vestlust eksperdiga: «Te kõik ütlete, et abi oleks hiljaks jäänud. Aga mind huvitab, mil määral see, vaat seesama mädanikuprotsess kõripõletiku puhul aktiviseerub . . . seoses ärritusega, ma mõtlen — psüühilise ärritusega.»

«Saan aru. Te kujutlete, et haige võis arsti keeldumise puhul niivõrd erutuda . . .» Nähes prokuröri silmi välgatavat, läks ta kiiresti üle uuele mõttele: «Muidugi, väga tõsise erutuse puhul võivad ju tekkida hädaohtlikud spasmid. Antud juhul pole võimalik seda öelda. Me ei saa kinnitada seda, mida lahkamine ei näita. Tegemist oli ikkagi mädanikuprotsessi harukordse intensiivistumisega, mida ette näha, arvesse võttes haiguse kestust, oleks vahest võimalik ainult erilise intuitsiooniga. Seda aga ühelt kiirabi arstilt nõuda oleks vahest ülekohtune. See on muidugi minu isiklik arvamus.»

Kui tähtsusetuks ja väikeseks muutus inimene, kellest tema enda juuresolekul räägiti, kellele üks rääkijatest tundis ilmselt kaasa (polnud ju midagi sihilikku isegi selles lauses: ühelt kiirabi arstilt oleks ülekohtune nõuda erilist intuitsiooni!). Milleks ta küll oma pika sõrmega sigareti pihta plaksutab, sealt pole tuhakübetki enam tulemas. Ja miks ta hääldab «surma» nii libisevalt, peaaegu ilma r-ita? Muidugi, kõik on õige, mis ta senimaani olulist on öelnud. Kutse esitati kell 16.32. Kell 16.58 fikseeriti surm. Vaevalt siin midagi teha oleks saanud, kui ka brigaad kohe oleks välja sõitnud.

«Te ütlete — vaevalt?» kahises prokuröri hääl elavamalt vahele.

«No-jaa, vaadake . . . Nõukogude meditsiinilises praktikas on ju . . . Ma mõtlen, kui . . .» Ekspert pöördus andekspaluva ilmega Ande poole. «Kui oleks saanud maksimaalse operatiivsusega teostada trahheotoomia.» Ande kergitas kulme. Kõneleja pöördus kähku uurija poole, pidades vajalikuks spetsiaalset terminit tõlkida: «See on sisselõige, et vabastada hingekõrisse tunginud mäda. Igal juhul operatsioon, mis nõuab kirurgi, vastavaid vahendeid ja kohta. Kiirabi arstil puuduvad kõik need tingimused. Temal oleks jäänud üle ainult riskida mingi koduse vahendiga, kas või kööginoaga. Noh, aga saate ise aru: motiivid, mis kõlavad kaunilt mõnes raamatus või filmis, ei ole igakord praktikas mõeldavad.»

Kui tark ja arenenud! Kena seltskondlik vestlus küll!

«Seda kõike ühest küljest vaadatuna. Teisest küljest jääb püsima tõenäoline küsimus, kas antud juhul oleks aidanudki trahheotoomia, sest peab arvestama, et ka kohalesõit oleks võtnud oma aja . . . Ja pealegi, kui seadusel oleks õigust nõuda arstilt riskimist, siis peaks siin istuma rajooniarst, kes oli enne kohal. Aga kokkuvõttes — ekspertiis on seisukohal, et haiget enam praktiliselt päästa poleks saanud.»

Praktiliselt poleks saanud, aga teoreetiliselt köögi-

noaga... Ah, kuidas küll mõned inimesed armastavad lobiseda, näidata oma teadmisi. Teine aga kahtleb ja uurib. Ta peab lõpetama ja toimikust lahti saama. «Meditsiinilise töötaja poolt abiandmisest keeldumine, kui see haigele ohtlikuks osutub...» Ohtlikuks osutus. Aga ekspertiis väidab, et mitte keeldumise pärast. Ja nüüd trummeldab prokurör sõrmedega lauale. Ebameeldiv lugu. Paragrahvi alla ei mahu, niisama jätta ei või, kuna siis muutub kogu kiirabijaama kollektiiv eesotsas oma juhatajaga niivõrd upsakaks, et enam üldse midagi ega kedagi ei arvesta. Ande tundis, et mõttekäik läheb järjest sapisemaks, et ta võib rääkima hakates öelda asjatuid sõnu, ning kutsus ennast tahtepingutusega korrale. See mees tegi ju oma tööd. Üldsuse huvides ei tohtinud temagi olla hoolimatu ja eksida süütegude kvalifitseerimisel. Pealegi, oma töös tuli tal kokku puutuda enamikus inimestega, sealhulgas ka arstidega, kes kogu energiaga püüavad süütegu varjata.

Kaua kõndis Ande tänavatel sihitult ega püüdnudki väsinud pead mingi tervikliku mõtte loomiseks piitsutada. Oli vaja kõigest üle saada, ära sõita, puhata, unustada. Kui Harri oleks praegu vastu tulnud, ta poleks enam rääkinud oma murest. Kas võiski seda muserdatud tükki rinnus nimetada selgepiirilise sõnaga — mure? See oli tuhm ja lämmatav surve, mis tõukas tagant ära minema, maha jätma, kaduma.

Paistis nii, et tervishoiuosakond peab meditsiiniliste asutuste juhatajatele laiali saatma käskkirja: Selle ja selle asutuse arst Lember, Ande Jakobi tütar, saanud hakkama selle ning sellega, on karistatud nii- ja niisuguse noomitusega. Veel aastaid hiljem, kui tuleb juttu temast, küsitakse: Lember? Kas see, kes ühe naise laskis lihtsasse haigusesse ära surra? Kursusekaaslased küsivad: Kas tõesti Ande on hakkama saanud niisuguse asjaga? Kohtuotsus ei oleks saanud valjem olla.

Robert Mirt nähtavasti taotles kohtulikku karistust. Milleks ta muidu kaebas. Nüüd on ta pettunud, kui kuuleb, mismoodi asi lahenes.

Ande jäi seisma. Tema taga ruttav naine pidi talle peaaegu otsa komistama. Tiheda liiklusega tänav pole sobiv koht äkilisteks suunamuutmisteks.

Ta läks kiiresti üle väljaku, tõusis trepist üles väikesele skväärile, möödus liivakastis käratsevatest lastest, astus kitsale päikesest kuumaks köetud tänavale. Vanad viilkatustega hansakaupmeeste majad. Ühes neist... See peaks olema kohe pärast toiduainetekauplust. Siin. Seesama hämar paeplaatidest põrandaga koda, seesama kitsas kulunud astmetega trepp, mille kõrvalt viis lai uks hoovi. Nüüd oli see pärani. Hoovis kuivas pesu ja naised ajasid valju häälega juttu.

Ande läks kiiresti trepist üles ja vajutas kellanööbile. Nii. Nüüd polnud enam tagasiteed. Kui ta on kodus, siis ... Ükskõik kuidas, aga sellele mehele ei tohi jätta kollektiivi suhtes väärarvamust! Nüüd juba peaks rahulik jutuajamine võimalik olema.

Rasked rutakad sammud. Järgmisel hetkel seisid nad vastamisi. Näis, nagu oleks mees kedagi oodanud, sest ust hoogsalt lahti tõmmates oli ta näol rõõmus kergendustunne, ta oli nagu valmis hüüdma: «Lõpuks ometi!» Nähes aga Andet, asendus aval ilme otsekohe äreva umbusuga.

«Mida te soovite?»

«Tahan teiega kõnelda. Olen see arst, keda te tol korral...»

«Jah, ma tundsin teid ära küll.»

Nüüd oleks mees pidanud lävepakult taanduma ja ootamatu külalise sisse kutsuma. Aga ta seisis. Pruuni ja rohelisega kirjatud särk, helehallid püksid. Kollase rihma alt välkus kellakett, millega ta kärsitult mängis. Hõredad juuksed olid niisutatud ning levitasid odava odekolonni lõhna.

Ande tundis, et jutuajamisest ei tule midagi välja, et ta on siia majja astunud täiesti asjatult. Ometi avaldas ta veel kord soovi rääkimiseks.

«Noh, eks siis... Või mis siin enam ongi rääkida.» Mees võttis taskust suure puhta rätiku ja tõmbas kergelt üle päevitanud otsmiku. «Rääkisite ka siis küllalt, nii et vahepeal mõtlesin juba niisama jätta.»

«Aga miks te siis kaebasite?»

Mees vaatas maha. Ta ei tahtnud vastata nii otsekohesele küsimusele. Või polnudki tal mingit selget vastust. Näis, nagu oleks ta otsustanud nüüd ja edaspidi ainult vaikida.

Sel hetkel avanes all paraaduks ja inimesed hakkasid valjusti juteldes trepist üles tulema. Robert Mirt vaatas kella, ta oleks nagu pikemaks kasvanud, kui ütles:

«Ei ole meil midagi rääkida. Kaebust ma tagasi ei võta.»

«Te ei saakski seda enam teha. Mind on juba karistatud. Ma ei tulnud sugugi selle pärast.»

Inimesed — keskmist kasvu mees heledas suveülikonnas, tüse naine lillelises siidkleidis ja kiitsakas tüdruk — jõudsid üles ning Robert Mirt võttis nad vastu valju häälega:

«Kuhu te nii kauaks jäite? Me saame nii alles teiseks poolajaks kohale!»

Ande pidi tulijad mööda laskma. Naine, kes ühe sõõmuga oli oma mälulaekasse vajutanud Ande riietuse, tundus tuttavana. Aga ta ei saanud teda hakata meenutamagi, sest järgmisel hetkel langes ta pilk tüdrukule, kes teda läbitungivalt silmitses. Tüdruku hallid silmad tumenesid, kitsad sõõrmed paisusid.

«Isa!» hüüdis ta ebaloomulikult madala häälega, nii et esikusse astunud abielupaar imestunult vaatama jäi. Järgmisel hetkel oli Ene juba esikus ja ütles naisele: «Tädi, see ongi seesama arst!»

Tähendab, see naine oli siis ... Linda Mirdi õde! Ja miks ei võinud ta seda olla? Kui kahju, et nad kõik kuhugi ruttasid. Praegu ei tulnud jutust midagi. See polnud mõeldav. Ebasobiv hetk.

Tüse naine astus energiliselt oma pika õemehe kõrvale. Tal oli kõlav hääl.

«See inimene tuli selleks, et sa kaebuse tagasi võtaksid? Ja sina, Robi, räägid veel temaga?»

«Vabandage, ma tõesti ei tulnud selleks.»

«Noh, küllap meie juba neid kiirabi arste tunneme!»

Uks lükati kindla käega kinni. Oligi kõik.

Ande astus pikkamööda trepist alla.

Naised hoovil ajasid ikka veel valjusti juttu ... Lapsed liivakastis mängisid asjalikult, ise tolmused nagu noored paharetid ... Väljakul tervitas teda keegi tuttava näoga vanem mees, ilmselt kunagine patsient, kelle nimi oli meelest läinud ...

Käik sinna tuli unustada, olematuks kuulutada, aju-

kurdude vahele kapseldada, nii et selle mõju ei ulatuks hõõguva südame piirkonda.

Inimesed käituvad mõnikord kaalumatult, arutu jämedusega. Tuleb arvestada nende kaotuse suurust. Vanasti oli veretasu. Surm surma eest. Nüüd on... Noh, lööndi uks kinni. Ei tahetud kuulda. Kas ei puudutanud mu ilmumine nendegi värskeid arme?

Kui hirmsad silmad olid sellel tüdrukul!

Nüüd nad arutavad...

Kust küll tuli see ootamatu mõte just täna sinna minna? Harri soovitus tundus nii tarbetuna. Nüüd aga järsku mõte ja kohe tegu, millest ei tulnud muud kui alandus endale ja värske haava rebimine nendele.

Mis see on, mis ajab inimest ühelt väärsammult teisele?

Pärnu maanteel peatus kriiksatades kiirabiauto. Doktor Bulavina pistis oma laia higise näo läbi avatud ukse ja hüüdis:

«Kas lähete koju? Sõidan teie kanti.»

Teel sinna avastas Ande endas ootamatult uue omaduse. Ta võis oma meeleolusid vahetada nagu akrobaat poose. Paariminutilisest sõidust kulus suurem osa Bulavinale, kes oma protestivaimu valas välja mahlakas venekeelses kirumises. Ande kuulas seda üllatunult. Ei, mitte kolleegi arvamus polnud üllatuse põhjus (seda ta teadis), vaid temas endas toimunud pöörde äkilisus. Kui ta autost välja tuli, ütleski ta seda, mida tundis:

«Pole vaja ärrituda. Mina olen täiesti tasakaalus, sest nüüd ma ometi ükskord taipasin, milles on asi. Mul puudub intuitsioon.»

Bulavina ei saanud millestki aru ja tal polnud mahti süveneda. Ta kihutas hüsteeriku juurde, kes oskas oma kodused tülid alati lõpetada kiirabi arsti piduliku väljakutsumisega ning oli seega kogu jaama personali vana tuttav.

«Seekord pidid tal jälle krambid olema,» ütles Bulavina ja tõmbas ukse mürtsudes kinni.

Õige. Jämedakoeline viha tuntud simulandi vastu on Bulavina nõrkus ja see tuleb enne korterisse astumist kas või autoukse kaudu välja valada. Ja mine sa tea — äkki on tal seekord tõepoolest krambid?

Ande ruttas koju, võidukas leiutajanaeratus näol. Ta oli teinud avastuse. Küsida päevast päeva, milles on asi, olla täiesti iseendaga ja küsida ikka ja jälle, milles on asi, — kas ei aja see inimest hulluks? Nüüd on ometi vastus käes. Mees kollastes sandalettides rääkis asjata nii ohtrasti. Oleks peaaegu matnud oma tõetera sõnade liiva. Intuitsioon! Mitte hoolimatus, vaid intuitsiooni puudumine!

Mul puudub omadus, milleta on võimatu töötada seal, kus olen üle kaheksa aasta töötanud. Karistada selle eest on ülekohtune ja eesmärgitu. Aga eesmärgitu on praegu sellele ka vastu vaielda. Juhataja hakkab kindlasti oma õigust nõudma, Bulavina ähvardas küsimuse laias plaanis üles tõsta ja ajalehele kirjutada. Milleks kõik see? Kaebus, kaebuse tagasivõtmine. Inimesed, sellel pole ju mingit tähtsust. Küsimus on Ande Lemberi kui arsti sobilikkuses. Ma ei sobi. Igas anumas olgu vastav aine. Kohv ei sobi toosi, millele on kirjutatud «manna», ja vastupidi.

Järelikult — lahkumisavaldus. Võib-olla taotleski kogu kaebusega seotud protseduur just niisugust eesmärki, et inimene ise tuleks sellele ainuõigele otsusele? Ah soo, ülemöödunud aastal elas doktor Pakas läbi midagi taolist ja endine juhataja pidi ta vallandama. Tervishoiuosakond ei olnud sellega nõus. Pakas tahtis ise ära minna, aga talle tehti selgeks, et on rumal astuda niisugust sammu paljast solvumistundest. Mind pole keegi solvanud. Käik sinna! See ei puutu uurimise juurde. Uurimine ja karistus viisid mind lõpuks vajalikule arusaamisele ja mul pole teist valikut.

Kas tegutseda kohe?

Hiljem, pärast puhkust, kuna niisugust sammu Kaarli seljataga astuda pole hea. Kaarel hakkab muidugi vastu vaidlema, aga sellel pole tähtsust. Peaasi, olen jõudnud otsusele nagu merehädaline maale. Kehv ja tühi paistab see maa, aga on siiski jalgealune.

Üle hulga aja tundis Ande endas jõudu sirguvat. Kodulinna tuttavad tänavad, majad ja aiad suhtusid temasse sõbralikult nagu pererahvas külalisse, kes on osanud ennast hästi ülal pidada ja lahkub õigel ajal. Kihutavates autodes, punastes trammivagunites, varjulistes kastanites, merepeeglis — kõikjal näis olevat see

sõbralik pöördumine: head teed, head puhkust, tule varsti jälle tagasi!

Kui Andel oleks midagi head käekotis, ta oleks andnud nendele päevitanud põngerjatele, kelle nägudest võis selgesti lugeda, et nad on ületanud vanemate keelutsooni. Sellele meeldivale murelikult sammuvale noormehele oleks öelnud: Peaasi on jõuda mingisugusele otsusele kindlalt ja kõhklematult, kõik muu tuleb siis juba iseendast.

Läbi avatud akna lehviv kardin tõi näole leebe naeratuse. Hommikul väljudes oli ta nähtavasti unustanud aknad sulgeda. Ei, aga see on ju . . . Ta astus kiiresti trepi ees seisva tolmuse auto juurde ja vaatas pärani silmi numbrit: 68-31.

Trepist üles tuisates ei tajunud Ande oma kehakaalu. Hetkel suutis ta mõelda ainult seda, et pere on koju tulnud. Nad olid mingil põhjusel koju tulnud. Lukustamata uks. Esikus peeglilaual pakk punaste sõstardega. Toas tool suure halli pintsakuga.

«Kaarel?»

Ta libastus, pidi peaaegu kukkuma. Alles siis, kui ta laua taga istuvale mehele käed kaela ümber põimis, märkas tunnete mittevastavust.

«Mis juhtus? Kus lapsed on?»

«Lapsed on maal.»

«Mis siis juhtunud on?»

«Ma ei tea.»

Ande võttis laualt pooleli oleva kirja.

«Sa lugesid? Oh, ma räägin sulle kõik. Põhiliselt seal on juba . . . Aga siis ma polnud veel nii kindel, rohkem solvunud meeleolu. Praegu ma olen täiesti rahulik ja kindel. No-jah, aga sina? Kuidas see . . . Mismoodi sa . . . Ma ju . . .»

«Helistasin eile, et kaua sul veel läheb. Kodus ei vastatud. Helistasin töökohta. Sealt öeldi, et oled puhkusel. Proovisin veel kahel korral koju. Mis asju sa siin ajad? Kus sa olid eile kella poole kaheteistkümne ajal?»

«Ah, ma olin tsirkuses.» Naise hääl kõlas nii, nagu oleks ta korda saatnud andestamatu eksimuse. Kuidas pidigi ta oma tühja aega viitma.

«Tsirkuses? Aga mis mina pidin arvama? Ütlesin, et

kutsuti nõupidamisele, ja kihutasin kohe tulema. Pidin äärepealt kolme rattaga jääma. Öö läbi mõtlesin tee ääres, kuni hommikul traktoriremondimehed ratta kinni keevitasid.»

«Kaarel, kas sa siis tõesti . . .»

«No-jah, nüüd on sul Kaarel.»

On hirmus halb, kui mingid kunstlikud tõkked lahutavad sind inimesest, keda sa pead oma kõige lähedasemaks. Just niisuguse inimese karmus mõjub valusa karistusena ning sunnib trotslikult vaikima.

Ande alustas seepärast pingutusega nagu seisvat hoorattast käivitades:

«Sa arvatavasti mäletad üht surmajuhtumit, mis mu tükiks ajaks rööpaist välja viis?»

Kaarel vaatas naist, kes istus diivanil, pea norgus. Mehe pilku sigines valvsat helki.

«Ma ei tea. Sind on iga surmajuhtum rööpaist välja viinud.»

«Ei, see oli eriline. Mäletad, sa tulid sel õhtul Moskvast komandeeringust.»

«Ah soo. See oli märtsis? Mäletan hästi. See pildialbumi näitaja.»

Ande jutustas kiiresti oma linnajäämise põhjuse. Kaarel kuulas, muutus üha rangemaks, mistõttu jutustaja lõpuks aralt, nagu andekspaluvalt lisas:

«Reedel veel rääkisin oma tuttavale ametivennale, nii et ei märganud, kuidas aeg lendas, aga praegu olen nagu väljapigistatud sidrun, pole tahtmist sullegi rääkida.»

Toas jäi rusuvalt vaikseks.

«Tahad ehk süüa?» krapsas naine püsti. «Millal sa jõudsid?»

Kaarel heitis käega ega öelnud midagi.

«Sa oled nagu pahane. Ometi . . . No mismoodi ma oleksin teisiti talitada saanud?»

«Hea küll,» muutus mees otsustavaks. «Jäid siia üksinda oma hinge vaevama — sinu asi. Aga mis kurja on sulle teinud kollektiiv, keda sa kavatsed maha jätta?»

«Küsimus pole ju selles!» hüüatas Ande ja ta nägu läks üleni punaseks. Näis, et ta kavatseb oma seisukohta lahinguga kaitsta.

«Milles ta siis veel on?» kergitas ka mees häält. «See sinu intuitsioonijutt pole midagi muud kui varjatud solvumispurse.»

«Ma pole enam sugugi solvunud. Tunnen ainult...»

«Tunned ennast muserdatuna ja läbitambituna. See pole seisund, milles tehakse kaalukaid otsuseid. Muidugi, me ei saa surmajuhtumile läheneda kohtuorganite kainusega.» Kaarel näris tükk aega kustunud piipu ja mõtles. Siis kergitas äkki silmad naisele. «Ma ei saa ühest asjast aru. Miks see inimene esitas oma kaebuse alles nüüd?»

«Ma tulen praegu sealt,» ütles Ande hulga aja pärast ning vaatas ainiti toa nurka.

«Ja mis ta ütles?»

«Ma ei läinud seda temalt küsima. Tahtsin ainult selgeks teha, et ta... et ta kogu meie kollektiivi ei süüdistaks. Tuli järsku nii selgesti kujutlusse, kuidas ta igal pool nüüd räägib...»

«Noh, käisid seal ära, ja kõik?»

Ande jutustas. Jutustas ainult sellest, mis toimus, mitte sõnagi sellest, mida tundis. Seda tehes vaatas ta kogu aeg maha. Päikese heledas valguses torkasid teravamini silma hallid niidid tumedates juukserullides. See polnud mehele uudiseks. Esimeste terasniidikeste avastamisest oli juba palju aega möödunud. Ometi puges just nüüd hinge rumal-nukker heldimus — aastad lähevad.

Kaarel köhatas, ütles võimalikult pehmelt:

«Ma mõistan väga hästi, mida sa praegu tunned. Too mees, kui ta sulle selles olukorras tuli demonstreerima oma head läbisaamist naisega... Ta ju näitas sulle siis pildialbumit?»

Ande heitis kärsitu liigutusega juuksetuka otsmikult tagasi.

«Ei ole vist mõtet jätkata neid arutlusi, mis kuhugi ei vii. Minu eneseusaldust see tagasi ei too.»

«Eneseusaldust? Kas sul pole meeles, missuguse näoga sa tol korral koju tulid? Siiski jäid sa tööle. Kas sa kõik need kolm kuud töötasid ilma eneseusalduseta? Mõtle järele.»

Kaarel läks seda öeldes vaikselt toast välja, just nagu oleks kartnud oma juuresolekuga segada teise

mõtteid. Tegelikult tuli ta otsekohe tagasi, marjatorbik käes, ning ütles valjusti seda, mida naine parajasti mõtles:

«Edaspidine töö samal kohal on sinule ainukeseks proovikiviks. Hakkad kartma, ei usalda ennast, siis... No-jah, aga mina olen küll veendunud, et sa saad tasakaalu tagasi. Proovi Hildegardi-tädi sõstraid. Reeda nopitud.»

Ande vaatas mehele otsa. Need olid juba silmad hoopis teisest maailmast.

«Sa pole mulle ühtki sõna rääkinud, mis lapsed teevad. Kuidas te seal ilma minuta olete hakkama saanud?»

«Väga raske,» pani mees käed naise õlgadele. «Kas mäletad seda koobast Helme mägedes? Indrek ja Reet uuristasid sinna nüüd oma nimed. Need, mis mina omal ajal kratsisin, on kadunud. Siiski, kuus aastat! Oli kange tahtmine taastada, kuid polnud kõrval seda särtsakat naist, kes niisugust kraapimist poisikesetembuks nimetab.»

«Särtsakat...» ohkas naine ja kallutas pead nii, et põsk puudutas mehe kätt. «See särts on sul üsna ära väsinud.»

«Aga puhata sa ometi jõuad?»

Ande mõtles, just nagu oleks talle esitatud mingi ülesanne lahendamiseks. Hingas korraks sügavasti ja ütles:

«Ma arvan, et jõuan.»

GLOBUS HYSTERICUS

Bachblum

Anonüümsed kaebekirjad on tänapäeval enamasti masinal tipitud. Käsikirjaliste vastu, eriti aga käsitsi trükitähtedega paberile raiutute vastu ei tunta vist asutustes jagusat aukartust ning neid võib kergemini tabada seaduspärane saatus — kuulsusetu hukkumine prügikorvis.

Muidugi Bachblumist erineva juhataja puhul poleks aidanud ka masinakiri, sest nimetu kaebaja tekitab otsekoheses inimeses samasuguse tunde mis mürgine roomajagi. Daniel Bachblumi närvikava oli aga justkui loodud madudega ümberkäimiseks ja ta veendumust, et talitab alati sisuliselt, ei olekski nii lihtne kõigutada. Õigemini — see oleks lootusetu ettevõte. Pärast seda, kui ta sõjaväe hospidalides oli ennast ennatliku julgusega hakanud kirurgiks pidama, sai ta pärast demobilisatsiooni suurtes haiglates õige tuntuks. Mõistatuslike kanalite kaudu levis tema kuulsus, nii et tal hiljem ei tulnudki enam opereerida. Isegi assisteerimisega tekkis piinlikke raskusi, kuna haiged teda operatsioonitoas märgates kippusid laualt ära. Nii sattus Bachblum ajapikku administratsiooni, kus ta muutus elurõõmsaks ja teotahteliseks nagu sumbast pääsenud angerjas. Nüüd olid tal lõpuks need teadjad-tegijad niisama hästi kui peos. Juba iidsest ajast on asjad niiviisi seatud, et tegijatel ikka juhtub. Teadjad-tegijad ise ei armasta segaseid asju lahendamas käia. Ei nad oskagi seda peenikest kunsti. Paar-kolm küsimust ja juba nad seisavadki võimetutena selge olukorra ees.

Teine oli lugu Bachblumiga. Tema juba oskas luua uurimiskomisjone, oskas küsitleda nii otse kui risti ning saavutas enamasti ikka küllalt segase pildi kõike jälle kordaseadva käskkirja ettevalmistamiseks. Teadjad-tegijad kartsid seda väikest ronkmusta juuksepärjaga küllaspead kui viirust. Mitte üksnes käskkirjade, vaid ka kalli tööaja pärast, mida ta raiskas otse meremõõdus.

Selge, et niisugune tööahne mees ei saanud kuidagi külmalt mööda minna ka nimetutest kaebustest, mida ta süstematiseeris ja arvestas koos täisväärtuslike signaalidega ning võttis nende põhjal abinõud tarvitusele. Et üks pikem anonüüm Kurilast oli taas Bachblumi mapis, seda sai Kurila kirurg ja peaarst Ivar Masso teada ministeeriumis asju ajades Luksi käest, kes töötas Bachblumi otseses alluvuses. Seepärast võis Luks oma semusid jõhvipealse täpsusega ette hoiatada.

Vanasõna ütleb, et õnnetus ei hüüa tulles. Oleneb täiesti asjaoludest. Kui Luks poleks Massot hoiatanud, et plaanitsetakse kontrolli kohale saata, siis oleks õnnetus tulnud ette hüüdmata. Nüüd ta hüüdis ning oli ikkagi tulekul.

Masso

Udu ja libeda pärast kulus tagasisõidule üle kahe tunni. Vana autojuht teadis, et peremees ei armasta juttu puhuda, kuid inimeste tundjana sai ta varsti aru, et haiglajuhataja tuju on nullis nagu ilmgi. See võis olla tingitud aeglasest sõidust, arvas autojuht ja kirus mõttes vesise jääkirmega kaetud teed ja tihedat udu, mis ei lubanud kuutkümmetki välja pigistada.

Masso ei pannud teeolusid õieti tähelegi, sest ta mõtles inimese verele. Muidugi mitte äsja ülekandejaamast saadud punastele ampullidele, vaid verele ülekantud tähenduses, verele, mis tõmbab, mis inimesi ühendab ja nad tugevaks teeb. Kalbus-Helper. Ainult kaks tohtrit, ainult kaks inimest ja ometi missugune jõuline duett kollektiivis. Süda neil ühises taktis lööb ja veri neil kobrutab vihast. Nimetu kaebus tuli sealt, siin polnud mingit kahtlust.

Niisugustes olukordades kahetsetakse ja Masso

kahetseski taga endist elu Tallinnas. Muidugi olid seal omad puudused, arengu takistused, mida suurtes spetsialiseeritud osakondadega haiglates väike alluv kirurg peab paratamatult taluma. Aga oleks kõlanud vist liiga õilsalt, kui öelda, et Masso võttis Kurila pakkumise vastu ainult hirmust jääda väikeseks luudelappijaks kuulsa kirurgi valitsuse all. Hirm oli küll üks takkasundija, kuid seda tundis ta ühe hoopis piinlikuma asja pärast. Kui juba Naima, see alistuv ja leplik naine, ei saanud jätta ütlemata, siis pidi asi tõsine olema. Sõbrad. Joomist on lihtsam jätta uues kohas, kaugel ja kättesaamatuna sõpradele.

Esialgu läkski kõik nii, nagu oli ette arvestatud. Rahulik elu aedlinna-taolises alevis ja vaheldusrikas töö osakonnas. Ja kui poleks seda õnnetut peaarsti koormat vedada, siis oleks Masso kohavahetust igati targaks sammuks pidanud.

Aga ta pidi olema ka peaarst. Pole mõtet salata, teda see amet isegi kõditas ja vägikaikaveos Varvara Kalbusega lõi välja esivanemate jonnakas mulgi veri.

Masso ise arvas, nagu tema tüüpi inimesed ikka arvavad, et tal ei vea inimestega. Algkooli kolmandas klassis ei teinud ta sugugi hullemaid tempe kui teised elavamad poisikesed, kuid millegipärast valis koolijuhataja just tema oma põlualuseks ja kiusas jesuiitliku järjekindlusega kuni lõpuni välja. Keskkoolis oli Masso tõsine poiss, loodusteadlane number üks. Kuid vaidlused kokku-lahku kirjutamise üle sigitasid talle peagi tüseda vaenlase eesti keele õpetaja näol. Ülikooli kirevas keerises kulus oma paar kursust, enne kui dotsent Neem avastas Ivar Masso, noormehe, kes hämmastava leidlikkusega katsus tõestada, et poliitiline haridus pole tulevasele arstile sugugi obligatoorne. Kuna dotsendil oli oma aine tähtsusest vastupidine arusaamine ja kuna tal oli nimedele-nägudele hea mälu, siis hoolitses ta kogu oma võimu täiusega selle eest, et tulevane arst Ivar Masso ei lipsaks dialektilise materialismi eksamitelt läbi poolikute teadmistega.

Ja nüüd siis kolleeg, kes võttis peaarsti nõudmisi isikliku solvamisena ning ründas igal võimalikul juhul.

Neetud Kurila! Kogu rida sai alguse juba kohtadele määramise komisjonis. Kuna Masso soovis kohta ühes

õige kauges kolkas, siis määrati ta kõhklusteta Tallinna. Sealt ülepeakaela Kurilasse sattumine oli juba täiesti seaduspärane.

Auto jõudis haigla ette lõunaks, just täpselt sel momendil, kui sealt väljus hõberebasega ehitud sinises talvemantlis

Kalbus

Ilus, tervisliku jumega keskeale läheneva naise nägu ei väljendanud mingeid tundeid peale range ametlikkuse, kui ta teatas, et teda kutsuti valimiste ettevalmistustega seoses rajoonikomiteesse. Näis, et tal polnud aimugi hädakellast, mis seekord vist vahelduse mõttes oli otsustatud nimetult ära saata. Ega tema polnudki märgukirjade vormistaja. Selleks leidus tal abilisi paras jagu, kusjuures see kõver vanamehenäss Helper oskas luua suurepärase illusiooni massilisusest.

Kalbus ise eelistas otsest, avalikku võitlust korra eest. Imetlusväärne tegutsemisenergia torkas siin loiu pulsiga Kurilas hästi silma, eriti haigla sisehaiguste osakonnas, mida ta kõlaval häälel juhatas.

Kollegiaalsust hindas ta kõrgemalt kui ükski teine. Mida rohkem päid tumeda loo puhul konsulteerimas, seda kindlam. Kuigi enamalt jaolt lõppesid säärased konsulteerimised viisakate meeldetuletustega, et haiglas on olemas ka laboratoorium analüüside tegemiseks, siiski meeldis doktor Kalbusele vastutuse kiire ja õiglase jaotamise printsiip.

Rajooni juhtkond sai temalt palju abi. Tema teine pool, kelle õlgadel lasus kohaliku tööstuse kogu raskus, tegi nii mõnelgi korral torisevat häält, et tema naist koormatakse igasuguste auametite ja sekeldamistega, aga seda ei saadud arvesse võtta. Varjakene jaksas, Varjakene tuli toime. Et niisuguse hüplemise juures kusagilt peab rebenema, seda oli jultumust arvata doktor Massol, kes tegi seda pealegi väga jämedal toonil. Uraali võimsa tööstuslinna kasvandikule oli peaarsti halvustav suhtumine ühiskondlikesse ülesannetesse niivõrd uskumatu, et ta veel sama päeva õhtul korraldas selgitava istumise parteikomitee teise sekretäri juures. Loomulikult pääses õigus võidule. Aga õppust see vin-

gerdaja ei võtnud. Hakkas lausa sihilikult urgitsema osakonna asjades, tuhnis haiguslugudest välja just neid apsusid, mida lõpuks igal teiselgi võis juhtuda. Ja tolle rumala *exituse* puhul Salatsi külas andis just tema prokurörile niisuguse iseloomustuse, et asi oleks võinud võtta päris halva pöörde, kui mujalt poleks abi saadud.

Kalbus vihkas Massot veel eriti seepärast, et ta teda kolm aastat tagasi, kui Masso Kurilasse tuli, kirglikult armastas. Kuidas? Aga kus oli siis tema invaliidist mees Richard, kelle ta endale Ivanovo linna paranejate haavatute haiglas mingis paanilises tuhinas oli võtnud ja kellele igavest truudust oli vandunud? Ja kus nutunurgas valas leebe Naima Masso oma pisaraid, kaks heledapäist poisikest kaenlas? Mida tegi sel ajal intiimsete uudiste peale maias Kurila? Siinkohal tulebki võimalikult delikaatselt kergitada katet saladuselt, mida teadis ainult Varvara Kalbus. See tüsedusele kalduv slaavi Afrodite oskas oma aastatele vaatamata ikka veel koolitüdrukuna sümpaatiaid leida ja neid imeruttu vahetada. Ja häbeneski ta lapsikul kombel oma platoonilisi harrastusi. Näiteks mees, kellega ta oma mõttekujutlustes parasjagu tegeles, ei võinud seda uneski aimata, sest temaga oldi avalikkuses vaata et veel rangem ja asjalikumgi kui teistega. Nii ei võinud ka keegi teada, et doktor Kalbust köitis poliitiline areen eriti oma meeste jõulise ülekaaluga.

Liivat

Ühine vaenlane on tõhus sideaine inimeste liitmiseks. Doktor Aili Liivat töötas alles teist aastat ja võib-olla Masso poleks nii ruttu märganudki noore arsti kutseandumuse taga tarka ja mõnusat naist. Õnnetuseks sattus Liivat Kalbuse alluvusse, mistõttu tal tuli üsna tihti haigla juhatajaga nõu pidada või teda appi kutsuda.

Sedagipuhku peatas ta linnast saabunud peaarsti otse all koridoris, endal kõhnapoolne tedretäpiline nägu muret täis. Temale oli hommikul kaevanud Kalbuse palati haige, et on juba kuu aega haigemajas pikutanud ja tunneb, et pole mitte midagi paremaks läinud. Vana tagasihoidlik talunaine on mitmel korral küsinud, kas

temaga midagi ette ka võetakse, aga Kalbus on talle nii nipsakalt vastanud, et ta enam ei julgegi küsida ja otsis Liivatilt abi. Kõige hullem, et Liivat ei söandanud ära öelda ja lubas midagi ette võtta. Haigusloos oli märgitud aneemia, milles muidugi polnud põhjust kahelda. Kuid mis tüüpi, seda nagu ei katsutudki kindlaks teha. Ainult üks analüüs hemoglobiini peale. Seda oli siiski pisut vähe.

Kui ta ütles «pisut vähe», valgus ta murelikule näole kerge pilkav naeratus, mis talle väga sobis ja mis kutsus otsekohe ka Masso näole midagi sellesarnast, kuigi tal ei välgatanud mingit ideed, kuidas Liivat saaks oma ülemuse palatiasjadesse vahele segada.

Aga naised pole tänapäeval sugugi leidlikkusest ilma jäetud. Peaasi, kui aga tahtmist on.

Liivati lahendus oli üllatavalt lihtne. Haige tuleb Masso juurde konsultatsioonile, Masso leiab ta juures midagi «kirurgilist» ja võtab enda poole peale sisse. Seal oleks siis Liivatil vabad käed analüüsimiseks ja ravi käimapanemiseks.

Kuna Masso oli kõvasti tüdinud seda sorti lugude otsesest lahendamisest, mida tuli tihti pärast suuri visiite teha ja mis alati kutsusid esile Kalbuse lõputuid vastuvaidlemisi, siis nõustus ta pikemalt mõtlemata Liivati kombinatsiooniga. Asi oli seda lahedam, et ta kavatses just homme oma naistepalatist välja kirjutada ühe pimesoole ja ühe põie.

Mis mõnus tunne on vaadata tänulikke silmi õhetama löönud tedretäpilises näos! Just nagu oleks paluja sellega midagi isiklikult võitnud. Räägitagu veel, et noorsugu on hukas.

Laev

Temaga oli Massol kavatsus kõigepealt ranges prokuröritoonis kõnelda, aga mees opereeris parajasti haimoriiti.

Kõrvalt vaadates paistis alati, et see tohutu lihamürakas vaevalt mõistab, mis liiki töö tal käsil on. Ainult kriitilistel momentidel tuli ta ümaratesse rahulikesse liigutustesse veidi elu sisse, aga muhe jutt, mille vahele nagu muuseas lükiti korraldusi, käis omasoodu

edasi. Õdedele meeldis vana Oskariga koostöö hoopis rohkem, vaatamata sellele, et ka Masso ei harrastanud teravusi eksimuste korral ning püüdis vahel koguni muud juttu ajada. Kuid Masso töötas väga kiiresti, kogu ta keha oli nagu elektrit täis ja see kandus abilistele üle, sisendades põhjendamatut hirmutunnet.

Hoopis huvitav oli neid raskete juhtumite juures koos tegutsemas näha. Siis muud juttu suurt kuulda ei olnud, aga Laev leidis ikka momente, et avatud koopas nähtava kohta midagi kodusel sussutaval kombel lausuda. Ta oli nagu rahulik paks isa, kes oma kõhnale kärsitule pojale õpetab töövõtteid ja elutarkust. Ometi võisid juuresolijad oma kõrvaga kuulda, kuidas kõhkluse hetkeil just tema soovitusi sellel või teisel põhjusel kasutada ei saadud.

Nad sobisid hästi. Masso tunnistas avameelselt, et Laevaga koos on pagana rahulik tunne õmmelda. Laev ise aga kiitis Massot läbi kriitika. Võimed võimeteks. Oskus on omandatav. Tuleb kätte saada ka rahulik hoiak. Sest kui palju tähendab haigele, kes pole narkoosi all, muidujutt laua ümber. Kes kriitilisel hetkel poolelt sõnalt katkestab, see parem vaikigu üldse. Niiviisi kergitas vana Oskar vahel oma hända, aga seda ei pandud üldiselt pahaks, pigem võeti heaks.

Lahkel ja lõbusal toonil lubas ta nüüd otsekohe, kui valmis saab, šefi kabinetti ilmuda, kuigi viimase käre toon oleks pidanud teda kui mitte rahutuks tegema, siis vähemalt temas uudishimugi äratama. Mitte midagi taolist polnud aga märgata.

Vahepeal sai haigla punanurgas kannatlikult oodanud Arvi Edulaid, Tallinna ühes suuremas aiandis agronoomina sisseseadnud noobel mees, teada, et Masso on saabunud, ning ruttas vetruval sammul trepist üles. Nii algasid sündmused eespool põgusalt iseloomustatud isikute osavõtul.

1

Massole mõjus koolivenna sissesadamine tõsise üllatusena. Säärane tundepuhang oli Edulaiule kui snoobile lubamatu. Peab siis sellepärast käsi ringutama ja silmi suureks ajama, et vahepeal pole kolm aastat kohtutud.

«Ootasin sind üle tunni aja, kuna arvati, et oled iga minut saabumas. Neelasin terve peotäie meditsiinilisi brošüüre sisse, ptüi! Neid lugedes hakkad ise ka tervest peast tundma pisteid sees.»

«Kust ma teadsin sind oodata. Oleksid sa enne märganud traati tõmmata ja kokku leppida. Kui ma poleks näiteks täna üldse kohal olnud? Juhtub sedagi.»

«Tead, ausalt öelda, mul oli su rajooni asja niikuinii. Olen siin mitte vähem ega rohkem kui poolametlikul visiidil. Noh, astusin siis ka sinu poolt läbi, et sõnake juttu puhuda. Kuidas sul ajaga on?»

«Ajaga? Missugusel inimesel on tänapäeval aega?»

«Kastaks natuke keelt ja vestleks aktuaalsetel teemadel.»

Nii see on. Teatud küpsusse jõudnud mehed kas jätavad joomise maha, või ei jäta mitte. Mõlemad variandid kasutavad täie enesekindlusega meie vaba elu avaraid tingimusi, nagu ka antud situatsioonist võis pingutusteta järeldada. Kolm aastat tagasi polnud keelekastmise juttuajamine Massole sugugi keerukam probleem kui praegu Edulaiule. Nüüd aga käis tal sõbra lihtsa ettepaneku peale nõelapistena läbi pea: «Olin ma siis tõega niisugusel tasemel?!» Edulaid tõlgitses doktorist koolivenna näomoonutust valesti. Ta nimelt arvas, et see sai temast nii aru, nagu oleks ta nõudnud oma ettepaneku silmapilkset rakendamist, — seega siis kohavaliku küsimus.

«Teil on siin aleviservas vana postikõrts restaureeritud.»

«On kuulda jah.»

«Kas sa pole seal käinudki?»

«Ei ole asja olnud.»

«Naljatilk. Väga kena sööklakene seal sees. Ja kella neljast töötab tagaruumis puhvet, mõnusad pukid leti ääres ja kiiktool kamina ees. Tema pole käinudki! Tule

siis nüüd, ma näitan sulle su kodualevi vaatamisväärsusi.»

«Sellest ei saa asja.»

«Miks?»

«Kuule, on siin veel pakilisi asju kaelas ja üldse, niisuguses väikeses kohas ... Igaüks ju teab ka ...»

«Ah, ega meie pole lääneeurooplased, kes viinavõtmist häbenevad. Suurel Venemaal ei pane seda keegi pahaks.»

Masso hakkas taipama, et vabadust ei saa siin taeva väega, ning tuli kompromissiteele. Selleks oli tarvis ainult Naimale helistada ja teatada, et lõunalauda on oodata külalist.

Sel momendil astus ilma koputamata sisse Oskar Laev, ja kuna ta ilmselt ei seganud, siis vajus ta valge linaga kaetud madalale kušetile koduselt istuma, tehes seejuures kätega liigutusi, mida tuli vist mõista kui võimlemisharjutusi. See ei seganud tal juttu puhumast:

«Vennikesel nägu nagu kitsejälg, aga kus haris haimoriidi sisse. Aga pole viga. Tegime talle selle sulnisti ära. Sulnis. On ikka õige sõna?»

«Mis mõttes sa täna operatsioonipäeva korraldasid?»

«Kuule, Helper tõi mulle hommikul ühe mao, ma tegin ära ja siis mõtlesin, et ühe kuumaga võtan sellel mehel ka sodi välja. Sest usu mind, ülehomseks jääb palju teha. Väinsaar ...»

«Paljut pole ju midagi.»

«Ei, vaata, ma pean oma tsiklimehe ka venituselt lauale võtma. Sääreluu. Tühi asi, aga vahepeal sudi röntgeniga — ikka oma tund läheb mängu.»

Edulaiule jäi jutu tuum tumedaks ja ta muutus kärsituks.

«Kuule, Arvi, vahest sa ootad veel üks aeg. Ma tulen varsti, aga praegu on mul üks pakiline jutt.»

Mida muud võiski Arvi teha: oodata all, kuni pakilised asjad aetud.

2

Laev ei armastanud pakilisi jutte. Kogemused näitasid, et need on harva meeldiva kõlaga. Seepärast katsus ta tempot reguleerida:

«Ma ütlesin täna meie Varjakesele, et Väinsaar, tema kunagine «duodenaalhaavand», läheb meil hoopis nefrolitiaasiga lauale. Ja kas tead, mis ta vastas?»

«Seda pole raske arvata. Aga nüüd ma tahan ...»

«Täpselt nii nagu ikka neil puhkudel. Ta ütles: «Teie ju ise Massoga konsulteerisite.» Nüüd oleme veel meie süüdi, et ta poissi pool aastat vale diagnoosi põhjal ravis. Konsulteerisime. Ei ühtki uuringut, ühtki analüüsi — kohe konsultatsioon. Mis see palja kõhu patsutamine meilegi siis võis enamat öelda. No on ikka sulnis muretus! Ta on poisi nende valuvaigistitega nii läbi immutanud ...»

«Hea küll!»

«Ma räägin ju õigust. Väinsaar pidi Tallinna minema. Maimu tassis ta sinu juurde. Ja õigesti tegi, kuigi nüüd on endal silmad punased peas kui küülikul.»

«Maimu?»

«Õde Loigo, noh. Neil on ju see ... mismoodi seda öeldaksegi, vahekord, jah, juba sellest ajast, kui noormees Kalbuse osakonnas pikutas.»

«Sa ei küsigi, miks ma su siia kutsusin.»

«Jajah. Kuskil jälle mingi väike pahandus lahti või?»

«Või väike!»

«Suurt oleks juba kaugelt kuulda, kui tuleb. Ohoo.» Laev tegi mõned käteharjutused, ise seejuures oma keha seisukorrast ülevaadet andes: «Öö läks päris rahulikult, aga kere on nii roidunud, et keera või päise päeva ajal küliti. Läheks need ilmad ka oivalisemaks, näe, on niisugune sõna ...»

«Kuule, sina, oivaline, ütle mulle õige ausalt, palju sa haigete pealt ka teenid?»

«Haigete pealt? Mina?»

«Noh, näiteks seesama haimoriit, mille vastu sul niisugune eriline huvi oli.»

«Mis eriline. Ma rääkisin sulle ...»

«Hea küll. On üldiselt teada, et võtad raha.»

«Kuule, kui mõni ongi pakkunud ...»

«Pakutakse küll, ma tean. Aga sina võtad vastu. Oled sellest oma süsteemi loonud.»

«Rahaga ... Vastuvõtmisega on lugu nõnda, et seesamune, kuidas keegi asjasse suhtub. Mina näiteks ...»

«Sinu suhtumise juurde jõuame veel. Praegu ütle, palju sa niiviisi juurde pressid?»

«Mina? No kuule, mina pole ju... Ja ega siis see ei paku, kellel ei ole.»

«Tahad, et asi läheks ühiskondliku kohtu kätte. Küll Kalbus su rääkima paneb.»

«Hah! Kes niisugust asja tunnistab! Siin käib kõik ilusti käest-kätte, sujuv, tipp-topp värk. Ja ma tahaks õige teada, kes arstidest ei võta?»

«Mina ei võta, Kalbus ei võta, Urban...»

«Kalbus! Mille eest ta üldse palkagi saab?»

«Hea küll. Me ei hakka siin personali nimeliselt läbi võtma. Sinu peale on aga saadetud ministeeriumi Bachblumile kaebekiri.»

«Laim! Kes kirjutas?»

«Kust mina tean, kes. Peaasi — signaal on antud.»

«Asi läheb püsti kuradiks. Kellele ma olen jalgu jäänud, mõh? Kas nad siis... Kuidas see siis... Minusuguse söömaga mees... Poisid ka sööma poolest minusse läinud. Terve eluaeg... Ma ju õppisin võlgu. Sain just võlad tasa, kui aeg läks punaseks ja arstiabi tasuta. Ela palgast. Pärast sõda sain Jausil majapidamise sisse seada, aga näed, kadedus. Kus torgati följe-ton lehte — «Seafarm Jausi arstijaoskonnas». Ptüi! Kahte põrssanässi ei või äkki üks soliidne maatohter pidada. Ja nüüd siis jõuti siin ka susima hakata.»

«Ma pakkusin sulle poolt kohta.»

«Kuule, mul on ikka õigus puhkusele ka.»

«Keegi ei vaidlegi. Aga seda ei saa teha mittetöise tulu arvel.»

«Mis? Mittetöise... Ja ongi kohe niisugune sõna? Mittetöine tulu?»

«Jah, on niisugune sõna ja see on nii mõnegi mehe töinama pannud.»

«Mittetulukas töö, sellest saan ma aru. Aga mittetöine tulu...»

«Hea küll, mittetöine tulu, mis me siis nüüd teeme? Paistab, et võtad raha. Oled ju võtnud.»

«Ma pole seda öelnud. Raha! Kui mõni ongi pakkunud... Ei ole ometi alati võimalik toorelt tagasi tõrjuda. Haige psüühe seisukohalt...»

«Põrgupõhja oma psüühega! Kas sa ei tea, et haigla on riiklik asutus ja arstiabi saavad kodanikud tasuta? Kes on andnud sulle õiguse muuta meie riigi põhiseadust ja teha arstiabi jälle tasuliseks?»

«Leidsid nüüd riigikukutaja. Ära ikka nii kirkalt, mis sa nüüd nii kirkalt... Tervis on kallis igaühele. Ja ausad inimesed ei söandagi nii kallist asja muidu saada.»

«Pilkad ka veel!»

«Mitte sugugi. Kui inimene on oma abimehele natuke maksnud, siis ta juba usub ka natuke tervekssaamisse. Maksab ta palju, siis ka usub palju. Aga mis tähendab usk, seda peaksid sinagi teadma.»

«Inimesed maksavad riigimaksusid, sellega on nad oma arstiabi ette ära tasunud. Mis asja sina, usuvend, seal vahel veel sekeldad.»

«Mina pole välja pressinud. Aga tagasi lükata ma ka ei söanda. Sa mõtle inimesele! Ta pakub kõige paremat, mis tal on, sina aga tõukad upsakalt tagasi. Nad solvuvad.»

«Ah soo.»

«Muidugi. Mõni saab kohe pahaseks.»

«Kust sina seda tead?»

«Mina?»

«Nojah, sina. Sa pole ju kunagi söandanud tagasi lükata. Ise praegu tunnistasid.»

«Mina tunnistasin? Ma ju... He-he-he-heh, noh, oled ka vigurimees, see on ju psühholoogiliselt mõistetav. Ma räägin sulle ühe kirka loo.»

«Kuule, kirgas lugu, võin sulle kinnitada, et asi pole kaugeltki nii hirmus. Paar-kolm korda tõrjud ja juba levib kuuldus, et see arst ei võta. On ju nii?»

Siinkohal vajus Laev raske ohkega mõtteisse.

«Mis sa kostad?» tõukas Masso tempot takka.

«Kosta ma midagi. Mõne mehe kohta võib hakata levima hoopis teistmoodi kuuldus.»

«Missugune?»

«Et näe, too ei võtagi väikest enam vastu. Et näe, õite ahneks teine läinud, ei tea palju säherdune paks orikas peaks õige tahtma, et rahule jääks.»

«Liialdad kartusega. Inimesed pole nii halvad.»

«Inimesed küll. Aga kes oli see lurjus, kes minu peale kaebas?»

«On see praegu tähtis?»

«Mis siis veel! Arvad, et ma ei tule oma vastastega toime? Huvitav, kellele mina küll võisin jalgu jääda?»

«Võib-olla polegi sina, vaid hoopis mina?»

«Sina? Mismoodi sina?»

«Väga lihtsalt. Haiglas pole korda. Oskar Laev pressib haigetelt raha, kuid peaarst Masso vaatab läbi sõrmede. Vähe sellest. Ta koguni soosib . . .»

«Sina soosid? Sina — mind?»

«Ta ei võta abinõusid tarvitusele . . .»

«Kui sinu nimi mängus, siis on see Kalbuse ja Helperi koostöö. Sulaselge vana ballaad! Mis viga oleks meie Varjakesel siin mängida, kui Helper oleks sinu asemel. Ja et see triiton peaarsti kohta kogu aeg on sihtinud, seda teab igaüks. S-sa tuline tutakas! Ah sa nipernaadi! No nii ei jäägi mul muud nõu, kui pool kohta juurde võtta.»

«Nagu see sind kogu aeg ootakski. Pole anda.»

«Võta Kalbuselt ära.»

«Hull! Et jutud soosimisest uut kinnitust saaksid?»

«Ta ei tule ju toime. Võta polikliiniku pool kohta ära ja anna minule. Mõtle ise, kui pealiskaudselt ta töötab. Mis ta kõik on kokku keetnud! See vereülekande afäär, mille ta ajas õde Markuse süüks. See põievähk, mis tal minema läks. Hea küll, et päästa poleks saanud, aga mõtle, missugune sekeldamine, sest tal polnud ühtki analüüsi, isegi pissiproovi mitte, rääkimata tsüstoskoopiast. Kas tead, mul on tunne, et igakord polegi tal laiskus mängus. Kas ta üldse oskabki tsüstoskoobiga midagi välja lugeda? Ja muide, seesama haimoriit, sa ütled, et mul oli mingi eriline huvi kiirustada. Kalbus lasi asja nii kaugele. Mees oli tal sügisest saadik ambulatoorsel ravil. Kurat! Sina peaksid mu autahvlile panema, mitte aga sõimama tühja puru pärast.»

«Ohoh! Või koguni autahvlile?»

«Just.»

«Meil pole nii laia tahvlitki, kuhu sinu portree ära mahuks.»

«Muidugi sa ei pane. Siin on sinu soosimine. Mis sa selle Kalbuse ees õige värised.»

«Mina värisen?»

«Ah, kõik teavad niikuinii. Soodla istub tal kindlalt

seljataga ja sina lõdised. Sest kus sa siis ühiskonnategelasele võid midagi öelda. Tead, kui lähemalt vaadata, siis on Kalbus päris peenike suli. Arsti töö on raske ja tülikas värk, seda ta teha ei viitsi ja siis sekeldatakse mööda koosolekuid. Sina muidugi tõmbad saba jalge vahele, sest ülemus aplodeerib meie Varjale.»

«Olen talle seda öelnud.»

«Tema sinu mokapobinat vaevalt arvestab. Tema jaoks on vaja käskkirja keelt.»

Masso vaatas kella.

«Hea küll. Tuleb midagi süüa. Aga pea siis meeles, et ma olen sind tõsiselt hoiatanud.»

3

Naimal oli lõunaks hautatud loomaliha kartulite ja kaalikatega. Kartuses, et tuleb puudu, avas ta kilukarbi, mida muidugi poleks vaja olnud. Praadi jätkus lahedasti ja see oli kiiduväärt suupisteks «Moskva erilisele», mille Edulaid oli tulles kaasa võtnud.

Kui Naima nägi, et meestel kohvi juurde pole kavatsust enam kangemat pruukida, pani ta oma poisid riidesse ja läks nendega jalutama.

Selleks ajaks jõudis külaline jutujärjega asja juurde.

«Kuule, Ivar, sul on siin üks hästi noor tohter, ma pidasin teda alguses õeks, niisugune kena, saledakene, hiigla omapärane nägu. Juuste poolest brünett, aga silmad on tumehallid ja tedretäpikesed näos.»

«Aa, sa räägid Liivatist.»

«Liivat. Mis ta eesnimi on?»

«Aili. Ta on meil kibe käsi, kuigi töötab alles teist aastat.»

«No vaata siis. Abielus ta muidugi veel ei ole. Niisugused valivad kaua. Esteetilis-intellektuaalne tüüp. Minu tüüp. Ega sa ei tea, on tal juba keegi siin või kusagil mujal.»

«Ei ole huvi tundnud.»

«Suurepärane! Vähemalt sa ise pole talle silma heitnud.»

«See veel puuduks,» ütles Masso ja tundis, et punastas.

«Mismoodi temaga võiks tuttavaks saada? Kuule, tead mis teeme. Mul on momendil nädalakene lahedamat elu just vaja. Võta mind õige sisse.»

«Kuhu? Haiglasse?»

«Täpselt.»

«Mismoodi?»

«Nii nagu teil siin neid võetakse.»

«Mis sul siis viga on?»

«Selle nuputame välja. Midagi ikka leiutame, et nädalaks uurimisele võtta. Soovita ise, mis oleks kõige parem.»

«Ära tee nalja.»

«No mis see sulle maksab.»

«Ah, lollus! Ühe tüdruku pärast järsku haiglasse. Mina pole mingi kupeldaja. Ja veel niisuguse kombinatsiooniga.»

«Mul ikka vahel mingid pisted kõhukoopas käivad ka. Või lähme päris kindla peale. Mäletad, sa ükskord Pirita rannas vaatasid, et mul tuleks turja pealt üks täpp välja lõigata. Tee siis nüüd ära, kui tahad.»

Masso pahvatas naerma.

«Seal sul vist on jah üks pigmentosi. Kui ma sind sellepärast nädal otsa palatis peaksin, küll siis alles saaks Kalbus head materjali.»

«Kes see Kalbus on?»

«Aa, meie Varvara Semjonovna, see alles on iludus.»

«Venelanna või? Eestlasega abielus?»

«Mis sellest. Mees on tal invaliid, lastetu paar.»

«Hea küll, see Kalbus elagu rahus.»

«Ja meie ka. Pole sulle mingit haiglat vaja. Tuleb äkki mõni kontroll sisse . . .»

«Mõtle, mida tegid humaansed arstid sõja ajal, et inimest fašistide käest päästa. Oma elu kaalule pannes võtsid teinekord terve mehe palatisse.»

Masso neelas naeruga kohvitilga hingekõrri ja hakkas läkastama. Pärast ütles:

«Seda vist nimetatakse eklektikaks. Kus ikka leidis seose! Arvad, et ma poleks sind sisse võtnud, kui sind oleks okupantide politsei jälitanud? Sel puhul oleks mul ju kutse-eetiline alus olemas, oleksin sind päästnud surmast ja see on teatavasti meediku kohustus.»

«Mis vahet selles on? Sa oleksid ikkagi sisse võtnud füüsiliselt terve inimese. Ole ikka mees. Kes sind nii väga kontrollib?»

«Bachblum.»

«Kes see on?»

Masso lõi käega.

«Minu kukil istub rajoon ja just täna sain teada, et üks kaebekiri on ministeeriumis.»

«Mis sul siis juhtus?»

«Ei midagi. Ma lihtsalt soosivat üht ametivenda, kes on läbi-lõhki krutskimees. Soosimist, muidugi pole mingisugust, aga ükski kaebus ei ole ilma faktideta. Noh, näiteks niisugune: minul oli vaba aeg, meid kutsuti apteegijuhataja sünnipäevale. Naima ei saanud poiste pärast, mina läksin ja muidugi tõstsin klaasi. Järsku helistatakse haiglast. Viivitamatu operatsioon. Küsin: kus siis. Laev on, tähendab teine kirurg? On kohal, aga tulgu mina ka. Tohoh, mis siis lahti? Lippan niisama kuue väel kohale ja selgub — ametivend ka päris lõbus poiss. Öövalve tohter, meie vapper Varvara Semjonovna, nägi kohe, milles asi, ja hakkas tegema korraldusi. Hüppasin talle turja, sest vaata, kui linnast oleks lihtsa operatsiooni peale kirurg välja tellitud, siis oleks ju lugu meile lausa kompromiteerivaks kujunenud. Selge, et ma oleksin kõigepealt pidanud peale hüppama ametivennale, kes ei täitnud koduse valvekorra nõudeid. Selle asemel, nii kaua kui ettevalmistused käisid, turgutasime endid kange kohviga, neelasime c-vitamiini ja asusime lõpuks täiesti reipalt laua juurde.»

«Ja mis sest siis sai?»

«Operatsioonist? Mees ammu tööl. Seal ei olnudki midagi keerulist. Õnneasi ka muidugi. Jumal hoiab joodikuid. Tegime lupsti ära. Pärast jõime veel solidaarselt tassikese kohvi ja arutasime, kuivõrd juhtumusterohke on meie elu. Aga nagu näha, mõnele tegelasele annab säärane solidaarsus ainet oma kaebuste illustreerimiseks. No mis ma sest ametivennast ikka pidin nahutama. Mees läheneb kuuekümnele. Tööd tunneb ja teeb. On eksimusi, nagu seegi kord, aga jõuad sa vana koera õpetada. Hoopis teine lugu on Varvara endaga. Energiline ja ülikorralik väljaspool. Haigla töö aga enamasti

ikka nii, et hirm tuleb peale, kui vaatad. Sööb mu närvid küll ajapikku läbi, ütlen ma.»

Midagi oli vahepeal põhjalikult muutunud. Kunagisest vahvast semust oli saanud kõige tavalisem kodanik, igav ja kuiv juhataja, ülemus halvas mõttes. Ja kui Edulaid oleks harjunud oma soovidest kergesti taganema, siis oleks ta nüüd tülpinult käega löönud ja minema hakanud. Aga harjumusevastaselt inimene ei toimi.

Masso sai temast lahti alles tagasiteel haiglasse. Kuigi ta teadis alevi võõrastemaja tingimusi, siiski ei julgenud ta oma kunagist head semu õhtuks enda poole kutsuda. Seda meelsamini loetles ta Tallinna suunduvate busside väljumisaegu, mida muidugi poleks teise küsimuse tooni arvesse võttes pruukinudki nii innukalt teha. Sest Edulaid katkestas teda järgmiste sõnadega:

«Ega mul ei jää niikuinii meelde. Võib-olla vaatan homse päeva veel siin ringi. Igal juhul me saame veel kokku ja siis arutame küsimuse põhjalikult läbi. Peaasi — ära värise, vaid jää alati inimese tasemele!»

Raske südamega läks Masso haigla väravast sisse. Aia äärde ritta istutatud paplid kõigutasid tuules oma raagus võrasid. Massole meenus ühe filmi pealkiri: «Ei ole rahu oliivipuude all». Seda filmi polnud ta ise näinud.

Hoopis kergel sammul astus Edulaid oma tšehhi kingades ja helepruunis sallkraega talvemantlis Teaduste Akadeemia katsemajandi peahoonesse, kus tal õnnestus endalegi ootamatu ladususega hankida ülevaade sortidest, mida nad vajasid ja võisid saada ja mida nad veelgi rohkem vajasid, kuid mida nad ei saanud. Asjaajamise meeldivas õhkkonnas selgus, et üks mustade hõredate lokkidega taimeteadlane mäletas Edulaidu üsna hästi Tartu-päevilt. Ohoo! Mis siis, et erinevad kursused, aga ikkagi Tartu-ajad!

Hiljem võidigi neid näha vanasse kõrtsi rajatud nooblis toitlustusettevõttes jookide osakonnas. Kuhu nad sealt kadusid, pole teada. Igal juhul mõlemad võtsid lahkumisel pudelikese põue, kusjuures Edulaiul õnnestus puhvetinäitsikult välja naljatada ka letiehtena õlleklaasis nukrutsev alpikann, mis hoolikalt paberisse keerati.

4

Pärast neljatunnilist rahutut purjus mehe und ärkas Edulaid hotellitoas hirmsate valudega sees. Raske peaga ei suutnud ta kohe taibata, kus viibib, ning hüüatas esimese ehmatusega oma Helgit. Kui selle peale toanaaber ärkas ja küsis, mis viga, surus ta hambad kokku ja püüdis endale olukorrast aru anda.

Kogu sisikond näis põlevat. Midagi taolist polnud ta veel tundnud. Nagu oleks kõik senised pisted ja torked, mida ta vahel oli rahutusega registreerinud, üheks hirmsaks kämblaks koondunud, et kõik siseelundid korraga tükkideks rebida.

Niiviisi vist annab endast tunda kaugele lastud vähk. Siis meenus öise pummelungi üksikasjadest koduvein, ebameeldiva maitsega õunalaga, mis portveini ja õllega koos võis loksuda küll mingiks mürgiseks seguks.

Aga mürgitus tekitab rohkem iiveldust kui valu, mõtles ta, ning jälle tuli vähihirm koos külma higiga. Valu oli katastroofiline. Seda ei saanud enam voodis lebades taluda. Toanaabergi tõusis ägamise peale üles ja tahtis helistama minna. Haige polnud sellega nõus. Ta jõudis ennast riietada, kuigi käed värisesid hirmust. Kas tõesti lõpp? Ja veel siin kolkas?

Haiglani polnud palju maad. Isegi komberdamisi jõudis Edulaid sinna vähem kui veerand tunniga. Hirmus minek. Peenike lumesegune vihm tegi tänava klaaslibedaks. Iga samm nõudis higi, ja kui ta lõpuks eetrilõhnalises koridoris seisis, näis talle, et isegi ülikond ja palitu on läbimärjad.

Haigla elas oma hommikustes askeldustes. Edulaiule näis, et teda lihtsalt unustati siia süngesse vastuvõtutuppa. Kusagil solises vesi, kusagil pühiti märja lapiga põrandat, kusagil kolisesid ämbrid ja tümpsisid sammud. Kas sanitar üldse läkski valvekorra arstile ütlema? Kas ta teatas, et ootaja on hirmsates valudes? Et abi vajatakse viivitamata! Ropp ükskõiksus. Halastuseta hoolimatus.

Viimaks ta ometi tuli.

Kui Edulaid oleks suuteline midagi muud peale oma

valu tajuma, siis oleks ta tumedasilmalise uhke rühiga doktori liigitanud naiste hulka, kes äratavad mõttelendu. Nüüd valmistas talle meelepaha kõlaval häälel esitatud venekeelne küsimus tema haiguse kohta. Edulaid valdas vene keelt, aga mitte nii vabalt, et kogu oma häda kõiki nüansse põhjalikult iseloomustada. Kui doktor oma hoolitsetud, uskumatult julmade kätega valu tsentrumit hakkas otsima, tõmbus õnnetu ohvri paljas ülakeha kõval kušetil üleni pingule ja kattus taas külma higiga. Soovist jääda piinapingil mehiseks ähklejaks ei tulnud Edulaiul midagi välja. Ta ei kujutlenud, et olemasolevale valule võib veel tuld juurde lisada. Ometi leidis too naisjulmur viimaks ka selle päris õige koha ja siis ei pidanud mees enam alandavaks kuuldavale tuua paari ürgset kurguhäälitsust. Sellest esialgu piisas. Ta võis särgi selga panna.

«Mis mul võib olla?» küsis ta suurivaevu hammaste plagisemist vältida püüdes.

«Igal juhul me hospidaliseerime teid. Kus nüüd ometi õde jäi? Varsti tulevad kirurgid. Ma näitan teid kirurgile.»

«Arvate, et tuleb op-operatsioon?»

«Seda ütleb teile kirurg.»

«Kas ma võiksin paluda midagi valuvaigistavat. Täitsa võimatu on taluda.»

«Seda ma praegu ei või.»

«No saage ometi aru!»

«Kohe tuleb kirurg. Ma ei või enne konsultatsiooni haiguse pilti segasemaks teha.»

Kalbuse hääl oli rangelt kalk. Milline sihvakas lihaseline mees! Kui korrapärane intelligentne nägu. Doktor oli kade naistele, kes võisid olla seltskonnas, kus see mees oli alles hiljuti lõhna järgi otsustades olnud.

«Mis mul siis võib olla, doktor?»

«Arvatavasti pimesool,» ütles ja läks vuhinal välja.

Edulaid tundis, et valu jäi nagu märksa väiksemaks. Pimesool! Tühiasi. Tühiasi. Selle kannatab ära. Ongi aeg välja lõigata, sest valu on ta teinud varemgi. Aga kui ta nüüd, kurat, on lõhkenud? Ja lõhkenud ta on, sest kuidas see valu muidu nii määratsema läks.

Kui väike pupsis õeke sisse lendas ja Edulaiu andmeid märkima hakkas, siis sai ta hakkama isegi paari hädise naljaga, milliseid tal oli alati võõraste nägusate tüdrukute jaoks laias assortimendis varuks.

Vaprat meeleolu jätkus tal ka kirurgi jaoks, kes tuli valvearsti järel sisse ning haiget nähes ei suutnud maha suruda kohmetust.

«Näed siis, Ivar, ma olen jälle siin! Ai sa raibe, kuidas põleb!»

Masso istus ohates kušetiveerele. Kõige pinnapealsem ülevaatus, mis ta oma praksise kestel kunagi oli endale lubanud, näitas üsna veenvalt, et doktor Kalbuse diagnoos vastas tõele. Hämmastavalt osav simulatsioon!

«Õde Raudsepp, palun minge öelge doktor Helperile, et ta võtaks nõupidamisele kaasa ametiühingu koosolekute protokollid. Mul on vaja sealt midagi vaadata.»

«Jah, otsekohe.» Õde jooksis kergel sammul välja.

«Siin on aga asi selge,» läks Masso peenikese pilkega venekeelsele kõnele üle. «Hospidaliseerida pole alust.»

«Kuidas nii?» võpatas Kalbus ning ajas silmad pungi.

«Minge üles. Ma tulen ka kohe.»

«Hästi. Teie vastutate.»

«Aga loomulikult.»

Kalbus läks vihaselt ja ühtlasi ka võidukalt välja. Siin lõhnas kõva skandaali järgi. Masso oma ihaga teda järjest solvata ja alandada mängis seekord küll trumbid käest.

«Mida see siis peaks tähendama?» küsis Edulaid suurimas ärevuses. Seda tundis ta selgesti, et niisuguste valudega ta küll linna ei sõida. «Kas sa tõesti arvad, et ma tulin teesklema pimesoolt?»

«Ahaa! Vaata kui hästi sa tead, mis sul viga on.»

«No kuule, see doktor . . .»

«Hea küll. Ütle parem oma tõeline põhjus, miks sul on vaja meie haiglasse sisse pääseda. Ära krimpsuta! Ega ma niikuinii ei usu. Sest juhuseid on meil palju, aga säärast ei usu. Sul on oma plaan ja ma tean, sina juba ei tagane. Oled ikka seikleja küll. Hästi. Sa saad nädal aega haiglat, mida millegipärast vajad. Aga kas sa sellele ka mõtled, et vähemalt kuu aega oled pärast veel rivist väljas.»

«Ma saan . . . s-saan aru, s-sul on põhjust pilgata.»

«Nalja teed sa mulle küll, ei vaidle. Sest mille kuradi pärast sa just pimesoole võtsid? Oleksid parem orienteerunud pankreasele või mõnele muule soliidsemale vigurile. Aga muidugi, jah, sa oled kaval. Eilse jutu põhjal poleks sul muud nõksud hoopiski läbi läinud.»

«Jäta pilkamine, ai-ai-ai!»

«Mis ma sust ikka pilkan. Mäletad, kui me ükskord, see oli vist seitsmendas, läksime kevadisele suurpüügile. Mis me siis saime? Kahe peale kolm kena särge. Ja pärast nuputasime popi põhjust. Mis efektseid haigusi sai välja mõeldud. Aga sel korral jäimegi kergelt grippi. Või jäin mina üksi ja sina ei uskunud. Kuule, oli ju midagi niisugust, kas sa ei mäleta?»

«Ära jama. Mul on tõsi taga.»

«Pinguta, pinguta. Piinlik oleks ju hästi kätteõpitud osast järsku loobuda. Saan aru. Muide, sa teed pagana hästi. Kalbuse vedasid alt nagu niuhti. Oleksid minugi vedanud.»

«Ivar, kurat, jä-jäta naljad.»

«Jäta sina enne. Totakas. Tema tahab minna operatsioonile.»

«Mina tahan! Ma pean ju minema.»

«Ohoh! See vast on kangelaslikkus. Kas mina oleksin läinud lõikuslauale tühipalja armuvalu pärast?»

«Käi kuradile oma armuvaluga!»

«Vaataks! Jajah. Peen psühholoogia. Pimesoole valu võib tõesti ka kõige suurema armuvalu välja ajada. Kahjuks ma sind siiski ei usu. Sul peab olema üks tõsine põhjus.»

«S-sa ajad s-südame pahaks.»

«Õige. Tüüpiline tunnus.»

«Naerad, tõprapoeg. S-seda sulle ei kingita.»

«Vaataks! Või kohe agressori nõksud. Ei lähe läbi. Ma sulle teen veel Kuubat. Su alatus läheb sulle endale midagi maksma.»

«Alatus? Ai-ai-ai!»

«Kirjutan su huligaansest käitumisest töökohta: Kelleks sa mind õige pead. Ma olen lõpuks ikkagi nõukogude arst.»

«Ivar, ole kõigepealt inimene. Ma ei tulnud siia nalja tegema.»

«Pane riidesse ja lase jalga, enne kui ma lõplikult ära vihastan.»

«Ivar! Ivar!»

Aga Ivar väljus kõval sammul vastuvõturuumist.

5

Hommikune nõupidamine läks oma tavalist kiiret käiku ja arstid oleksid alustanud rahulikult kõige tavalisemat tööpäeva, kuid Massot huvitas veel üks täiesti eraldi seisev küsimus ja sellest jõudis ühe minutiga plahvatada raske tüli.

Eile õhtul oli Masso tabanud oma osakonna õe, Maimu Loigo, nutmas. Talle oli kohe meenunud Laeva jutt vahekorrast ja ta hakkas rääkima Väinsaare neeruoperatsioonist kui asjast, mis ei ole siiski nii väga traagiline. Selgus, et Maimu Loigo oli kõik isegi hästi juba läbi mõelnud ja tänapäeva tütarlapsele omase lihtsusega isegi eelolevas elus vajaliku dieedi eest muretsenud, kuigi perekonnaseisuamet talle selleks veel kirjalikku luba polnud välja andnud.

Tublil tüdrukul olid hoopis uued mured. Temale oli nimelt doktor Helper öelnud, et ametiühingukomitee vaevalt talle annab soovitust suvisele turismimatkale Ungarisse.

Nüüd, hommikul, selgitas Masso välja, et komitee polnudki veel sooviavaldusi läbi vaadanud ning tahtis teada, mis alusel Helper niisuguste ennustustega teadis opereerida.

Helper vähenes üldpikkuselt, küür ta lohaka välimusega kitli all kasvas, kuid vesised silmad prilliklaaside tagant ei paistnud sugugi kooskõlastuvat alandliku poosiga. Pigem olid need küsivad, imestust väljendavad. Kuidas võis õde Loigo tema sõnadest nõnda aru saada. Vesine vanainimesesuu kordas küsimust, kutsudes nagu toast lahkumisele seadvaid kolleege endale appi. Ja kui ta nägi, et talle jääb küllalt tunnistajaid, ütles julgelt välja kogu tõe. Tema oli avaldanud lihtsalt kartust, kas sooviavaldus leiab kinnitamist kõrgemal pool, sest sooviavaldusi välismaareisidele on ju küllalt palju. Jajaa. Aga mis puutub tema, Helperi isiklikku arva-

musse õde Loigo suhtes, siis, kuna juba tuli jutuks, tahabki ta öelda, et õde Loigo käitumine viimasel ajal jätab soovida. Milles see seisab? Tema, Helper, võib ka seda öelda. Õde Loigo nimelt õõnestab sihilikult arstkonna autoriteeti. Konkreetsemalt? Võib ka konkreetsemalt. Õde Loigo on väljaspool haiglat hakanud oma tuttavate hulgas levitama doktor Kalbuse kui arsti kohta halbu jutte.

«Konkreetsemalt!» kõmises Masso hääl juba üsna kurjakuulutavalt.

«Jutu sisu on niisugune, et doktor Kalbus olevat väga võimetu arst ja nõnda edasi. Ma võin seda tõendada, mul on tunnistajaid.»

«Me usume seda, usume,» muigas Masso kilavi silmi.

«No kas see on ilus? On see vajalik?»

«Ei. See on õde Loigost isegi lubamatu ja ma tahan korraldada nii, et sääraseid jutte enam edaspidi ei esine.»

Siin lõi sekka doktor Kalbus, kes tahtis omakorda asja konkretiseerida. Automehaanik Väinsaar, Loigo kallim, oli tõepoolest möödunud aastal tema ravialune, ja kui tema viga otsekohe ei avastatud, siis ei saa ometi süüdistada ainuüksi teda, sest teatavasti näitas ta haiget nii doktor Helperile kui ka mõlemale kirurgile.

«Hästi,» ütles seepeale Masso. «Ma räägin hiljem õde Loigoga. Aga praegu tahaksin ma paluda ka doktor Kalbust, et ta oma tegeliku tööga säärast laadi jutte vältida aitaks.»

«Te tahate väita,» hakkas Kalbus hoogu võtma.

«Ei taha väita,» lõikas Masso vahele. «Ei taha. Ma olen sunnitud väitma.»

«Nii?»

«Jah, nii. Olgu see ükskord selgelt ja otseselt välja öeldud.»

«Ja te ei arvesta, kui palju on minul tööd.»

«Miks teil rohkem on kui teistel?»

«Mina pean oma poolteise koha juures tegema nii palju ühiskondlikku tööd, ma pean... Ja seda ei võeta üldse arvesse?»

«Aga palun, otsekohe. Tänasest päevast olete ühel kohal. Voh, doktor Laev hakkab teie asemel polikliinikus kurgu-ninaga tegelema ja ongi arvesse võetud. Ja

üldse ma ei tea, miks teid on sellele alale pandud, kui vastav spetsialist Laeva näol oli olemas. Nii. Sellega on kõik. Palun, asuge oma töö juurde.»

Esimese hooga tormas doktor Kalbus vanemõe laua juurde ja haaras telefonitoru. Kuid number kõneles. Ootamatul kombel oli seltsimees Soodla just samal hetkel võtnud ühenduse doktor Massoga ja palus teda võimalikult ruttu komiteesse ilmuda.

Oskar Laeval oli natuke piinlik mööduda kolleegist, kes oleks ta silmadega lausa nahka pannud. Loomulikult mitte armastusest, sest doktor Kalbusel polnud mingit põhjust seda elevanti armastada.

«Ja jälle algab päev täis kirgastumist, et teha tulukat tööd ja mitte üks raas mittetöist tulu.» Niiviisi pomisedes tegi Laev kätega tasaseid nõksatusi.

Möödujad hoidusid temast aupaklikku kaugusse, sest räägiti, et üks niisugune küünarnuki nõksatus võis härja uimaseks lüüa.

«Teie tegelete siin gümnastikaga, aga praegu on all patsient, kes vajab kirurgilist abi,» ütles Varvara Kalbus võimetus vihas ja peitis silmad lõhnastatud taskurätikusse.

«Aga keegi pole mulle seda öelnud,» sai Laev hea võimaluse näidata, kui lahke ja osavõtlik on ta ükskõik millise kolleegi suhtes, Kalbus kaasa arvatud.

Nad läksid koos alla.

6

Soodla juures alustati nõupidamist. Tuleva nädala lõpus oli oodata Soome delegatsiooni külaskäiku, õigemini läbisõitu, ja kuigi oli teada, et delegatsioonile kavatseti näidata «Edu» kolhoosi, võis ometi juhtuda, et astutakse sisse ka mõnda asutusse rajoonikeskuses. Teaduste Akadeemia katsebaas võis arvestada enam-vähem otsetabamusega. Polnud sugugi võimatu, et soovitakse vaadata ka mullateadlastele ehitatud uusi elamuid. Hea, kui on juba natuke ette mõeldud, kelle korterit sobiks külastada. Veel ei olnud teada, kuskohas külalistele lõunat pakutakse, aga varustajatel tuli juba nüüd arvestada, et uus söökla äsja restaureeritud kõrtsihoones on tähelepanuväärsus, millest vaevalt peatumatult

mööda kihutatakse. Samuti võib äratada huvi haigla, kuigi see kümme aastat tagasi ehitatud hoone pole ehituskunsti seisukohalt midagi asi.

Naljaga pooleks venis arutlus õige pikaks. Nii mõnigi juhataja püüdis juhust kasutada, et välja kaubelda defitsiitset materjali või luksuslikku mööblitükki. Katsebaasi joviaalne direktor mainis, et neil õnnestus laboratooriumis möödunud sügise õunasaagist kääritada vein, mis ikka vein on, kuid selle pakkumiseks pole tal sündsat serviisi. See oleks küll nali, kui niisugune asi poleks nalja teinud. Isegi Soodla naeris päris häälega ning oli otsekohe nõus rajooni miilitsaülemaga, kes arvas, et edaspidi tuleks kõik nõupidamised katsebaasi hoones korraldada, et nemad hoolivad rohkem sisust kui vormist.

Seda sorti nalju siin muidugi lubati, kuid harva, kusjuures üleminekud ühest meeleolust teise ei nõudnud pikki modulatsioone.

Niipea kui teised olid läinud ja kohalejäämiseks palutud Masso uuesti istet võtnud, küsis Soodla raksuva otselöögiga:

«Mis teil seal haiglas jälle lahti on?»

«Kuidas lahti? Haiglas on lahti uksed kõigile abivajajaile,» vastas Masso küünilise lõbuga. Ta oli kindel, et Kalbus on jõudnud juba vahepeal helistada ning oma poole koha kaotamise põhjustest omal viisil teatada.

Nii see aga siiski ei paistnud olevat. Hoopis keerukamad probleemid oli see vilgas daam andnud lahendada, sest Soodla alustas nõnda:

«Sa vaata ette, Masso. Oled oma majas juba rahvuslikku vaenu õhutamas, mis?»

Päris üllatav küsimus. Õieti küll järeldus küsivas vormis. Kangutamistöö näis käivat mitmest otsast korraga. Kaebekiri ministeeriumis Bachblumi mapis ja siin rahvusküsimus. Poole koha äravõtmine ja selle andmine... Laevale, ohoo!, see kõik on alles tulemas. Aga midagi polnud enam parata. Kogu kollektiivi kuuldes antud lubadust ei ole enam võimalik muuta.

«Kust, kurat, see rahvusliku vaenu õhutamine nüüd järsku lahti pääses? See on ju lausa jabur küsimus. Kui ma oleksin vaenuõhutaja, siis ma ju seda niikuinii ei tunnistaks. Ma ei tea, kas teile, seltsimees Soodla,

piisab, kui ma ütlen, et mina isiklikult pean rahvuslasi mahajäänud inimesteks. Minu meelest on see hale. See on kosmosesajandil siiski täielik infantiilsus. Mina olen veendunud internatsionalist. Oleks naeruväärne süüdistada vene rahvast sellepärast, et Varvara Kalbus on laisk ning seejuures veel sobimatult õel inimene. Aga samuti ei ole mingit mõtet süüdistada eesti rahvast sellepärast, et Helper on intrigaan. Mul ei oleks midagi selle vastu, kui me saaksime Kalbuse asemel Tallinnast doktor Samoilova. Venelanna. Tunnen tema võimeid. Väga hea terapeut, hoolikas inimene. Ja siis võite otsekohe veenduda, et Kurila haiglas pole enam «midagi lahti». Sa tuline kurat! Nüüd ei oska ta enam teisiti urgitseda kui rahvusküsimusega. Ei tea kust ta selle oskas järsku välja õngitseda?»

«Novot, veendunud internatsionalist, sa olid ju keeleoskamatuse pärast inetut lärmi tõstnud.»

«Inetut lärmi?» Massole meenus juhtum möödunud nädalal ja ta plahvatas nüüd juba päris viha täis. «Selle asja pärast oleks tulnud vallandada, aga mitte piirduda inetu lärmiga. Inimene ei viitsi ära õppida nelja-viitsada sõna.»

«Eesti keel ei ole lihtne ja mõnel inimesel ei leidu keelesoont. Kas siis sellepärast...»

«Aga kui ta jätab tõsise haige hospidaliseerimata ja pärast oskab ainult vabandada, et keele tõttu ei saanud ta haigusepilti endale selgeks tehtud. Mis mina siis juhatajana pidin tegema? Pidin ma vanalt talunaiselt nõudma, et see meie Kalbuse pärast õpiks vene keele ära või?»

«Ära keevatse. Küsimus on delikaatne.»

«Mis kuradi delikaatne! Kas mina olen kunagi nõudnud oma erialast kirjandust eesti keeles? Vähe sellest. Operatiivsuse huvides õppisin ka saksa keelt. Sain ma need keeled iseeendast kätte või? Tuhknaid. Ma tuupisin. Kõige ebadelikaatsemal viisil tuupisin nad endale kolusse.»

«Hea küll. Sina oled sina ja... Ja üldse, mis te tülitsete. Mõtle sellele, et te olete omas kollektiivis ainukesed parteiliikmed.»

«Aga just sellele ma mõtlengi.»

«Mismoodi ma pean sellest aru saama?»

«Väga lihtsalt. Mina parteiliikmena ei saa lubada, et haigla kõige tähtsam osakond põhja viiakse. Kollektiivi silmis oleks see ju lausa blamaaž, kui üks parteilane vaatab pealt, kuidas teine keerab terve osakonna kihva. Ja just seda Kalbus teeks. Sest haigete ravimise asemel ta ju sekeldab mujal, igasugustel nõupidamistel, mis pole mingi töö.»

«See on sinu arvates nii,» uras Soodla juba lausa vihaselt.

«Noh, aga mida kujutas näiteks meie tänanegi istumine? Võtkem kokku tunnid, mis inimesed siin ära raiskasid . . .»

«Ma hoiatan! Meil on küllalt vahendeid, et vastutustundetuid seltsimehi korrale kutsuda.»

Masso vaatas kella ja hüppas püsti.

«Mulle aitab, seltsimees Soodla. Ma pole poisike, kelle peale võib karjuda. Vähemalt mitte teie siin.»

«Hea küll. Ma olen hoiatanud.»

Masso kehitas demonstratiivselt õlgu, pöördus ja sammus kiires korras uksest välja. See oli sillapõletaja minek. Nüüd ei tohtinud anda ühtki põhjust kaebusteks. Ägedus on halb liitlane võitluses. Tark mees poleks mitte mingil tingimusel hakanud täna Soodlat vihastama. Äge ja uhke inimene on tegelikult enesevalitsuseta, järelikult lodev inimene. Ta ütleb seda, mida tunneb. Alles hiljem hakkab kartma: mis siis saab, kui . . . Sest vastane ei maga, ta kasutab ära su nõrgad käigud, sinu oskamatuse võita liitlasi, sinu ande soetada endale vaenlasi.

7

Just sel momendil, kui Masso kitlipaelu käigul kinni sõlmides ruttas palatitesse hilinenud visiiti tegema, sõlmides ruttas palatitesse hilinenud visiiti tegema, lükati operatsioonitoa uks pärani ja sealt veeretati koridori laialehise potipalmi kõrvale asetatud raamvoodi juurde ei keegi muu kui Arvi Edulaid.

Laev, kes oli juba ettevalmistustoas ennast mõnusasti kohvitassi tühjendama seadnud ning õdedega jutujärjele jõudnud, ei taibanud, miks kuulina sisselennanud

noor šeff nii erutatud on. Tõsi, see pimesool oskas valida laualeronimiseks üsna viimase hetke, kuid operatsioon sai teostatud sulnisti.

8

Piinav janu ja väike valu ei tee rõõmsale mehele häda midagi. Valu läheb mööda ja janu kustutatakse esimesel võimalusel. Peaasi — nüüd ollakse haiglas kõige ausama inimesena, nüüd ollakse veel kaua, kaua koduski varjul ning tullakse ükskord aiandi tibatillukesse kontorisse tööle vaese kannatajana, kellega juhtus komandeeringus viibimise päeval nii rumal lugu. Selleks ajaks on kõigil juba meelestki läinud, et agronoom Edulaiule tehti ränga raskusega ettepanek, et teda suruti, pressiti, masseeriti ja koputati südametunnistuse piirkonda, ning otse nõuti tema nõusolekut, sest asjaga oli kiirematest kiire. Nüüd korratakse kogu seda veenmisprotseduuri agronoom Purgoga. Aga sellel vennikesel pole pääsu, pole vedamist, pole oskust kassi kombel — hi-hi-hi-hii — jalgadele kukkuda. Ja õigluse huvides nii see pidigi juba algselt kujunema, sest Purgo on vaikas mees, lõbustused teda ei köida, milleks talle linn. Televiisori võib ta ka maal endale sisse seada.

Nõnda. Põhiküsimused korraldatud, asugem eluhüvesid maitsma. Sest kui hakkab kord vedama, siis veab. Juba esimesel ööl on valvearstiks doktor Liivat, vaene väikseke, kellel siin kolkas pedandistunud ülemuse majas on arvatavasti surmavalt igav.

Nõnda. Äsja opereeritul on õigus öövalve arsti välja kutsuda. Sellest ei pea aga saama mitte üks viletsa vennikese hädine kaeblemine, vaid hoopis huumorisoonega erudeeritud mehe lähenemismanööver.

Ei tule sellepärast imestada, kui mehine mees valvearsti saabumisel kergelt segadusse sattus ja varjamatu hingenõrkusega oma häda — valu ja janu — kaebas. Kuidas siis Liivati asemel jälle see valvab? Ta ju oli eelmisel ööl? Jäi ta siis uuesti siia selleks, et tulla ja öelda: «Opereeritul peab olema natukene ka mehisust.» Pagan teda võtku! Mehisust.

«Hästi, doktor, teid ma usun. Teie olete ju minu elu-

päästja,» kogus ennast alati jalgele kukkuv kass haruldase väledusega. Nähes, et range doktori suunurka sigines tõrjuv naeratus, mis teda sugugi inetumaks ei teinud, vaid koguni vastupidi, jätkas mees veelgi elavamalt: «Ma ei lootnudki teid täna enam näha, sest nagu ma aru saan, olite ka eile öösel valves.»

«Jah, mul on momendil palju tööd,» vastati kähku. Muidugi jäeti nimetamata, et komisjoni ootel oli doktor Kalbusel alati palju tööd.

«Teil on väga tugev iseloom. Aga mul on tunne, et teie printsipiaalsus ja otsekohesus tekitavad teile ebameeldivusi. Või eksin?»

«On teile minust midagi räägitud?» küsis Kalbus imestunult ja istus voodiveerele.

«Oh ei! Nägin teid ju alles täna esmakordselt, doktor.»

«Aga kuidas te siis kõike seda nii täpselt teate, kui te mind ei tunne?»

«Ma tunnen inimesi,» pistis Edulaid lipsti vastu, kusjuures ta ei valetanud. Missugune inimene ei kannataks teiste pärast? Vaevalt neid leidub. Missugune inimene kannatab sellepärast, et ta tahab halba, et ta pole aus, otsekohene, kõrgemaid eesmärke taotlev? Kahtlane, kas neidki leidub.

«Te olete lihtsalt haruldane,» kõlas tunnustus üle ootuste mahedalt. «Mul ei ole õigust teile kui patsiendile neist asjust rääkida, kuid . . .»

«Aga palun, olen ju lõpuks siia juhuslikult sattunud.»

«Jah, seda küll. Ütleksin üldiselt, et meie haiglas, nagu paljudes teisteski asutustes, pole kaugeltki kõik veel korras. Aga mida tuleb taluda siin nendel, kes julgevad puudusi paljastada!» Ta raputas pead ja ohkas kogu kõrge rinna mahuga.

Edulaid märkas alles nüüd, et doktori sinkjasmustad lokitud juuksed on väga tihedad. Ta ei suutnud kiusatusele vastu panna ja nihutas oma põlve teki all hiljukesi vastu doktori prisket puusa. Ise aga laskis oma huvil kahekordseks paisuda:

«On see seletatav doktor Masso nimega?»

«Ma ei ütleks, et ainult . . . Aga see kõik on nii solvav, solvav.»

«Öelge, palun, doktor, mis see siis täna hommikul

tähendas? Teil oli ju minu suhtes absoluutselt õige diagnoos. Miks ta niiviisi teile vastas?»

«Siin on tingimata ületatud igasugused piirid. Arstidel võivad olla omavahelised arusaamatused. Kuid need ei tohi mingil määral mõjutada haigete ravimist. Nõukogude arst peab võitlema selle eest, et haigusi ennetada, peab selgitama, et haiged pöörduksid õigel ajal abi järele. Siin aga arvati heaks teid ägeda põletikuga tagasi saata. Lihtsalt kuritegu.»

«Doktor Kalbus, öelge, palun, kui ma oma juhtumi kohta teen ettekande, kas ma võin seal ka teie nime nimetada. See tähendab, ma ju teisiti ei saakski täpne olla.»

«Teil on täielik õigus valgustada asju nii, nagu nad on.»

«Ei, ma mõtlesin, et hiljem võidakse teid siin majas sellepärast veelgi rohkem kimbutada.»

Doktor Kalbus naeris, nii et kogu keha võbises.

«Ma ei ole argade killast. Õigus võidab varem või hiljem. Ja muide, teie juhtumit ei kavatsenud ma ise sugugi maha matta. Nii kaugele ei või ometi lasta minna.»

«Sel juhul kirjutan kindlasti. Sest vaadake, minuga läks, tänu teile, õnnelikult. Aga kes garanteerib, et midagi taolist ei juhtu edaspidi teistega.»

«Olen teiega absoluutselt nõus,» ütles Kalbus püsti tõustes.

«Doktor, istuge veel. Teiega on nii hea rääkida.»

«Töö ootab. Ma saadan õe, ta teeb teile valuvaigistava süsti.»

«Oh ei, pole vajagi. Küll ma kannatan.»

«See oleks ka kõige mõistlikum. Noh, puhake. Head ööd.»

«Head ööd, doktor!»

9

Inimesed, kellele on tehtud ülesandeks uurida mõne asutuse tööd, avastavad endas üsna kummalise kartuse ja veelgi kummalisema rõõmu. Juba mõnetunnilise küsitlemise järel nad hakkavad kartma, et asutus töötab laitmatult. Mida sel juhul aruandesse kirjutada?

Siit siis ka rõõm, kui lõpuks hakkavad välja kooruma puudused. Ja seda juhtub inimestega, kes pole sugugi kiuslikud, on lihtsalt kohusetruud.

Bachblum ei tundnud ülalnimetatud kartust, sest ta teadis, et signaalid vastavad alati tõele. Tekib küsimus, miks ta siis üldse kohale sõitis, miks ta nii erilise põhjalikkusega uurimistööle andus? Vastus saab olla ainult üks: kohusetruuduse rõõm.

Need päevad Kurila haiglas on vanale mehele tõelisteks pidupäevadeks. Inimesed tulevad ja lähevad. Inimesed on erutatud. Tavaline elurütm lakkab olemast. See asendub tormaka tempoga, sest ülekuulamistel kulunud aega püütakse tagasi võita. Samas aga seisavad inimesed koridorinurgas või kogunevad momendil vabasse protseduurikabinetti ja keegi ei saa öelda, et see oleks tavaline seismine-jutlemine. Ei! Vaadelgem nende žeste, jälgigem kõnevoolu kiirust ja te mõistate, et ka seismises võib avalduda liikumine, isegi tormakas liikumine.

See, kes kuulda soovib, võib neil päevil Kurila haiglas kuulda palju sääraseid väljakargavaid lauseid: «See on ju ogaruse tipp!» «Mõtle, ta küsib minu käest ...» «Minu käest tahtis ta teada...» «Me pole ometi luurajateks värvatud.» «Tal on kummaline arusaamine, nagu oleksime meie siin ...» «Mina ütlesin otse välja, et ...» «Kuidas küll vaene Masso kõike seda talub.»

Esialgu Masso talus. Jälgis opereeritute paranemist, opereeris «plaanilisi» ja «mitteplaanilisi», korraldas kirjavahetust ja hoidis haigla majandust rööbastel. Isegi naerda sai ta kõvasti, kui doktor Laev alguses tema juurde nädalast puhkust tuli nõutama. Vaataks kavalpead!

«Sa oled ju igal aastal augustis võtnud,» tegi Masso imestunud näo, ise varjatud naerust pungil.

«Seda muidugi, aga mul ju nüüd lisatöö, see tulukas töö, ja kere kuidagi kahtlaselt roidunud.»

«Ma saan aru, ainult — kuidas nii järsku?»

«Mis järsku. Juba ammu pidasin plaani. Näe, Rootsis kohe soovitatakse osa puhkust kevade poole talve välja võtta.»

«Kõik on õige. Aga kuidas jääb sul siis vähipüügiga, kui nüüd nädala ära raiskad?»

«Mis neist vähkidest, kui ikka tervis vimpka sisse viskab. Tee käskkiri täna ära.»

«Ei saa, ei saa, kallis mees. Kolm-neli päeva katsu veel vastu pidada.»

«Kolm-neli päeva? Mis see siis enam annab? Siis vast pole enam tarviski.»

«Bachblum tuli täna,» avaldas Masso nagu mingi saladuse.

«Bachblum?» püüdis paks mees üllatust etendada, kuid see kukkus tal üpris koomiliselt välja.

«Tuli uurima meie patukesi. Nii et katsu vastu pidada, sest oled ju sinagi seekord üks liistule tõmmatav,» selgitas noor peaarst kõige süütumal toonil.

Ei jäänudki Laeval muud üle, kui vastu pidada. Ja seda tegi ta lausa elevandi rahuga, isegi ootamatu leidlikkusega, mis pani veel kord peaarsti muigama, kuigi selleks päevaks oli Masso närv juba nii krussis, et seda muiet võis kvalifitseerida kui naeru läbi pisarate.

Laeva järgi tuli välja, et teda on keegi nimetu isik väga toorelt laimanud. Ei saanud mingeid täpseid tõendeid andamite kohta tuua ka juures viibiv doktor Kalbus, kellele oli neist asjust ainult räägitud. Kes rääkis? Kalbusel polnud mõtet varjata, et ta oli sellest kuulda saanud oma alluvalt õelt. Nii kutsutigi välja vana tüse õde Veidik, kes punetades ja higistades andis oma tunnistuse. Ta oli kahel korral märganud patsiente doktor Laevale andmas kirjaümbrikusse suletud raha.

«Kust teie võite teada, et neis ümbrikutes oli raha?» muutus paks kirurg äkki ägedaks juristiks.

Süüdistusega väljaastunud naisterahvas ei loobu oma seisukohast isegi siis, kui tema ainsaks argumendiks jääb:

«Aga mis seal muud võis olla!»

Kes teab, kui kaua säärane viljatu jagelemine oleks kestnud — Bachblum demokraatia printsiipi arvestades vahele ei seganud —, kui kabineti ust poleks argliikult paotanud kirurgia osakonna sanitar Rõõmula. Keegi haige oli palunud doktor Laevale edasi anda ühe kirjakese, ja kuna Rõõmula pidi ära minema, siis ei saanud ta nõupidamise lõppu ootama jääda.

Masso meelest oli see kõige halvem, mis võis antud olukorras juhtuda. Nüüd oli õde Veidikul otsekohe või-

malus oma sõnu tõendada ja muidugi ta nõudis kärinal kõigi juuresolekul ümbriku avamist. Laev punnis vastu, nimetades niisugust nõudmist inimväärikuse solvamiseks. Kui aga Bachblum naeratades nimetas, et ümbriku avamine tekkinud situatsioonis ei saa kedagi solvata, et siin on tegemist selguse toomisega segastesse asjadesse, siis oli Laev imeviisakasti nõus.

Ümbrikus polnud midagi muud, kui kaks röntgenifotot ja sedel:

«Armas doktor Laev. Saadan fotod tänuga tagasi. Doktor Kurvits arvab sama, mis Teie, ja soovitas Teid. Nüüd olen operatsiooniga nõus. P. Arula.»

Laev luges mõnusasti matsutades sedeli sisu ning tähendas selgituseks:

«Rajooni värk. Meil tuleb tihti nõuda, et teed haigele operatsiooni vajaduse selgeks, aga ta trügib ikka Tallinna kuulsuste juurde. Noh, pärast ei julge kohe palge ette ilmuda, saadab esialgu seokesi sedeleid.» Ja siis juba kurja häälega abitult kössi vajunud Veidikule: «Inimesi tuleb usaldada. Ei maksa nii jäigalt süüdistada. Me ju töötame ühes kollektiivis.»

Hiljem omavahele jäänud, küsis Masso puuriva irooniaga:

«Imelik, kuidas see Arula oskas sulle oma sedeli nii täpseks ajaks kätte toimetada?»

Laev oli veendunud, et võitjate üle kohut ei mõisteta, seepärast ajas ta suled uhkelt kohevile:

«On asju, millest ajalugu vaikib.»

Sellega oli öeldud kõik.

Laeva väljarabelemine ei kergendanud Masso seisukorda. Bachblumi uurimistöö avarad piirid tõmbusid koomale ning lõpuks jäi fookusse Kalbusele isiklikult osakssaanud ülekohus. Just nii oli sõnastatud kirjalikus kaebuses ja niiviisi mõistis seda ka Bachblum, keda Masso ägedad vastulaused sugugi ei rahuldanud.

Tema ei saanud Kalbuse osakonna tööst kaugeltki niisugust pilti, nagu püüdis maalida peaarst. Muidugi esineb üksikuid puudusi, kuid need ei anna veel õigust niisuguse otsuse tegemiseks.

«Kui peaarstil pole õigust omas majas tööd korraldada, siis palun asendage mind kellegi teisega. Mina igatahes nimeliselt kohta täita ei taha.»

«Küsimus praegu töö korraldamises ei ole, vaid motiivides, kallis doktor Masso,» näitas Bachblum üles kannatlikkust. «Motiivid ebaõiglased ja teie kolleegile solvavad. Ümberpaigutused ei kutsu kelleski esile protesti, kui seda tehakse õigetel motiividel. Teil aga «tööga mitte toime tulemine», kuigi see pole tõestatud...»

«Ma olen siin tundide viisi aega kulutanud ja rääkinud...»

«Ühepoolne, ühepoolne. Mina siin selleks olengi, et kuulatada mitmepoolseid seletusi ja mina ei saa teiega nõustuda kuidagi. Teile on kolleeg isiklikult vastumeelne ja teie kasutate oma võimu tema vastu. Pool kohta võtate ära niisuguse põhjendusega, mis tõele ei vasta, mis alandab töötajat. Kuidas nii võib, ai, ai, ai!»

«Doktor Kalbus on omal kohal allapoole võimeid ja seda olen ma tõestanud. Isiklik vastumeelsus ei puutu siia. Mis tähendab isiklik? Ja üldse, mis alusel te arvate, et ma olen talitanud isiklikust vimmast ajendatuna? See on ränk süüdistus, ja kui see peaks minema teie aruandesse, siis olge kindel, ma protesteerin.»

Bachblum hõõrus rusikaga paljast pealage, ise kogu aeg paksude prilliklaaside tagant oma vihast vastast piiludes. Siis võttis mapist ühe kirja, endal ilme, nagu kavatseks välja käia otsustava trumbi.

«Teie kohta ma veel sain ühe kaebuse. Pidin arutama edaspidi, aga tundub, asi puudutab ka teie vahekorda doktor Kalbusega. Palun lugege läbi ja ütelge ise. See on väga ränk süüdistus.»

Edulaiu kaebus oli lühike ning oma tagasihoidlikus sõnastuses õige mõjuv. Kõik vastas tõele. Ja ometi oli see vale. Masso kohtus esmakordselt nii vahetult inimliku alatusega ning tundis, kuidas kogu keha täitis ääretu roidumus.

«Mis ütlete teie?»

Masso nihutas kaebekirja Bachblumi ette ja tõusis püsti.

«Kõik on õige.»

«Noh, näete siis!» laskis väike mees oma kuldkihvakesel särada. «Palun, istuge, me kaugeltki pole veel lõpetanud.»

Masso vaatas kaastundlikult laua taga võimutsevale mehikesele. Ta oli otsustanud. Ta oli filosoofilistesse kõrgustesse lennanud. Maapealne alatus ei puutunud enam temasse. Püherdagu nad siin poris ja ärgu määrigu teisi, kes on sündinud paremaks eluks. Aitab naljast!

«Meil, doktor Bachblum, pole enam millestki rääkida.» Siiski pidas ta veel vajalikuks üle ukse lisada: «Kirjutage oma ettekanne Helperi ja Kalbuse vaimus. Kõik on õige. Aga pidage silmas, et ma ei astu tagasi mitte üksnes peaarsti kohalt. Minu asemel on vaja Kurilasse ka kirurgi.»

Pärast seda vulkaanilist purset valdas Massot pühalik rahu. Ta tundis, et oli võitnud halva mitte üksnes väljaspool ennast, vaid ka endas. Auahnus on naeruväärne ja sellele ei või tuua ohvriks uhkust. Ta ei toonud. Ja tal oli suurepärane naine. Polnud vaja mingit pikka seletust.

«Muidugi me kolime Tartusse,» oli Naima ilma ühegi kõhkluseta nõus.

Ja öösel, kui võitleja oma postilt lahkumise uuesti pikalt ja veenvalt üle rääkis, kordas ka Naima veidi pikemalt:

«Sa saad Tartus hoopis paremini. On meil siis jõukust vaja? Taevane arm, kui sellepärast on sul tulnud nii palju närve kulutada!»

Lahingust väljunud mehele on kodune harmoonia parimaks balsamiks. Missugune naine! Kuidas küll üldse võis vahepeal salamisi piiluda seda Liivatit, kellel on oma elu, omad plaanid. Ja nukrutseda varase naisevõtu pärast. Salaja tehtud ülekohus saagu ka salaja igaveseks maetud. Ah sina väike tubli Naima! Hüvasti, Kurila, kus sa nii ruttu kodunesid.

Väljakutse Soodla juurde pani järgmisel päeval ainult muigama. Võis ette arvata, et masseerimisest ei pääse. Noh, nad saavad nüüd kuulda loengut nii mittetöisest tulust kui ka mittetulukast tööst, saavad kuulda ausatest vigadest ja vigasest aususest. Nad näevad ükskord ka kompromisse põlgavat meest. Kas Ivar Masso või salakaebajad. See on rahu tingimus ultimatiivses vormis.

Pruunitoonilises kabinetis istus pühvlina turris Soodla ja kohmetusest kössis Bachblum. Tervitusele

vastamise asemel lükati saabunu ette paberipoognad ja sooviti ülima pingega teada, mida see kõik pidi tähendama.

Masso luges ja tõstis kulmud kõrgele. Oli see tõesti poolehoiu demonstratsioon? Nagu liiga erakordne, liiga resoluutne. Need olid ju doktorite lahkumisavaldused. Masso suu tõmbus kuivaks. Süda kuumas ja mõttekildudest ei saanud ühtki mõistlikku tervikut. Liivat. Temast võis veel aru saada, sest Helperi-Kalbuse valitsuse all poleks temal enam niikuinii mingit elu. Aga need teised?

Maidra

Suurte kogemustega röntgenoloog. Kolme lapse ema. Kaks last käivad koolis. Kuhu? Mispärast? Kinnisevõitu peaarst oli temaga kohe algusest peale pisut kodusem ja hellem kui teistega, aga Hilda oli kord juba niisugune mõnus matroon ja Laev ei pingutanud ennast sugugi üle, kui ta möödunud aastal naistepäeval tituleeris Maidrat Kurila haigla hingeks. Ametiühingus tuli tal täita laekuri tüütavat kohustust, kuid see meenus inimestele alles siis, kui ta palgapäevadel oma kulunud pappkarbiga raamatupidaja lauanurgakese hõivas või mõnel koosolekul torus huulil võlgnikke hurjutas. Alaliselt aga teati teda laste ja mudilaste pärast muret tundmas. Ega see polnudki mure, vaid soe huvi. Kingitustepakid, näärivanad, etenduste pääsmed, isegi sõidud Tallinna teatrisse, pioneerilaagrid — kõik need asjad olid Hilda Maidra kaelas niisuguse iseendastmõistetavusega, et raske oleks kedagi teist tema asemel kujutleda. Laevale, kes pidas seda laste hellitamiseks, vastas ta siis päris südamlikult, et ärgu vanad karud toppigu oma nina peentesse asjadesse, et inimese elu oleks küll troostitu, kui talle ei jääks lapsepõlvest midagi mäletada.

Niisugune naine otsustas nüüd Kurilast ära minna.

Kuusk

See vaikiv vanapoiss, kes ainult viinalauas rääkima pistis ja laulu üles võttis, et siis pohmeluses peaga veelgi vaiksemalt oma laboratooriumi ebameeldivat koormat vedada. Mees, kelle hiidmõõdulist musta lõõtsadega portfelli tundis kogu rajoon. Vaevalt leidus kohta, kuhu ta seda oma visiitidel poleks maha unustanud. Aga rahvas teadis, et see kuulub Kuusele, sellele jässakale käharale doktorile, keda kutsuti Kadakaks. Heal lapsel mitu nime. Viimasel ajal kutsuti teda kolleegide ringis ka doktor Priedeskalnsiks. Ristimise päeval käis kogu personal naerust kõveras. Just niisuguse nimega diplomi oli ta kodust kaasa toonud mingi dokumendi vormistamiseks. Tuli välja, et viis aastat tagasi läti ametivendade juures külas viibides oli ta pidulauas oma Tartu diplomiga uhkeldama hakanud. Mille pagana pärast tal see siis kaasa oli võetud, seda ei suutnud mees ähmiga enam meenutadagi. Leidus banketil kohe ka Riia diplomiga uhkeldaja. Ja nii töötas üle viie aasta keegi dr. Kuusk kusagil Cēsises või Jelgavas ja keegi dr. Priedeskalns Kurilas.

Tõsiste meestega juhtuvad naljakad lood. Aga tema nüüdne lahkumisavaldus polnud mingi nali. Kuhu siis tema kavatses minna?

Otsason

Ka tema? See kergesti ärrituv hingeke ükskõik kus mujal, ainult mitte haigete laste juures. Jah, temal pole siiski raske lahkuda. Mees jättis hiljuti maha. Nüüd jätab tema lapsed, terve rajooni lapsed. Katsugu Helper seda lünka täita. Häid pediaatreid annab otsida.

Urban

Tal on ju alevi teises servas jõe kaldal majaehitus pooleli! Ta naine juhatab siinsamas külje all Paarjärve sanatooriumi. Niiviisi sisseseatud elu ei saa ometi ühe suletõmbega ümber korraldada.

Selle keskealise sihvaka ja korrektse mehe avaldus mõjus otse elektrilöögina. Mitte ainult sõnastus, vaid üldse... Günekoloogia osakond kujutas juba enne Masso tulekut omaette oaasi. Kuid Urban isikuna ei äratanud sümpaatiat. Kinnine, irooniline, ligipääsmatu. Alluvate suhtes väga nõudlik. Kas mitte liialdatult? Niiviisi kord küsides püüdis Masso matkida andeka günekoloogi irooniat. Sellele anti väga õige vastus: kui nõudlikkus käib kõigi kohta eranditult, siis ei solva see kedagi. Liiga õige vastus, et olla sümpaatne. Ainult ühel ööl, kui nad koos päästsid hapra nooriku elu, naeratas doktor Urban pärast operatsiooni lõbusa kavalusega ja vandus oma lolli nõuet, et temapoolses majatiivas ei oleks kohvi lõhna. Muidugi kutsuti ta lahkesti üles, kus kohvi aroom võistles edukalt eetriga. Ja muidugi polnud Urbanile sel korral niivõrd tähtis kohvijoomine, kuivõrd jutuajamine väljaspool ametlikkuse barjääri.
Huvitav, et just selle mehe avaldus oli sõnastatud kõige ebadiplomaatlikumalt. Ta ütles otse välja, et Masso lahkumine on inetu laimukampaania kurb tagajärg ja tema, Urban, nähes juba ette selle vastikuid tulemusi, ei taha jääda mitte viimaseks vaatlejaks laguneva kollektiivi laeval.

«Mida see siis tähendab, ah?» kordas Soodla küsimust, ise seejuures sõrmi naksutades ja köhatades.
Masso oli pidulikult tõsine. Ta teadis küll, mida see siis tähendas. Aga oma kolmekümne seitsme aasta jooksul polnud ta läbi elanud midagi nii vapustavalt meeldivat ja ta vajas pisut aega, et ennast koguda. Ennast koguda ja vastata nii diplomaatlikult kui võimalik.
Soodla köhatas ja ootas. Köhatas veel kord ja neelatas.
«*Globus hystericus*», ütles Masso tasa, nagu oleks mõttes tehtud diagnoos poolkogemata üle huulte libisenud.
«Mis? Mis?»
«Ei midagi. Ja üldse, seltsimehed, kas ongi vaja praegu minul vastaja osas esineda?»
Soodla hakkas jälle köhatama.
«Teil on *globus hystericus*, seltsimees Soodla.»

«Mis see tähendab?»
«Närvide mäng. Teil pole kurgus midagi, aga köhite. Võin teile kirjutada rahusteid.» Järsku läksid Masso silmad avali, nägu tõmbus naerule. «Käes! Teate, mis see siis tähendab? Sedasama ta tähendabki! Kui palju meie ühiskonnas köhitakse ja neelatatakse ilma otsese vajaduseta.»
Ütles ja läks avaldusi käes hoides välja.
Kaks meest jäid istuma ja teineteisele suurte silmadega otsa vaatama.

KIIKTOOL

1

Nad olid jätnud «Moskvitši» lagunenud kõrtsi juurde tolmuste sirelipõõsaste varju. Vahepeal jõudis aga päike auto tagumise poole oma võimusesse võtta ja sisemuse põrgukuumaks kütta. Pisut eemal lumerede-lite hunniku taga magama jäänud Soomelt ei saanud esialgu muud aru, kui et Kristal oli külanõukogus vii-binud kõvasti üle tunni aja.

«Mis sa seal nii kaua latrasid?»

«Sõida minema. Kuumus tapab,» vastas Kristal nii enesekindlalt nagu inimene, kes on teinud rasket tööd sel ajal, kui teised laisklesid. «Keera siit alla!»

Soomelti jämedad karvased käed kuuletusid masin-likult. Kitsas külavahetee ei andnud talle mahti kõr-valistujale pilku heita, kuid nüüd kadus uni silmist ja punetavale paksule näole sigines trots.

«Kas me seda teed mööda Rakverre jõuame?»

«Me ei sõidagi Rakverre.»

Häda üürimasinatele, mis peavad välja kannatama oma ajutiste peremeeste kõik tujud. Vedrude raksudes hüples punane «Moskvitš» konarlisel teel ning peatus jõnksti lepiku vahel.

Kolmekümne kaheksa aastased mehed võivad olla koolivennad, kuid nad pole enam koolipoisid, kes iga minut aina muudavad oma ettevõtmisi. Kui arhitekt Kristal, see vibalik, see kunstnikust kergats, see udu-juku romantilises kastmes, see teeneline fantasöör leiutaski nüüd midagi uut, siis vaevalt võis see sobida insener Soomeltile, kelle paljas pealagi ja tüse kehakaal

nõudsid eeskätt garantiid kõigile mugavustele, sealhul-gas ka seikluse varjamiseks varem väljamõeldud ver-siooni täiuslik tõepärasus. Sest kolmekümne kaheksa aastasel sissetulekutega töötajal ei ole Tallinnas mitte üksnes ametlik Irma, kes hiljem väga täpselt tahab teada, kuidas läks mehe ootamatu komandeering maale, vaid tal on Pelgulinnas uues rajoonis ka mitte-ametlik Luule, kes komandeeringu üksikasjade vastu mitte sugugi väiksemat huvi ei tunne.

Siit siis ka see umbusk, millega tüsenenud Casanova koolivenna uut plaani kuulama jäi.

Iga uuenduse projekt koosneb kahest osast: endise, olemasoleva mahakiskumisest ja uue üleskiitmisest.

Arhitekti hoogsast sissejuhatusest selgus, et Rak-verre, nende kunagisse kodulinna, pole mingit mõtet sõita, kuna neid ei oota seal keegi peale tema vana jutuka tädi, kes pakub neile kitsepiima ning on solvu-nud, kui nii tervislikust joogist pepsilt keeldutakse. Sõidu esialgne siht — tädi medõest allüürnik — võib olla äkki puhkusele siirdunud.

«Pakun välja hoopis kasulikuma kava,» jätkas edu-meelne plaanitseja süngele kaaslasele sõbralikult põl-vele patsutades. «Me ööbime siin lähedal talus. Põhjusi selleks on mitu. Esiteks — mul tekkis uus mõte seoses kõrtsi restaureerimisega.»

«Nojah! Seda ma arvasin.»

«Oota, sa kuula rahulikult lõpuni. Meie ülesanne oli vaadata, kas seda kõrtsi tasub restaureerida. Tasub. Mis me sellega saavutame? Säilitame vana arhitektuuri näidise. Aga olgem ka pisut utilitaarsed. Sellest lagu-nenud õnnetusehunnikust saab ju ilmastikukindel hoone, mida võib otstarbekalt ära kasutada. Seda ma siinsele külanõukogu esimehele rääkisingi. Üheskoos tulime mõttele, et kõrtsi võiks paigutada nägusa söökla, talli mahuksid köök ja laoruumid, sakstekambrisse aga näi-teks bussi ooteruum ja nõnda edasi. Teiseks — just nagu saatuse viipel peab homme pärast lõunat küla-nõukogu oma korralist istungjärku. Leppisime esi-mehega kokku, et panen seal esialgse eskiisi arutami-seks ja loodetavasti ka otsustamiseks. Nagu sa juba isegi mõistma hakkad, tuleb mul see eskiis tänase õhtu ja homse hommikupooliku jooksul paberile kanda.»

«Kurrat!» pitsitas Soomelt läbi hammaste ja sülitas üürimasina põrandale paar piiska sapisegust sülge.

Hoogusattunud elu-ümberkujundaja tegi, nagu poleks midagi märganud.

«Niiviisi lähevad asjad viivituseta liikuma. Olen kindel, et rajoonis plaan kinnitatakse, sest nagu me ise võisime täna kogeda — alevi toidubaar ei rahulda nõudmisi. Ja vaevalt hakkab vastu punnima ka ehituskomitee, kui kooperatiivi mehed sisekujunduse kulud enda kaela võtavad. No mis sa mossitad! Tead, ega too Laine polegi tegelikult sinu maitse.»

«Muidugi, nüüd muidugi, kui sul . . . Aga kui oli vaja minu tutvusi auto laenutamisel, siis oli Laine iludus number üks.»

«Oota, ma pole veel lõpetanud. Nagu sa isegi tead, on minu salajane armastus mööbel. Võib-olla õnnestub siia midagi sobivat sokutada. Näiteks kiiktool, ah?»

«Just, just. Sinu iseloomule väga vastav riistapuu.»

«Kiiktooli konstruktsioon pole lihtne lugu. Talus, kuhu me sõidame, on soome kiiktool ja selle mõõdud tahan ma täna maha kopeerida. Näed siis, mis mind siia kinni kleepis.»

«Viimast korda sõidan sinuga seikluse peale välja.»

«Ennatlikud sõnad, ennatlikud sõnad,» hakkas Kristal südamlikult naerma, ja kuigi ninajuurele ning silmanurkadesse kuhjus tugevaid kortse, muutis naer tema pisut aasiapärase näo lausa kütkestavaks. Ta võttis oma kortsunud puuvillaste pükste taskust sigaretikarbi, millele olid kritseldatud mõned nimed. «Loen sulle ette selle talu isikulise koosseisu. Peale kuuekümneaastase peremehe Jaan Vinkuri elunevad seal praegu järgmised isikud, kõik — pane tähele — naisisikud: Amalie Vinkur, kaheksakümmend kolm aastat vana; Herta Vinkur, viiskümmend seitse aastat vana; Anne Taimre, neiuna Vinkur, praegune perekonnaseis — lahutatud, kakskümmend üheksa aastat vana ja lõpuks Eha Vinkur, kosmeetik, elukoht Rakveres, praegu vanemate juures puhkusel, kakskümmend kuus aastat . . . hm . . . noor.»

Kui tuska mehe näol saaks võrrelda jääkirmega, siis mõnusa eelaimuse järkjärgulist tungimist tusasesse näkku võiks edukalt nimetada sulamisprotsessiks. Kõigepealt võtavad meeldiva läike tahtest sõltumatud sil-

mad, siis pehmenevad põsed ning lõpuks saavad puhkuse ka huulte rõngaslihased, mille vahelt kahtluse jahedus pole siiski veel täiesti kadunud:

«Keegi ju ei garanteeri . . . Keegi ei ütle, mismoodi nad välja näevad.»

«Kakskümmend neli aastat tagasi oli Anne igatahes linalakk inglike ja vaevalt ta siin sovhoosis zootehnikuna mütates oma soenguga midagi erilist laseb ette võtta. Järelikult on ta blond. Iseasi muidugi kosmeetikuga, kes võib olla must, punane, roheline või ülimoodne hall, kuid minu mälu järgi oli temagi siis linalakka pudrumokk. Seega — blondid mõlemad.»

«Pea, pea. Mida see tähendab?»

«See tähendab, et mina, Voldemar Kristal, olin selles talus kakskümmend neli aastat tagasi Karja-Volliks.»

Kerge vile, ja juba otsibki rahutu sandalett starterit.

«Juhata teed!»

«Ära rutta. Sel ajal kui sina, jõuka väikekodanlase võsu, sulistasid linna basseinis ja logelesid niisama, sel ajal teenisin mina igal suvel ränka raha. Kõige rängem oli see raha siin, kolmekümne kilomeetri kaugusel kodust. Vana Vinkuriga on mul arveid klaarida. Seda juhust ma käest ei lase. Ja pea nüüd meeles: mind ei tunta seal ja mina ei tunne neid. Alles siis, kui homme tulema hakkame, saab vanamees plitaka, mida ta väärt on. Said aru?»

«See on sinu isiklik asi.»

«Täpselt. Sina kurameeri ükskõik kumma türukuga või mõlemaga korraga.»

«See on minu isiklik asi.»

«Mina teen tööd ja korraldan ühtlasi meeldiva kättemaksu.»

«On sinul ikka iseloom!»

«Mind pole keegi nii rängasti alandanud kui see tõbras.»

«Mismoodi?»

«See on pikk jutt. Pealegi meie omavaheline asi. Teistesse see ei puutu. Sõidame!»

«Las lennata!»

2

Piklik verandaga palkmaja näis Kristalile madalamana, kui see oli tema mälukujutluses. Võib-olla tekitasid niisuguse mulje viljapuud rohtaias, mis veerand sajandit tagasi olid arvatavasti alles noored. Segametsatukk talu ja põldude vahel oli nagu majale lähemale nihkunud. Kõige segavamalt mõjus aga lainetav viljaväli hoonetealusest seljandikust vasakul. Enne laius siin kidurate kaskede ja pajuvõsaga kaetud soo, kust suvel ainult kõige kuivemal ajal sai mööda jalgrada otse Kurila mõisa vudida.

Muidu oli kõik nii nagu vanasti. Isegi kaevuvinn elumaja ja lauda vahel seisis püsti, kuigi vahepeal oli raketele pumbavärk seatud. Lauda teisest otsast, kus enne peeti hobuseid, oli saanud puukuur. Selle ette vilusse jäeti masin seisma.

Mahajäetus ja vaikus, mis autost väljujaid vastu võttis, olnuks täielik, kui lähedalt maisipõllult poleks kostnud traktori urinat.

«Nagu poleks hingelistki majas,» märkis Soomelt surutud häälega. «Kas ikka oleme õiges kohas?»

«Mis sa siis arvad. Lähme veranda kaudu. Siit saab otse suurde tuppa.»

Veranda oli lukus.

«Katsume siis siit otsast köögi kaudu sisse tungida.»

Koputusele ei vastanud keegi. Aga uks oli lahti ja mehed astusid kärbestest sumisevasse hämarasse kööki. Valguse käest tulnud silmad seletasid üsna ähmaselt nõuderiiuleid tahmunud palkseinte küljes, pinki veeämbritega ja seakartuli pada telliskivist põrandal. Vahariidega kaetud laual seisis «laisk liisu» taldrikute ja kausside virna all.

«Siin ei ole midagi muutunud. Edasi läbi mustade maa!»

Kristali terav sõrmenukk lõi kõvasti vastu laia toaust. Vaikus. Teist korda. Ei kippu ega kõppu.

Aga seegi uks oli lahti ja nad astusid sisse põhimõttel, et vaikimine on nõusolek. Ja siis tarduti hetkeks ukse juurde seisma. Toas tellistest ahju ääres laial pingil istus inimene — muldvana eideke mustas undrukus ja

lambanahkses pihikus, jalas lubjaviltidest lõigatud kapukad, süles läikima kulunud kadakane kepp. Istus liikumatult. Ainult pea tudisemisest võis aimata elu selles kiitsakas kehas.

Tervitust ta ei kuulnud. Isegi Soomelti tõrrepõhjast kuuldavale toodud «tere siit pere rahvale!» jäi märkamata.

«Ta ei kuule sugugi ja ei näe kah,» ütles Kristal tasa, nii nagu räägitakse magaja juures.

«Ehee, eideke sul ju päris vahaküps,» püüdis Soomelt nalja heita, kuid mõistis isegi selle kohatust ning istus ohates söögilaua äärde pingile.

Järsku hakkas vanaperenaine oma kollase muhkliku käega seelikut siluma ja tõi kuuldavale niitpeenikese hääle:

«Kust see tõmbetuul nüüd . . . Kas sina, Herta, tulid või?»

Kristal sulges tasakesi ukse ja võttis pingi teises otsas istet, toetudes seljaga vastu lauaserva. Mõlemad mehed tajusid ühteviisi, et siia sõideti ilmaasjata, kuid kumbki ei söandanud seda kohe esimestel minutitel välja öelda. Selle asemel kohmas Soomelt, et pererahvas on arvatavasti heinal, mille peale Kristal tähendas:

«Nähtavasti.» Ja kui ta tüki aja pärast lisas: «Ootame ära,» siis leidis Soomelt:

«Kaua me siin ikka niiviisi ootame.»

Järgnevas vaikuses tundsid mõlemad mehed seda seletamatut ebamugavust, mida nägijad-kuuljad tunnevad pimeda ja kurdi ees seistes.

Muinasjutu-aegadest peale on inimesed unistanud rüüst, mis teeb nähtamatuks ning annab seega aluse kõikvõimsateks tegudeks. Kristal tahtis seda mõtet väljendama hakata, kui Soomelt järsku paukas:

«Nähtamatu kõnnib mööda linna.»

«Just tahtsin öelda. Istume siin tares nagu kaks nähtamatut kunagi. Polegi vaja nõiarüüd. Aitab sellestki, kui teiste silmi katab kae. Mismoodi me oma üleolekut peaksime kasutama, ah? Mis me võiksime siin korda saata?»

«Ei muud, kui ootame, kuni tuleb mõni nägijakuulja,» vastas Soomelt tülpinult.

Kärbsed sumisesid suitsunud lae all ja põrkasid aeg-ajalt vopsudes vastu aknaruute.

«Tont võtaks,» ütles järsku Kristal. «Paistab, et siin ei tule mu kättemaksu-vembust midagi välja. Ma ei võinud aimatagi, et vanaperenaine nii armetuks on muutunud. Oo inimsaatuse lõputut kurbust!»

Soomelt soovis kõige vähem mõelda inimsaatuste lõputule kurbusele. Tema kuulus visalt vananevate meeste seltsi, allavandumatute liiki. Paljak pealael ja polster naha vahel ei heidutanud teda eemale elu tantsulavalt. Alimendid esimesele naisele ja teise naise haiglane armukadedus olid kogemusteks, mis vajutasid talle külge vanapoisiliku ettevaatlikkuse. Tema suhetes uute naistega oli rohkem sõna kui tegu, rohkem teatrit kui tegelikkust. Aga ilma selle teatrita oleks talle tundunud elu liiga tühisena. See oli talle eluvajaduseks. Voodi polnudki peamine. Voodi võis olla, kuid teater pidi olema. Uusi objekte võludes saadi kinnitust rahutule hingele ja sellest piisas.

Siin talus tundusid väljavaated lavategevuse hoogsaks arendamiseks järsku täiesti kahtlastena. Informatsiooni peretütardest peaaegu polnudki. Nende väljanägemise kohta, nende vaimse taseme kohta puudusid veel elementaarselt vajalikud andmed. Õhtul, kui nad heinatöölt väsinutena saabuvad, võib linnameeste seikluselaevuke sattuda karide keskele, kusjuures siis oleks juba hilja kurssi muuta. Kavalasti kombineeritud väljasõitu ei võinud ometi lasta hääbuda siia tundmatusse talumajja, kus kõige pahaendelisemalt kohtuti kohe nii muldvana eidega.

Veel oli paras aeg kõigele siinsele käega lüüa ja sõita oma lapsepõlve linna.

Üllataval kombel nõustus Kristal pikema jututeele asuma. Ta tahtis ainult korraks pilku teistessetubadesse heita.

«Minu ajal oli see puhvetilogu veel tagakambri toredus,» ütles ta minevikku meenutava inimese loiul toonil ja avas tagumisse tuppa viiva ukse. «Polegi kiiktooli enam alles,» leidis ta otsekohe oma südame rahustuseks, sest nüüd ei sidunud teda enam ükski kavatsus selle ebameeldiva majaga.

Karjasepõlves tundus tagakamber uhke toana, kuhu ei julgenud sissegi astuda. Nüüd oli see lihtsalt üks vana rohmaka mööbliga täidetud talutuba, mille suveõhtupooliku päike oli läbi aknaklaaside soojaks kütnud. Kristal astus otsatoa poole, sinna, kus siis magas vanaema koos teenijatüdrukuga ja kust tihti kostis väikese pudrumoka röökimist.

Et üks tuba aastate vältel teise väljanägemise saab, see ei üllata kedagi. Kristalit üllatas aga seda kujundanud inimese hea maitse. Ta mäletas, et see tuba oli mingi heleda papiga üle löödud. Nüüd võis pilk puhata jämedatel lõhenenud kuusepalkidel, mis aastate jooksul peitspruuniks tõmbunud. Suur telliskividest ahi ja laiad oksamühkudega värvimata põrandalauad rõhutasid vana talutare muljet. Moodne mööbel oma tokkjalgadel mõjus siin täiesti ebastandardsena, ootamatuna. Ja muidugi oli siin, ahju ja raamaturiiuli vahelises tühemikus, see vana soome kiiktool.

Kristali üllatushüüde peale tuli ka Soomelt otsatoa uksele ning muutus päris rõõmsaks meheks, niisuguseks, kes lausa keelt laksutab. Tumekollasele kušetile oli kiiruga heidetud õrnsiniseid pesuesemeid ja Soomelti kogenud silmal polnud raske kindlaks määrata nende omaniku kalduvust saledusele.

«Kummale need võiksid kuuluda, kas nooremale või vanemale?» küsis Soomelt naljatamisi.

Kristal viibutas noomivalt sõrmega:

«Me jääme siia ainult sel tingimusel, kui sina ennast mõistlikult üleval pead.»

«Aga mis sa arvad, kui õige jääkski?»

Sel hetkel kostsid köögist kiired sammud. Nad said vaevalt otsatoa ukse endi järel sulgeda, kui tuppa tungis õlistes tunkepükstes ja maikas üleni tolmune turske noormees. Baretile tõugatud tolmuprillid olid oma ülesande hästi täitnud, sellest andsid tunnistust ilusad valged rõngad sinisilmade ümber.

Niisugune koomiline kuju seisis nüüd toas suure perelaua juures ja ei teinud katsetki varjata oma umbusaldust võõraste vastu. Kristali näole sigines peenekoeline pilge. Kes see niisugune südikas vend võis olla? Tuli välja, et see polnud üldse tähtis. Öeldagu aga talle, kes nad on ja mida nad siit tahavad. Hääl endal nii-

sugune jäme ja nõudlik nagu rokaga hellitatud härjavärsil.

Kristal tundis järsku oma äkkviha kusagilt kõhukoopast kurku kerkivat.

«Kuulge, noormees, meie ei ole harjunud niisuguse tooniga.»

«Meie siin kah pole harjunud, et võõrad ... Kas te ise ei taipa, et vanainimene ei kuule ega näe. Ma vaatan, et võõras masin seisab õuel ja ära ei lähegi. Aga mina tean, et pere on heinal.»

«Kas teid pandi valvesse?» küsis Kristal, taibates otsekohe, et käitub halvasti, et laseb enda üleoleku käest ja laskub tühisesse nääklusse poisiga, kellel siiski on mingil määral õigus oma küsimusi välja põristada.

Soomelt oli vahepeal vapruse näitamiseks laua juurde pingile istunud ja sigareti süüdanud. Tubakasuits jõudis peagi eidekese sõõrmeisse.

«Kes see tuli? Sina oled, Jaan, või?» nõudis ta kohe aru, tonksates kepiotsaga mitu korda vastu põrandat.

Tolmune poiss läks ta juurde ja karjus talle otse kõrva:

«Mina olen. Paul. Tuura Paul. Aga sa oled väljas käinud ja ukse lahti jätnud. Maja võõraid inimesi täis.»

Vahepeal olid vanaperenaise kobava käe alla sattunud poisi tolmuprillid ja nüüd valgus üle ta muldvana näo sulaselge leiurõõm:

«Sina, Paul. Oled nüüd siis meie all väljal töös. Kas siis juba õhtu käes? Meie omasid ei ole veel tulnud. Panevad lehmaheina kuhja. Eha ka linnast puhkusel. Läksid ju enne lõunat. Hobune anti sealaudast ainult kolme tunni peale. Kas nad said selle ajaga saadud veetud. Ei mina tea midagi. See nüüdse aja värk. Pole hobustki rakkesse panna ...»

Rääkides hoidis vanake kogu aeg poisi randmest kramplikult kinni. Kristalile meenus vanatädi, kelle juures Suleima elas. Kui juhtus, et tuli teda kättpidi teretada, siis oli päris piinlik. Eit ei tahtnud kuidagi kätt vabaks anda. On see mingi üldine haudaminejate klammerdumine nooruse külge? Jah, Suleima päevil polnud Voldemar Kristal kuigi palju vanem sellest härjavärsist siin. Instituudi viimased kursused.

Sünge stseen võttis tuju, mattis otsatoast saadud kelmikasrõõmsad aimdused.

«Sõidame!» ütles Soomelt püsti tõustes võimalikult ükskõikseks tehtud toonil.

Kristal oleks meelsasti nõustunud. Kui ta sai ülesande, mis teda Kurila kanti juhtis, siis meenus talle väga selgesti Vinkurite abielupaar. Aga ta oli täiesti kindel, et need inimesed, kui nad pole surnud, siis on küllap Siberis. Seepärast küpseski kavatsus siia sõita alles siis, kui talle külanõukogus Vinkuritest räägiti. Plaan oli liiga värske ja kõrvalistest asjadest kergesti mõjustatav. Just praegu, kui eideke niiviisi räākis ja poisi randme külge klammerdus, oleks ta kõige kiiremas korras siit lahkunud. Selle asemel aga tõi ta kuuldavale hoopis niisugused sõnad:

«Kuidas me saame siit praegu ära sõita, kui meid kahtlustatakse. Ma ei tea, milles. Võimalik, et varguses.»

«Saagenilt viidi mineval kuul kolmkümmend tahvlit vineeri ära,» ütles poiss, rebis randme vanainimese käest lahti ja läks ukse juurde, nagu kavatseks tõepoolest takistada võõrastel välja pääseda.

«Kuulsid!» irvitas Kristal pilkavalt.

«No meie pole ju siit midagi võtnud,» leidis Soomelt lihtsa lahenduse.

«Aga see poiss. Meie sõidame ära. Tal on meie number meeles. Ta teeb talu tühjaks ja ajab süü meie kraesse.»

«Kes? Mina või?» tõstis poiss häält. «No kurat, niisuguse laimu eest võetakse vastutusele.»

«Ahah, nüüd saate isegi aru, et me võime teid vastutusele võtta,» võidurõõmutses Kristal.

Soomeltil sai nähtavasti villand. Sigaretiotsa klaasist tuhatoosi vajutades leidis ta, et pole mõtet poisikesega maid jagada, et kõige targem on masinale hääled sisse lüüa.

«Ma ei lähe siit kusagile, enne kui mõni pererahva hulgast koju tuleb,» oli Kristal kaljukindel.

«Siis ei lähe mina ka enne siit ära,» raius jonni täis traktoripoiss ukse juurest.

Kristal polnud ammu enam nii tuliselt vihastanud kui nüüd selle jultunud maapoisi peale. Kui too oleks

ilusasti viisakalt küsinud, oleks talle samas toonis vastatud ja kõik oleks korras olnud. Aga niisugusele sissetungijale oli kohe vaja teravustega vastata ja nüüd oldi käsist-jalust seotud.

Lähemal silmitsemisel paistis, et poiss polnudki enam päris noor. Niisugune võis juba sõjaväestki läbi käinud olla. Ja järsku ütles Kristalile tema hea vaist, milles asi on. Sekunditki kaalumata paiskas ta oma aktsiad turule:

«Teie ka ei lähe. Kuulge, vaadake, kuidas te ise välja näete. Hea küll, olete kange töömees ja töö on auasi. Aga Eha on siiski põhiliselt linnatüdruk ja vaevalt talle meeldiks, kui ta teid siit niisugusena eest leiaks.»

See oli nõelapiste täispuhutud põide. Vastane varises kokku. Tuhm hääl küsis:

«Kust teie Ehat tunnete?»

«Pole iga mehe mure,» täristati võidukalt vaskevastu. «Või arvate, et ainult teil on õigus ilusaid tüdrukuid tunda?»

Seda noormees vist ei arvanud. Ta oli nii segi paisatud, et ei osanud enam midagi arvata, veel vähem otsustada, kas ära minna või paigale jääda.

Kokkusattumuste tujukas vaim ise korraldas sedapuhku nõnda, et täpselt tund ja viis minutit tagasi asetas üks sale ja päevitunud nahaga tüdruk reha maha, tõmbas rohelise lillelise kittelkleidi päevitusriietele, võttis vana halli mära käekõrvale ja suundus sellega mööda põlluvaheteed sovhoosi sigala välilaagrisse, kus mära rakendati kohe värskelt niidetud ristikuädalat vedama, neiu aga jäi talitajatega laia juttu ajama. Lihtsalt selleks, et eided ei saaks pärast tagaselja rääkides teda uhkeks tembeldada. Nii sattuski ta koju sel paraja hetkel.

Tolmune Paul sai oma rõõmuks otsekohe teada, et linnamehed bluffisid, et nad ei tunnegi tema Eha. Muidugi polnud see rõõm veatu, sest kui Eha kuulis, et võõrad on Tallinnast tulnud kunstnikud, siis tuli ta häälde niisugune siristamine ja kõnnakusse niisugune lendlev eputamine, et seda oli ühel tõsiste kavatsustega noormehel suisa jälk vaadata.

Pärast, kui vanaema oli hellitlevate noomimiste saatel tagakambrisse sängi aidatud, päritigi Paulilt üsna kärsitu häälega, miks tema siin on.

Kogelevast seletusest võis umbes nii aru saada, et ta oli tulnud vaatama, kas tulid mõned tuttavad, ja oli siis võõrastega jutule jäänud.

Õnneks ei hakanud võõrad jutu sisu täpsustama ja ta sai lõpuks, käsi juba ukselingil, neile ninakatele antsakatele selgesti mõista anda, kuidas siinkandis lood on:

«Täna on seltsimajas kinu. Ma tulen siit läbi.»

«Ah, see on linnas ammu ära jooksnud,» vastati ülevalt.

«Pärast on tants. Jürka toob maki.»

«Maki järgi ka mingi tants! Ei mina tule kuhugi. Terve päev loogu võetud.»

Sedasorti nipsakust polnud prestiiži mõttes kasulik esile kutsuda ja traktorist ruttas põllule, et laupäeva puhul mitte liiga kauaks jääda. Siin kaotatud aeg tuli ka tasa teha.

3

Eha Vinkur oli keskmist kasvu peene pihaga blondiin, kes pidas ennast arvatavasti iluduseks. Kristal kandis ta kohe nende magusanäoliste plikade kilda, kes esimesel hetkel võivad erutadagi, kuid muutuvad peatselt vastikuks. Soomelt aga näis juba põlevat rambipalavikus. Mees oli järsku nagu vedrudele tõstetud ja talle pakkus palju lõbu külastuse põhjusest pajatada.

«Oh jaa, meil on küll kiiktool,» vadistas tüdruk rõõmsas elevuses vastu. «Üks moment!» Ja ta lendas otsatuppa.

«Koristab enne oma hilbukesed,» sosistas Soomelt ja hõõrus heameelest käsi, mille peale Kristal oskas ainult õlgu kehitada.

Loomulikult tegi tüdruk seda, enne kui kutsus külalised sisse.

«Anne, minu õde, vanem õde, on siin kõik seadnud. Mina oleks hoopis teisiti teinud. Need seinad on nii koledad ja ega kiiktoolgi siia tuppa ei sobi. See oli enne pööningul, aga Anne tiris ta siia.»

«Ehtne soome tool,» kasutas «kunstnik» Soomelt äsja kaaslaselt kuuldud terminit ning viis jutu kohe oma huvialale: «Teil on ka õde? Anne, jah? Ja tema jäi vanematega heinamaale?»

«Oh ei! Teate, mina käin oma puhkuse ajast seda tüütut lehmaheina tegemas, aga tema siin ei leia kunagi aega... Ta on zootehnik ja ta võtab kõike nii hirmus tõsiselt.»

Kiire hingamine ja neelatused takistasid ajuti tüdruku jutuvulinat. Veelgi kõnekamalt reetsid tema erutatud seisundit pikkade peente sõrmedega õhukesed käed, mis kogu aeg graatsilises liikumises püsisid. Kristal, kes seda hingevärelemist algul külmalt fikseeris, muutus järsku soojaks, sest ta juurdlevasse ajju jõudis üks lihtne ümberasetus: kui selles majas oleks praegu pisut üle kahekümnene perepoeg nimega Volli Kristal ja kui temal oleks tulnud seda mööblitükki näidata, ütleme, kahele ilusale ja kuulsale näitlejatarile, küllap oleks ta siis lausa punastanud ja kahvatanud vaheldumisi ning vaevalt oleks ta osanud oma kätega targemini ümber käia kui see siin. Ja öömaja oleks ta küsimise peale lubanud võib-olla veelgi soojema lahkusega, kui seda praegu nendele lubati.

«Ainuke asi,» kirtsutati väikest nina. «Meil pole kunagi öömajalisi olnud. Nad ei võta. Teate, vanad inimesed on nii umbusklikud...»

«Ehk annab ühiste jõududega seda umbusaldust võita?» küsis Kristal üsna loiult. Tal oli piinlik selle abitult koketeeriva tüdruku ees plaanitseda kaunikesti ülbet vempu tema isale, kes oli selle küll kuhjaga ära teeninud, kuid kelle tütrel polnud kõige olnuga vähimatki pistmist.

«Karta on, et isa pole nõus. Temaga on üldse raske rääkida. Teate, noh, ikkagi vana aja inimene, meie ajast ei leia ta midagi head.»

«Oh, küll me temaga veel räägime, jätke see asi minu hooleks,» oli Soomelt terane nagu padrun rauas.

«Eks näeme,» hakkas Eha kõlavalt naerma, kuid katkestas kohe, kui märkas endal pika kunstniku tumehallide kergelt vilavate silmade tõsist pilku. «Teate, nüüd pean aga vabandama ja teid üksi jätma.»

«Jälle heinamaale?» kohkus Soomelt.

«Ei, vaadake, pärast niisugust tööpäeva kulub üks korralik suplemine ära.»

«Te lähete ujuma? Saab siin ujuda? On see kaugel?» sattus Soomelt hasarti.

Selgus, et Kurila rabajärve voolav jõesorr moodustas just siin selle maisi täiskülvatud seljandiku taga oma kõige laiema ja sügavama hauakoha.

Märganud tüdruku käes ka punast seebikarpi, loobus Soomelt taktitundeliselt kaasamineku-plaanist.

Kristal istus kuuri ette saepukile ja uuris mõtliku pilguga ümbrust.

«Nagu näha, pere noorem tütar tuli, näitas ennast ja võitis,» lausus ta pikkamisi ja mõnuga.

«Ideaal! Panid tähele, missugused jalad ja kus on puusajooks, ah?»

«Minu tähelepanekutel on selles loos tühine tähtsus. Sul oleks vahest enne ründele minekut mõistlikum ära kuulata, mida see noormees Eha puusajooksust arvab.»

«See?»

Nad vaatasid mõlemad eemal roheliste maisivarte vahel ukerdava traktori suunas.

«Jajah, tema tunkepükste taskust vaatas mutrivõti päris tähendusrikkalt välja,» õrritas Kristal surmtõsiselt.

Soomelt lõi ainult käega. Mida saigi üks väärt mees nii labasele torkele vastata. Ta toetas tagumiku puki teisele otsale ja võttis asjaliku tooni:

«Sa oled järsku nagu teiseks meheks muutunud. Mis sul siin omal ajal juhtus? Ja mida sa tahad nüüd ette võtta?»

Alles tüki aja pärast tuli vastus:

«Kui sa teaksid, Mart, kuidas mulle kõik meenub. Imelik, et kakskümmend neli aastat tagasi minu pastlad tallasid seda õuemuru... Päevad, nädalad, kuud aina lendavad. Aga praegu siin vaatad ja tunned, et veerand sajandit on inimesele ikka kohutavalt pikk aeg. Kõik muutub, vananeb ja uueneb. Jah! Siia tulin vist küll ilmaaegu.»

«Sa oled ise üks kiiktool, kord nii, kord teisiti, kord nii, kord teisiti.»

«Anna andeks, ma ei näinud ette, et satun puntrasse. Täitsa hull vastuolu. Ühelt poolt...» Kristal lõi käega, läks võttis autost supelpüksid ja suundus metsatuka poole. «Teen tiiru oma kunagistel karjamaadel, olen poole tunni pärast ujumiskohas.»

Karjateed läbi metsatuka ta ei leidnud. Arvatavasti oli

see aastate jooksul täis kasvanud. Ta valis läbimineku kuks hõredama puudealuse, kus oli tehtud puhastusraiet, kuid sattus peagi tihedasse võssa. Ka siis oli see metsaalune võsaräga täis kasvanud ja palaval parmude ajal põgenes kari siia raginal sisse. Kristal teadis, et varsti peab tulema kitsas heinamaariba ja põllusiil, kus ta tol suvel aitas suvivilja kärbistele panna. Nüüd sattus ta metsarägast lagedale jõudes otsekohe laiale rukkiväljale, nii et tal tuli teha pikk jalutuskäik paremalt ringi, et jõuda oma karjamaale. Küllap oli siin metsas vanu puid maha võetud, küllap oli noori peale kasvanud, kuid peaasi — mets oli endisel kohal. Ka saunasuurune rändrahn oli omal kohal, ainult kadakas selle kõrval tundus laiutava uustulnukana.

Kristal läks aeglasel sammul läbi koduse metsa. Soine heinamaa, jõgi, eemal päikeses helkiv rabajärv — kõik oli nii nagu vanasti. Kui järve tagant sinava metsaga kaetud künkalt oleks kostnud rügemendiorkestri trummimütse, siis oleks kõige olnu taastumine täielik. Kui paljudel suveõhtutel enne karja kojuajamist oli Volli seisnud siin metsaserval ja kõrvu teritanud: mõnikord kandusid koos trummimütsudega ka vaskpillide helid sõjaväelaagrist siia.

Soe rõõmulaine tungis talle südamesse siis, kui ta teises metsaservas leidis tüvest kaheks hargnenud kase. Selle ladvast pidi paistma üle jõe põldude taha, kus piki maanteed paiknesid Pajusi küla majad. Kui palju kordi roniti sinna üles, et sihtida tsinkplekist katusega kollast maja, poemaja. Kas mitte ühte tüvesse ei lõiganudki ta oma taskunoaga maagilise tähe «E» ja teise tüvesse «V». Krobeline kasetüvi ei olnud lapsepõlve südamesaladust säilitanud. Aga kummaline küll: tarvitses sattuda oma kunagise vaatlustorni juurde ja kohe tuli meelde poemehe tütar Evi.

Siin kusagil oli naabertalu piir. Nüüd oli see ilus metsalagendik tihedat kasevõsa täis kasvanud. Ja neist kolmest kuusest polnud enam jälgegi. Kolme kuuse juurde püstitas tulevane arhitekt keeruka konstruktsiooniga maja. Vitstest punutud seinad ja roogkatus — missugune mõnu oli seda teha ja mis rõõm sinna, tagumik ees, sisse ronida! Tuura talu karjane, see Kiviõli röövlinägu, kes pidi tera välgutama ja keda Volli pidas

targemaks vältida, lõhkus norimise mõttes peenikese ehituse ära ja siis oli kokkupõrge paratamatu. Kui võimas tunne oli paisata endast tugevamaks peetud vastane ühe kiire vöövõttega õlgadele! Mis lugesid enam sõimusõnad, mida võidetu hiljem eemalt hõikas, sest tarvitses võitjal teha ainult mõni samm ärpleja suunas, kui see juba põõsastesse lidus.

Jõudnud ringiga ümber maisipõllu jõe kaldale, märkas Kristal juba eemalt Soomeltit, kes loopis vaprasti jalgu õhku ja vehkis kätega. Kuumus oli õhtu lähenedes järele andnud ja Kristal tundis järsku hoogsat tegutsemislusti. Higi ja tolm maha ja siis kõrtsiprobleemi lahendama.

Vesi oli soe ja nad möllasid seal nagu koolipoisid ligi pool tundi, raatsimata kaldale tulla. Pärast istuti rohul, mõnuleti sigareti juures ja peeti plaani. Soomelt oli jõudnud välja uurida, et siit kaksteist kilomeetrit pidi asuma vägev kolhoos ja seal pidi täna nende uhkes rahvamajas pidu peetama. Eha oli nõus sinna kaasa tulema. Ja kuigi Eha teadis, et Anne pole pidudelkäija, arvas Soomelt siiski, et Kristali pealekäimisel ta tuleb kaasa.

«Ohoh, vaata mul kupeldajat!» naeris Kristal mõnuga. «Ise rabas noorema ja minule sokutab vanemat, kes pealegi on hirmus tulehark.»

«Kust sa tead?»

«Ega siis heade juurest mehed plehku pane.»

«Nali naljaks, aga me saaksime toreda sõidu. Tead, mulle need suvised maapeod meeldivad. Lähme aga, lähme ja laulame, et see on romantika.»

«Pole seal minu jaoks mingit romantikat.»

«Nojah, mis sul viga, sina, õnnelik poissmees, võid igal ajal endale ükskõik mida lubada, aga mõtle ka minu peale. Missugune tore juhus!»

«Eks sõitke kahekesi.»

«Taktika mõttes ei ole õige kohe esimesel õhtul ... Ma tean seda asja. Tulevad niisugused kohmetusepausid sisse ja mängul pole täit vunki. Muide, ta andis mõista ka, et on rohkem nõus neljakesi sõitma.»

«No vaat siis, kuhu koer maetud. Ja sa ei küsigi, mis ma homme istungil ette näitan, kui täna mööda simmaneid kolan.»

Soomelt heitis sigaretikoni kõrges kaares vesirooside vahele ja krapsas üllatava paindlikkusega püsti.

«Lähme. Pane oma eskiis kohe paberile, et hiljem ütlemist ei oleks.»

«Ah et muudkui pane aga paberile. Kas sa abistad mind, kunstnik Soomelt, mis? Võib-olla sa ütled mulle kohe ette kõige parema lahenduse näiteks mantelkorstna asjus. Mis me teeme selle mantelkorsten-köögiga keset kõrtsi? Või lahendad mul hoopis akende probleemi? Nii et hoone välisilme ei muutuks. Aga samal ajal ära jäta tänapäeva sööklakasutajat ka mitte päris hämarasse. Ja kui sa leiad, et sakste tõllakuuri võiks millekski ära kasutada, siis milleks?»

Niipalju teadis Soomeltki, et sõber rääkis juba tulevasest projekteerimistööst, aga mitte üldiste mõtete esialgsest visandamisest. Tal olid omad põhjused karta Kristali töösoonele sattumist:

«Tead, omavahel olles võid oma kõrtsist vaimustuda palju tahes. Teiste juuresolekul me kunstiasjadest ei vestle. Eha kippus juba mulle kallale ja temale sai öeldud, et puhkuse mõttes me väldime seda teemat.»

«Vaata, vaata. Päris noobel!»

«Ütlesin, et otsime niisama maastikukohti ja viibime rohkem puhkusereisil.»

«Võõraste sulgedega ehtimine näib sul käes olevat. Arvatavasti teed sa veel minust abielulise ja endast vallalise.»

«Juba tehtud.»

Kristal tõusis püsti, püüdes iga hinna eest tõsiseks jääda.

«Kardan, et see poisteväntsutaja on just mehelemineku ohtlikus eas ja sa võid enda . . .»

«Kui mäng on plaanitsetud ühele ööle, siis pole midagi karta,» näpsas tüse seikleja teisel jutu suust ning alustas muretult maisivastast kampaaniat, kasutades näitematerjalina nigelate võrsetega kaetud põldu, mis laius nende jalgraja kõrval.

Sellega oleks Soomelt nagu teritanud oma kriitikahambad, mida tal õige varsti hädasti vaja läks. Ei ole ometi mõeldav, et mehed, kes soovivad võõrasse majja öömajale jääda, hakkaksid majavaldajate eluvaateid kummutama või korrigeerima. Milleks? Meie elus on

küllalt palju head, ja kui majaperemehel on kalduvus just seda märgata, siis pole külalisel raske teda omalt poolt täiendada. Täpselt sama lugu veel esinevate puuduste ja vigadega. On meil puudustest puudus, et neid ei võiks peremehe poolt läbinämmutatutele lisaks tuua ning siis ühise jõuga läbi matsutada. Kogemused näitavad, et just niisuguses matsutamis- ja nämmutamisprotsessis kasvab usaldus ning kaob vahe maa ja linna vahel.

Heinalised olid koju jõudnud. Seasöögiämbriga lauda juurde ruttav perenaine kuidagi moka otsast ikka vastas tervitusele. Auto juurde seisma jäänud pikk lohmakates maavillastes pükstes ja tumedas kirjus särgis peremees ei teinud sedagi, vaid näis olevat päris vinus:

«Teie ajasite autu minu õue peale või?»

«Jah, tervist, peremees. Saame tuttavaks. Kunstnik Voldemar Kristal ja minu nimi on Mart Soomelt. Kas on midagi pahasti, peremees?»

Kristal jälgis pisut eemalt. Seesama hobusenägu. Ja ka perenaine oli üllatavalt vähe muutunud. Küllap neljateistkümnesele poisile näivad üle kolmekümne jõudnud inimesed hoopis vanematena ja seda ülekohust nägemist tasutakse hiljem just seda laadi üllatustega. Seesama hobusenägu. Isegi pikad hõredad esihambad püsisid suus, justkui valmis kiskuma ja läbi närima kõike, mis ette juhtub. Ja seesama kiunuv alatoon hääles.

«Mul on kaabel maha veetud, teie pressite sealt üle.»

«Kaabel?» küsis Soomelt ja tegi näo, nagu märkaks ta alles nüüd keset õue püsti aetud elektriliini posti ja selle küljest kuuri alla ketassaeni ulatuvat musta juhtmekaablit. «Nüüd juhtus küll pahasti. Kahju, et teid polnud kodus. Mina tavaliselt ilma nõusolekuta . . . hm . . . sisse ei sõida. Teate, inimene, kellel endal on isiklikku omandit, oskab lugu pidada ka teise isiklikust omandist.»

«Ei paista sedamoodi välja.»

«Eks me ole tsipa rikki läinud ka. See kuradi tänapäeva korralagedus hakkab külge. Igal pool vargus, omavoli, kuritarvitus, mehkeldamine, küünarnukipoliitika. Kui sa ka tahad iga toll härrasmees olla, siis

sul seda ei lasta. Nii need halvad harjumused tulevad. Kas ma vanal ajal oleksin autoga teise mehe õuele niiviisi sisse sõitnud? Mitte õhkagi.»

«Vanasti sõitsid autuga suured mehed. Nüüd on pea igal nokal rattad all.»

«Täiesti õige märkus, peremees. Elu üldpilt on muutunud niivõrd segaseks, et susi ka ei söö, kes keegi on. Nagu suures ühissaunas — kõik ühtemoodi paljad porgandid.»

Kristal teadis küll, et Soomelti pugemine oli lõbuga teeseldud, kuid Jaan Vinkuri tõsidus oli ehtne ja kogu tolle iriseja olemus laadis Kristali kuuma punast viha täis. Ta keeras neile selja ja läks lauta, kus perenaine parajasti sigadele rokka`ette ladistas. Ilma keerutamata seletas ta perenaisele oma vajadused ära.

«Jah, tütar juba rääkis teist,» vastas perenaine pead pööramata. «Aga meil ei ole kombeks võõraid pidada.» Võttis ämbri ja läks krapsakal sammul laudast välja.

4

Seesama laut. Siis olid siin kümme lehma, mullikad ja pull. Vilunud poisi jaoks paras ports karjatada. Aga sõnakehval tigedal perenaisel oli varsti ütlemist, et lehmadel sabad sitased, nagu oleks karjapoiss pidanud iga värske pannkoogi latsatust valvama, turbakorv käes.

Perenaisega õieti asi algaski.

«Ütle, poiss, mis see on?»

Ta peos oli tühi munakoor. Auguke ühes, teine teises otsas. Munajoojate tuntud võte, millega Volli Kristalil ei saanud midagi pistmist olla, sest toorest muna polnud Volli ka kõva raha eest alla neelanud. Ei midagi. Perenaise huultepilust kostis karm hoiatus. Niisugust nurjatust polnud siin talus veel ükski karjane teinud.

Solvanguid oli kehva koolitädi poeg varemgi pidanud tunda saama, kuid nii ülbelt polnud teda keegi varguses kahtlustanud. Ainult metsa taha kaduv päike ja kevadõhtu jahe vinu sundisid kojujooksmise-mõttest loobuma. Kolmkümmend kilomeetrit andis vedruvankriski mitu tundi vuristada. Jalgsi oleks vahest hommikuks linna jõudnud. Linna, emale nutupõhjust andma,

Tuli kannatada. Ka siis, kui väike inglike suure perelaua ääres kõigi kuuldes lällutas, et tänavune karjane joob laudas tooreid mune. Algkristlaste kannatused polnud väiksemad, aga ka nende märtriuhkus ei saanud suurem olla.

Peremees munade pärast ei pahandanud. Ei lausunud sõnagi. Ei kõlvanudki tal midagi öelda, sest ise ta ju oma taskunoa naaskliga torkas munale augud ja jõi, nii et suur kõrisõlm liikus. Ehmatas natuke ikka küll, kui nägi karjapoissi laudauksele ilmuvat, kuid kogus ennast kohe.

«Sa ära perenaisele kõnele, ta on meil seoke ihne.»

«Aga ta peab ju mind süüdlaseks!»

«Ega see sult tükki küljest võta. Näe, tervis kaob käest, sellepärast proovin toorest muna. Aga perenaine iriseb. Kui ma koori vedelema ei jäta, ega ta siis aru saa. Seekord, näe, kukkus nii välja.»

Karjane tundis, nagu topitaks teda peadpidi solgitünni. Või ära perenaisele kõnele! Ei kõnelnudki perenaisele, vastas vaid söögilauas väikesele lällajale:

«Ole vait! Karjapoiss ei joo toorest muna. Seda teeb sinu isa.»

Sulane neelas pudrusuutäie kurku ja hakkas hirmsasti läkastama, mille peale pardininaline teenijatüdruk ohjeldamatult naerma pahvatas.

Peremees ei lausunud sõnagi ja perenaine ei paistnud ka asja vastu huvi tundvat.

Õiglus võidutses. Ainult väike lällaja sai ülemäärase uudishimu eest heleda laksu vastu paljast tagumikku.

Muidu läks elu edasi, nagu poleks midagi olnud. Alles tükk aega hiljem, parmude ajal, tuli ootamatu purse.

Muidugi jooksid loomad liiga vara lauta varjule ja muidugi jooksid nad otse läbi vilja. Aga peremees tuli lauta, kepp käes, ja karjus:

«Sa jäid magama!»

Karjane teadis, et lüüa ta ennast ei luba. Talurahva iidne ülestõusude relv, sõnnikuhark, millega ta parajasti loomade asemeid tasandas, muutus nüüd linnapoisi enesekaitsevahendiks kättemaksuihast hullunud maamatsi vastu.

«Nii kui tuled, saad hargiga kõhtu.» Hirmsad sõnad

ja veel hirmsam pilk naelutasid peksuhimulise mehe paigale.

«Tahad vangi minna?»

«Viska kepp maha, või ma löön.»

Kui kaks lennukit hakkavad teineteisele vastu sööstma, siis nõrganärvilisem lendur annab oma masinale teise kursi.

Peremees viskas kepi maha. Ta nägi, et teda oleks tõesti löödud. Ta ei teadnud ainult seda, et teda oleks löödud reide, mitte kõhtu.

«Noh, mõrtsukas, pane oma hark ka nüüd ära.»

«Küll ma tean, mis ma teen. Sina mine nüüd ja otsi endale uus karjane!»

«Möh?»

«Sa mine otsi uus karjane!»

Minekunõu oli niisama kindel kui löömiselubadus, kuid võidurõõm tegi suuremeelseks ja palved pääsesid mõjule. Õhtupoolikul lasti loomad õunaaeda paksule rohule ja peremees istus karjase juures nagu tõeline sõber. Ainult vahetevahel tuletas hommikust tüli meelde ja itsitas:

«Oled aga sina ka äge loom. No ega sa poleks ikka löönud, mis?»

«Iga kell,» hoopled poiss, sest tal oli vaja oma positsiooni hoida. «Sa käid jõu poolest muidugi üle, aga pea meeles, kui sina mind lööd, võtan ma kirve või ükskõik mis kätte juhtub, ja kui kohe ei saa vastu, siis maksan hiljem kätte. Lõikan sulle kas või öösel, nii et sa enam ei tõuse.»

No mis sa niisugusega peale hakkad. Kuula ära ja katsu hästi läbi saada. Seega siis täielik võit ja kord majas kuni sügiseni.

Kuid asjatult ootas karjus oma lahkumispäeval hobuse rakendamist vedruvankri ette. Peremehel polnud aega ja perenaise meelest polnud poisi linnatoimetamist üldse kaubas. Rahapalga, vaadaku ise pealt, õmbleb ta pintsaku voodri vahele, et see pikal teel ära ei kaoks. Ja nõnda hakaku siis Salatsi kaudu astuma, sest pole ju midagi parata, kui need kooliseadused ei lase karjastel lumeni paigale jääda.

Astuski vaba mees hommikuses päikesepaistes matkateele. Kakssada sammu jooksu, kakssada kõnd-

käiku — tuntud skaudimarss. Juba õhtupoolikul hakkas paistma kodulinna tuttav tornistik.

Ei uskunud ema, et poiss lasti nii kaugelt jalgsi tulema. Tagasitoomine oli ju kaljukindlalt kaubas.

Aga kohe tuli tal uskuda veelgi hullemat. Kogu voodri harutas ta lahti, aga rohkem raha seal ei olnud kui viis viiekroonilist — ainult pool palgast! Ometi perenaine näitas, käskis üle lugeda, pistis voodri vahele. Tee peal ei saanud raha kaduma minna, sest sel juhul oleks kadunud kõik. Pettus! Alatu vargus. Seda oli päris lihtne teha, sest minekuärevuses poiss ei kärsinud ometi õmblemist pealt vaadata ja usaldava hingena ei tulnud tal mõttessegi, et ka alatuid inimesi võib ilmas olla.

Järgmisel pühapäeval läksid nad koos õigust jalule seadma. Bussipileteid pidas ema liiga kalliks ja nii käidi üle poole maast jalgsi maha. Õhtul hilja jõudsid nad läbitapetuina koju. Kumbki ei jõudnud enam tuld pliidi alla teha. Terve tagasitee oli ema ennast vaprasti üleval pidanud. Kodus puhkes aga äkki nii metsikult nutma, et pojal hakkas vahepeal päris hirm.

Kakskümmend viis krooni oli nendele suur raha. Kuid mitte raha polnud peamine, vaid alandus, kõige jõhkram ülekohus! Niiviisi pidas Jaan Vinkur meeles ja maksis kätte kevadise allajäämise eest.

«Ära nuta, ema! Ma ei unusta seda,» tõotas poeg.

Ega ta ei unustanudki. Vahepeal tuli sõjaaegne keskkool, tuli sõjajärgne instituut, naised, kuupalk, honorarid, auhinnad, nime ilmumine trükiridades, kokkupõrked ja kohavahetused, rahamured ja haltuura, sekka joomapäevi ja õnnelikke leiupäevi. Aga see püsis meeles, vahel emaga minevikku meenutades kõneldi ka sellest. Vanal inimesel olid vist mingid sidemed jumalaga säilinud ja ta oli üsna veendunud, et need seal talus on ammugi oma õiglase karistuse kätte saanud. Poeg, kes üleloomulike jõudude sihikindlusse ja õiglustundesse ei uskunud, oli mõttes emaga päri. Ta arvas, et need võõra tööjõu ekspluateerijad viidi kollektiviseerimise aastal Siberisse.

Ei! Nad olid osanud ennast säästa.

Nad polnud peaaegu muutunud.

Nad jäid ja nad jäeti siia nagu tõepoolest selleks, et

ühel ilusal päeval astuks nende juurde arhitekt Voldemar Kristal, mängiks võhivõõrast öömajalist ning alles hommikul enne lahkumist, rahalise arve klaarimise juures, tasuks alanduse eest alandamisega.

5

Auto juures vestlesid mehed ikka veel teemal «enne ja nüüd». Muidugi mitte nii, nagu meie ajakirjandus seda armastab käsitleda, vaid otse vastupidi. Et enne ikka oli nii, aga mis nüüd!

Seni kuni ta auto tagaistmelt oma joonistustarbeid otsis, kostis õige ägedat kriitikat Kuuba ja igasugu mustade abistamise poliitikale, mille nahka lähevad riigi rahad. Ta sai vaevalt istet võtta aia äärde vedelema jäänud poolpehkinud tarukastil, kui kuulis Soomeltit laial häälel pajatamas ühe Lõuna-Aafrika ajalehe artiklist, milles kohe faktiliselt näidatakse ära, kui hoolimatult Nõukogude Liidu väliskaubandus ahnitseb kasumeid Aafrika uute riikide arvel. Kristal teritas kõrvu. Ta tundis, et sõber pingutas naljategemise hoos üle ja ootas nüüd jutuajamises ebakõla: vaevalt Jaan Vinkur taganeb oma seisukohast mustade abistamise poliitikas. Aga inimese tahe võib korda saata imeväärseid asju, võib talle anda hoogu ja jõudu ründamiseks ükskõik missuguses suunas, peaasi, et vastane saaks pihta. Vinkur muidugi neid ajaleheartikleid nii täpselt ei olnud lugenud, aga ta teadis niisamagi, kui kõva koorimine igal pool käib. Jajah, et mis nad Ameerikat sõimavad, kui ise veel hullemad.

Niisugused teevad oma leerile kasu asemel kahju, mõtles Kristal peenikesi pliiatsijooni paberile kandes, ning talle tuli meelde vabariigis laialdaselt tuntud seltsimees. Kui see siin vahutas vihast nõukoguliku elulaadi vastu, nii et kaotas naeruväärsel kombel igasuguse loogika, siis too mees oma vihases heitluses nõukogude korra vaenlastega oli ülemääragi loogiline. Ants Kalde oli eesti kultuuri kahjuks valinud kunstiajaloo, aga ta tungis võhikule omase vaprusega ka kirjanduse, arhitektuuri ja muusika valdkonda. Tema möirgavad sõnavõtud ideelise puhtuse nimel kujutasid endast andetu

inimese hirmu ja tigedust kõige uue ja andeka ees. Tema loogika oli kõva: kui välismaa kiidab, on asi halb. Kui mõni intelligendike laidab, on asi hea. Kristal oli temalt ainult ühel avalikul koosolekul saanud müriseva vastulöögi — sellepärast, et ta liiga teravate sõnadega materdas revolutsiooni mälestusmärki teatriplatsil. Kuid isikliku kokkupuute vähesus ei takistanud tal tundmast Kalde vastu seda sügavat põlgust, mida tunneb haridus pretensioonika harimatuse vastu.

Tuleb välja, et mõlemas leeris on omad ideoloogilised kahjurid vastu nende endi tahtmist, nõndanimetatud agaruse ohvrid.

Lõpptulemusena peaksid need vastasleeridesse kuuluvad kahjurid teineteist neutraliseerima, sest erinevatest sihtidest hoolimata jagavad nad piiratud mõistuse ja iseloomu tigeduse tõttu põhihoobid omaenda leeri pihta.

Kristal polnud põrmugi üllatunud, kui mõne aja pärast Soomelt talle hüüdis:

«Kuule, Volli, tule ka vaatama, peremees näitab meile tuba, kus me ööd võime olla.»

Selge. Selles majas ei antud võõrastele ulualust. Omadele seda ei keelatud. Pagana osav sell see Mart. Ja endal nii lõbus nägu ees nagu Effeli kuradil, kes jumalale järjekordse vembu mänginud.

Vinkuri pleekinud silmad peatusid uurivalt kunstniku päevitunud näol ja see ei pööranud pilku mujale, kuigi nii võis ta reeta oma sügavaimat põlgust selle iriseja vastu. Kristali hinges miilasid sel hetkel kõige kuumemad tasuleegid. Oodaku! Neile veel näidatakse, kui hea on inimese mälu mitte ainult meeldiva suhtes, nagu arvatakse.

Köögitaguses üsna väikeses soemüüriga kambris magasid tol ajal sulane ja karjapoiss. Kas see tõesti oli ikka nii suur tuba? Või olid nad siin midagi ümber ehitanud? Ei saanud olla. Siis oli siin üks suur kapp ja... õigus — höövelpink. Ja kaks puuvoodit. Nüüd polnud höövelpinki, polnud kappi ja ühe puuvoodi asemele oli tõstetud kulunud plüüškattega roheline sohva, seesama tagakambri kunagine uhkus.

Tuba, nagu kasutamata ruumid ikka, jättis tolmuse mulje. Aga samas olid pliidisärinast jaole jõudnud nai-

sed, ja kui vanem õige pahaselt torises, et tal pole voodipesu ja pole tal aega tuba korda panna, siis noorem tormas otse kevadise rajuna mahajäetud ruumi puhtust looma. Soomeltil oli nüüd tegu kolmel rindel. Milleks koristada! See üks öö! Ja voodiriided, eks kõige suhtes saab ometi kokku leppida, sest öömajalised pole sugugi kitsid poisid. Aga ka vajadus peremehe mokale poliitilist mett määrida näis ta meelest veel täies jõus püsivat.

«Ma vaatan, vana maja, aga kõik nii korras. Meil linnas antakse uued hoonemürakad inimestele kätte ja varsti juba keeravad torusid. Ptüi! Keegi kurat ei tunne muret ega hoolt. Aga siin vaatad, ikkagi peremees majas, kohe näha: kõik tipp-topp.»

«Ega see siis muidu tule.»

«Seda ma ju räägingi. Kui kommunaalmajade eest oleks ka peremehelikku hoolt kantud . . . Aga seda pole lootagi.»

«Mis sest meie aja värgist ikka loota. Näe, keskuses pandi maailmatu laudamürakas püsti. Ma vaatasin mitmel korral — lakaluugid ristseliti lahti jäetud, vihm sajab tuulega ladinal sisse, heh! Nüüd on mädanik otsapidi laelaudades sees ja muudkui kistakse uut peale.»

«Ega jah, ei hoolitseta. Muudkui uus peale. Kõik näevad, aga ei tee väljagi. Nagu öeldakse — mõisa köis, las lohiseb.»

«Naah,» ajas Vinkur pikad tubakapruunid hambad igemeteni paljaks, «kes veel mõisaid mäletavad, need nii ei ütle. Ei siin Kurila parunil lohisenud ükski köis.»

Hiljem, kui Kristal jälle oma taru otsas istus, kelkis Soomelt rõõmsalt:

«Nägid, kuidas ma peremehe ümber sõrme mässisin!»

«Ah soo, see olid sina, kes mässis? Ma mõtlesin, et tema mässis sind.»

«Kus sa sellega! Nüüd laseme tal maailma peale piriseda nii palju kui tahab, meil on oma tuba ja oma luba hommikuni käes. Selle konjaki võtame enne peole sõitu ühiselt ära . . .»

«Jajah, et sul load läheksid.»

Soomelt lõi laias kaares käega, kuid öelda ei jõudnud

ta enam midagi, sest Eha jooksis kahe ämbriga kaevule. Veekandamit tema hooleks jätta oleks mõeldamatu.

Kristal püüdis töösse süveneda, mis mõningate pingutuste järel ka korda läks. Kui nägusas rohelises suvekleidis õhetav tüdruk tuli töösse süvenenud kunstnikku pisut ujedalt õhtueinele kutsuma, siis pani see oma mapi vahele juba niisuguse visandi, mille põhjal võis külanõukogus selge jutu maha pidada. Talle hakkas vana kõrtsi restaureerimise asi väga meeldima, sest alles nüüd oli ta kujutlusse jõudnud eeloleva töö kogu keerukus.

Kraamitud ja õhutatud toas linikuga kaetud laual asetses väike vaas kolme õrnroosa nelgiõiega. See väike iginaiselik tähelepanuavaldus tegi südame mõnusasti soojaks. Pagan võtku seda tüdrukutirtsu! Kas ta ongi nii kehva iseloomuga? Põgenes maalt linna, teeb nüüd seal sõnnikuvedamise ja kartulinoppimise asemel daamikestele maniküüri. Aga lõppude lõpuks, kui maale on jäänud ainult mõni üksik traktoripoiss ja kui seegi ütleb «kino» asemel «kinu», mis jääbki üle tüdrukule teatud eas. Linnad on täis mehi mappidega, mehed mappidega on huvitavamad ja neid on seal nii palju, et annab valida. Mehed mappidega võitlevad vastavalt oma töökoha iseloomule inimeste linnavoolamise vastu, võitlevad muidugi sõnadega, hurjutavad raadios ja ajalehes, torkavad peenelt kinokroonikasse. Mõned käivad isegi külas, kiidavad heldinult maakamarasse klammerdunud tüdrukuid ning sõidavad kähku tagasi, kus neid ootavad ees korralikult mingitud näokesed ja õrnad käekesed.

Kas siis rääkimisega saab inimesi kinni pidada seal, kus nad olla ei taha? Miks kaotab raha sõjaajal oma väärtuse? Sest rahapabereid trükitakse rohkem, kui seda lubab kaubakate. Täpselt sama lugu on ideedega, millel puudub eluline kate. Ainult sõnad. Miks siis jõukatest kolhoosidest ära ei kiputa, miks sinna koguni linnadest juba inimesi tagasi voolab? Aga sellepärast, et see on eluliselt põhjendatud, mitte aga sõnamulina vili. Mees otsib tasuvamat kohta, naine otsib meest. Nälg ja armastus dikteerivad lihtsaid, kuid liikumapanevaid ideid ja nende vastu paljaste sõnadega välja astuda on

sama mis kurva kuju rüütli vapper, kuid kasutu võitlus tuuleveskiga.

Niiviisi üsna mahedalt ja olupoliitiliselt mõtles ta mappi tuppa viies tüdrukust, kes tunni aja eest oli siin koristanud ja lilled vaasiga lauale asetanud.

Mis see siis tähendab? Kas kiiktool hakkab jälle tagasi kalduma? Sellesama ühe lillekimbu pärast?

Ei! Tarvitses vaid vaadata, kuidas need kaks «endist» söögilaua taga tegutsesid, kuidas praetud soolapekk ja munad kadusid, kuidas hapupiim lurises...

«Teie ei võtagi muna?» püüdis tüdruk lahke perenaine olla, kui märkas, et Kristal piirdub tükikese praetud lihaga.

Siiski päris kütkestavad silmad. Ärgu ta ometi ühe tuima kõrendi pärast vaest Marti kuivale jätku. Talle tuleb vastata lahkelt, kuid kindla tõrjega:

«Poisikesena armastasin väga mune, muidugi mitte tooreid, aga praeguses vanuses ei loeta muna enam kasulikuks.»

Eha hakkas lõbusasti naerma:

«Teie pole ju veel sugugi vana.»

Ta oli alles üsna värskelt jõudnud sellesse taiplikku ikka, kus üle kolmekümne aastast meest ei peeta enam vanaks.

Soomelt asus otsekohe dieetika väljanaermisele ning tõi «endiste» meeleheaks mõned värdjalikud näited arstide tumeduse kohta. Siin lõi sekka isegi perenaine, kelle kõhuvalude vastu ei olnud nüüdsetest arstidest keegi osanud abi leida.

Kristali pilk langes võimsale pekitükile, mis õige nobedal moel kadus rääkija suhu, ja talle tuli meelde hiljuti nähtud prantsuse film vanast arstist, kes ühele kõhuvalulisele naispatsiendile ei kirjutanud mingit rohtu, vaid soovitas tal süüa vähem ja piirduda lahjema toiduga. Iseendastki mõista ei hakanud ta teiste üksmeelse keskustelu mõnu rikkuma ja mõtles vaikse imetlusega eesti talupoja vägevale kõhule, mis on vastu pidanud nii aganaleivale kui ka soolapeki käntsakatele.

Pärast õhtusööki läks peremees lauta aidut parandama, perenaine kraamis lauda ja Eha läks tagatuppa vanaema söötma. Enne seda sai pikem kunstnik lahke

loa joonistada ja mõõta kiiktooli, mille nad tüseda «kunstnikuga» eestuppa tõstsid.

Kristal joonistas blokilehele külgvaate ja mingi narri edevuse tõttu hakkas seda varjundama. Eha, kes tuli piima lisaks võtma, otse ahhetas, kui nägi tuttavat eset nii osava pliiatsi all·paberile kanduvat.

«Ma pole kunagi näinud, kuidas päris kunstnik joonistab,» ütles ta lihtsameelse rõõmuga.

Soomelt, kes jälgis mitte just palju väiksema huviga taiduri kiireid ja täpseid liigutusi, sõnas teeseldud haigutusega:

«See ka mõni vaatamisväärsus. Ja ma ei saa aru, miks sa, Volli, siin niisuguse sehkendamisega aega raiskad.»

Hiljem, kui Kristal süvenes keerulise tooli mõõdistamisse, tuli Soomelt teda kaasa nuiama Paarjärvele, siinse looduse kaunimasse paika, mis pidi asuma mõne kilomeetri kaugusel autoga ligipääsetavas kohas. Kunstniku keeldumine ajapuuduse tõttu ajas kaaslasel kulmu kortsu.

«Siin on see sinu sehkendamine! Teeksime ühe ilusa proovisõidu kolmekesi, peaksime natuke plaani.»

«Parem, kui mul päris sõiduks kõik valmis on,» vastas Kristal kõigutamatu rahuga, nii et isegi Soomelt ei võinud läbi näha tema mahajäämise tõelist põhjust, seda, et teda ikka rohkem ja rohkem hakkas huvitama Anne Taimre ja tema harukordselt pika tööpäeva põhjus.

«Meil tuleb sõita kahekesi, sest see fanaatik sattus tööhoogu,» ütles Soomelt käsi laiutades Ehale, kes astus ümberriietatuna oma toast.

Oivalised riided koos nende näitamise võimalusega on noorele inimesele ülimaitsvaks lõbuks. Tumesinised peenest villasest riidest püksid, sama värvi tänavakingad ja lumivalge puuvillane džemper muutsid Eha väga meeldivaks reisikaaslaseks. Kristal piirdus kerge komplimendiga, mida Soomelt püüdis otsekohe üle trumbata. Nii nad läksid.

6

Läbi lahtise akna kostis tuppa iga sõna selgesti ära, nii et Kristal tõmbus nende mõjul natuke kössi.

Keel, mis kuulus perenaisele, oli järsku päris välle sõnu seadma:

«Kust mina tean, kes nad päris onvad. Mingid kunstnikud pidid olema, üks siin juba sehkendas midagi, teine aga tiirutab aina Eha ümber, ise juba elanud meesterahvas, mul kohe päris paha vaadata. Eks nad seoksed muiduluusijad onvad, nagu neist linnas puudu.»

«Ja isa oli nõus võtma?» küsis sügav alt äärmise imestusega.

«Kas mina neid oleks võtnud?»

«Tõesti ime. Kuhu nad siis pandi? See köögitagune on ju nii hirmus.»

«Ooh, Eha ju nagu poole aruga, tema seal pesi ja seadis, nii kui isalt luba käes.»

«Aga võib-olla sõitsid siiski minema?»

«Ei tea, tiirutavad siinsamas ringi. Ma olin lehma ära toomas, ei näinud ka, kas sõitsid Tuura kaudu või läksid suurele teele. Sa võta nüüd söö, ma lähen lüpsma. Jumal hoiaks, kuidas sa küll ennast tapad.»

«No mis ma sain teha, kui Pajusi sigalas niisugune lugu lahti. Ooh, missugune mahtra terve päev! Vahepeal lõppes penitsilliin otsa, polnud kedagi järele ka saata, sest Ruudi, saatan, oli jälle poe juures sirelipõõsas. Tuural vist ka täna sauna ei ole, sooja vett sul ikka on tagakatlas?»

Ja järgmisel silmapilgul astus ta tuppa. Muidugi jahmatas enda korraks ukse juurde raidkujuks, kui nägi pikka võõrast meest süüdlaslikult vastu naeratamas, umbes nii, et ega mina süüdi pole, et juhtusin pealt kuulama. Tema kohmetus vältas ainult paar sekundit. Kerge peanoogutus tervituseks ja juba oligi ta oma toas, kust tuli õige pea, kirju sitskleit käes, välja.

«Ma palun arvestada, et kööki ei või praegu tulla,» ütles ta hästi madala häälega ja vuhises mööda.

«Aga loomulikult!» hüüdis Kristal talle järele nii lahkelt kui vähegi suutis.

Alles nüüd märkas ta, et see sinises pleekinud dres-

sis naine pole mitte üksnes pikk, vaid ka märgatavalt priske. Väike Anne! Siin ta istus, kõigutas jalgu ja laulis oma laulukesi. Alguses vaatas Vollit suurte siniste silmadega väga kartlikult ja puges vanaema selja taha. Pärast kippus mürama ja läks oma ülemeelikute lapsenaljadega lausa tüütavaks. Ja kuidas ta lahkumise hommikul seisis lühikese kleidi väel trepil ja nuttis valju häälega, väike hingeke täis trotsi, et Karja-Volli läheb ära. Ei talle vist öeldudki, muidugi ei öeldud, et Volli käis juba järgmisel pühapäeval oma emaga talus. Tema magas siis arvatavasti oma päevast und, et suuremaks kasvada. Küll ikka kasvas! Läks pikkuselt isasse. Aga nägu on oma. Teineteisest hästi eemal asetsevad tumedad silmad toonitavad näojoonte leebet ilu, aga see leebus on omapärases vastuolus tugeva, isegi pisut brutaalse lõuaga. Pagana huvitav nägu!

Anne oli kaua ära ja Kristalil hakkas ebamugav, sest tüdruk pidi ilmselt tema tõttu köögis sööma. Seda siiski ei juhtunud. Tal läks lihtsalt enda korrastamisele nii palju aega. Oma õhtueine kandis ta rahulikult söögilauale.

«Kas ma eksitan teid, kui ma siin sehkendan?» küsis Kristal, et katkestada talle piinlikult mõjuvat vaikust.

«Ei sugugi,» kõlas jahe vastus.

Vaikust rohkem kui närvikavale kasulik.

«Huvitav, kuidas niisugune mööblitükk siia sisemaale on sattunud? Minu meelest leidub neid peamiselt rannakülades.»

«Ei tea.»

Pagana tüdruk! Muudkui sööb ja loeb ise ajalehte, ei tee külalisest väljagi. Aga noh, ega külalinegi pruugi eriti tähelepanelik olla.

«Huvitav on see otsatuba. Väga kena. Oli aeg, kus need imekaunid kuusepalgid olid kaetud papiga ja siis peeti seda ilusaks.»

«Kust te teate?»

Ahah, mõjus!

«Ma märkasin naelaauke palkides. Igal põlvkonnal oma maitse. Siis oli kindlasti tagakamber see kõige luksuslikum ruum. Sohva, mis praegu on kunagises teenijatetoas, oli uuest peast muidugi tagakambris koos

tugitoolidega, mis nüüd on rännanud kõige kaduviku teed.»

«Kas mu õde rääkis teile niisuguseid asju?»

«Õde? Oh ei, mulle pole räägitud.»

«Kust te siis teate?»

«Noh, teate, interjööriga aastate viisi tegeldud...»

«Siiski, pisut kummaline täpsus.»

Kristalil tekkis kiusatus täpsustada sedagi, missuguses ruumis kiikusid siin majas tüdrukute hällid, kuid märganud endal Anne uurivat vaadet, viis kähku jutu teisele teemale:

«Muide, tänapäeval tehakse väga edukalt silmaoperatsioone. Kas teie vanaema...»

«Kas te tõesti arvate, et meie pole sellest teadlikud?»

«Vabandage, ma ei mõista, mis oli mu küsimuses pahandavat?»

«Oh, ei midagi.»

Aga Kristalile tundus, nagu oleks midagi. Kas ta ei kiirustanud söömisegagi, et aga oma tuppa tõmbuda.

Tõepoolest, mille peale ta võis nii pahaseks saada? Ainuke usutav seletus — tahtis ennast huvitavaks teha. Oi, Anne, Anne, sinu Karja-Volli on vahepealses elus nii palju naisi näinud, et niisuguste külanõksudega ei maksa sul küll esineda.

Toas hakkas hämaraks tõmbuma. Aga samas sai ka töö valmis. Kunstnik koputas otsatoa uksele ja küsis, kas ta võib tooli endisele kohale asetada.

«Palun,» tuli seest viisakalt jahe vastus.

Anne istus väikese kirjutuslaua taga, suitsetas sigaretti ja uuris mingit brošüüri. Kristal püüdis võimalikult vähe müra tekitada, pomises kombekohaselt paar tänusõna ja läks välja maja ette pingile suitsetama. Ta püüdis mõelda kõrtsi restaureerimise üksikasjadele, kuid tabas ennast ikka ja jälle haudumas kättemaksuplaani, mis oli niikuinii juba mõttes ülemäära ära lihvitud. Sellele ei pruukinud kulutada enam ei aega ega energiat. Iga asi omal ajal.

Lauda poolt kostis peremehe vinguvat häält, millele vastas perenaise kalk haugatus. Täpselt nagu siis. Ikka oli neil põhjust sõnelemiseks. Kristalile tundus, et seekord sõneldi öömajaliste pärast. Aga ta võis ka enda

tähtsust ülehinnata, sest sõnu polnud naabri koera ägeda klähvimise tõttu kuulda.

Sääsed kippusid liiga tegema. Ta otsustas veel kord jões supelda ja läks tuppa asju võtma. Kuid selle asemel jäi ta punakast ehavalgusest täidetud tuppa oma jooniste taha istuma ja töötas niikaua, kuni kuulis autot õues peatuvat.

Mõlemad «looduslapsed» olid täis elevust ja ühinesid otsekohe ujumise-ideega, sest õhtu oli ju nii haruldaselt soe. Soomelt, saanud teada, et Anne on kodus, ruttas kohe Eha kannul tuppa tutvuma, ning kaasa kutsuma. Nad tulid välja mõnevõrra vaiksematena. Eha püüdis seletada:

«Ta on ju püstihull, tahab tuleval aastal EPA lõpetada, just nagu keegi teda takka sunniks.»

«Nii pannakse noorus nahka,» katsus Soomelt naljatada.

Päris tuju saadi kätte alles jahedas jõevees, mis otse sundis hullama ja sulistama.

Riietumise ajal plagistas Kristal väga oskuslikult hambaid ja arvas, et nüüd kuluks üks kärakas konjakit ära.

«Oi, konjakit!» hüüdis Eha õhinal ning asjatundmist reetes täiendas: «Seda pole siin saja kilomeetri raadiuses kusagilt saada.»

«Siis ei jää muud kui sõita sada üks kilomeetrit maha, aga konjak peab olema,» ütles Kristal.

Ja Ehal näis olevat hirmus hea meel. Ta julges koguni oma kummist mütsi küljest Kristalile pritsmeid lennutada:

«Kuidas tohib kiusatusele nii järeleandlik olla.»

«No nüüd on kuri karjas,» ütles Soomelt põõsa tagant välja astudes. «Ajasite oma jutuga mulle ka konjakiisu peale. Ja muidugi olen mina see, kes peab selle pudeli välja otsima.»

«Jumala pärast, me tegime ju nalja,» tõmbus Eha kohe tagasi.

Rohkem sel teemal ei räägitud. Aga kui jõuti majja, kutsus Soomelt oma sümpaatia tuppa, võttis portfellist vulksuva tagaräägitava ning ütles poolsosinal:

«Siin ta on. Kutsume Anne ka ja peame ühiselt sõiduplaani, eks ole.»

«Kahtlane, kas ta tuleb,» kõhkles Eha.

«Kõigepealt üks klaas. Siin on mul natuke kommi peale võtta ja siis teeme ühe julgustusnapsi,» käsutas Soomelt, kes teadis, et niisugustel puhkudel ei pea naine ennast nõuandjaks, vaid ainult käsutäitjaks.

Varsti muganetigi tubaseks istumiseks ja kõrvaltvaatajale oleks tundunud üpris naljakas, kuidas nad kõik kolmekesi hästi jutukateks muutusid, kuigi laual oli ainult karp šokolaadidražeedega. Vanemate kartusel maitsti eluvett absoluutse saladuskatte all.

Kristalit vallutas avameelsushoog. Ta rääkis ära, mismoodi Anne ta peale oli vihastunud. Eha lõi kahte kätt kokku ja ahhetas:

«Muidugi ta solvus! Kui te teaksite, millist vaeva on Anne vanaema pärast näinud. Tallinnas ei võetud operatsiooni ette. Vanaema pärast läksid nad Antsuga lahku ka. No mitte ainult, sest Ants oli ikkagi hirmus pump. Aga Ants ei sallinud vanaema, mõnitas teda purjus peaga ja Anne ei kannatanud seda välja. Ah, lõpuks Ants oli temast kaks aastat noorem ja niisugused abielud lähevad ikka luhta.»

«Teeme veel ühe ringi ja ma lähen tema palge ette,» ütles Kristal kätt nagu vandeks püsti tõstes.

«Õige! Tuleb vabandada,» kinnitas Soomelt ägedalt.

«Kellel vabandada?»

«Kuidas kellel? Ma sain aru, et sa lähed vabandama.»

«Hästi. Minul tuleb vabandada taktitu küsimuse pärast. Aga tema kohus oleks olnud mulle kohe vastata, mitte aga jätta mind teadmatusse. Ma lähen toon ta siia.»

Aga tal ei tarvitsenudki minna, sest Eha märkas läbi lahtise akna oma õde punaseid sõstraid söömas. Kristalile oli see hea juhus ühenduse võtmiseks. Selgus, et Anne polnud üldse pahaseks saanud. Ta vaatas läbi akna korraks sisse, leidis, et külalistel pole just mugav ööbimispaik, eriti sellel, kes pidi kasutama vana sohvat, kuid tuppa tulemast keeldus. Soomelt kutsus teda peole kaasa, mille peale ta puhkes mõnusasti naerma. Kas siis Eha ei jõudnud veel rääkida, et tema õde on neist külapidudest küll kõige vähem huvitatud. Lisas seejärel kohe manitsevalt:

«Ega ma soovita teilgi täna sõitu üritada.»

«Aga miks, Anne?» küsis Kristal veidi kudrutaval moel, sest leebetujuline naine õhtuvidevikus mõjus talle järsku nagu tugev annus virgutusjooki. «Me keegi ei kavatse seal kaua kõõluda. Suts sinna ja suts tagasi.»

«Ja suts kraavi kah.»

«Rumalus!» hüüdis Eha õhinal.

«Minu nina igatahes tunneb siin küll teatud auranguid.»

«Inspektoreid siin pole ja minu käe peale võib igas olukorras kindel olla,» hoples Soomelt.

Kristal valas teeklaasi konjakit täis ja asetas selle aknalauale:

«Kõigepealt paneme meie ühiskondlikul inspektoril tema peene ninakese täis, eks ole.»

«Oo, ei, see teil küll läbi ei lähe.»

Ja ega saanudki teda üles osta, nii et meestel tuli klaas peaaegu kahe peale tühjaks juua, sest Eha niisutas ainult kombe pärast huuli. Siis oldi minekuks valmis.

Auto juures aga tekkis ummik. Anne polnud enam sugugi leebe. Käratas päris kurjalt Ehale, et see koju jääks, mille peale sai nipsaka vastuse. Meeste galantsetele kummardustele ja kaasakutsetele vastas ta järsku otsustava tummstseeniga: pistis käe autoaknast sisse, tõmbas süütevõtme välja ning hakkas sellega majja minema.

Kristal, keda sõit ilma Anneta ei huvitanudki, sai nüüd mõttes naerda oma kaaslase üle, kes oli väga vihane, kuid püüdis säilitada galantse kavaleri maneere. Et Eha nägu vihamoonutuses väga inetu välja nägi, see Kristalit ei üllatanudki. Ta seisis ja imetles vanemat õde. Kõrgekasvuline, võimukas, ennastvalitsev nagu kuninganna märatsevat rahvamassi korrale kutsumas:

«Sina, Eha, ei sõida kaasa. Ainult sel tingimusel saavad need ümberluusivad härrased oma võtme tagasi.»

«Sa oled lihtsalt kasvatamatu!»

«Just äsja tõestasin vastupidist. Ma püüdsin teha küllalt head nägu.»

See oli ka Kristalile nagu pangetäis külma vett krae vahele.

«Miks te meid niiviisi ristite?» astus ta oma vaatluspunktist alla massi hulka.

«Mis õigusega sa niiviisi ütled?»

«Aga see on ju selge, kellega on tegu. Meie isa võtab sul võõraid katuse alla! Selleks pidid nad leidma küll väga ühise keele ja meele. Sa jääd koju.»

«Ei jää!»

«Kuulge, Anne, me vastutame...» püüdis Soomelt olla nii kaine kui vähegi võimalik.

«Jah,» katkestas teda Kristal äkkileiutatud mõtte sunnil. «Et te ei pruugiks võõrast eset oma käes hoida, palun ulatage see mulle. Annan teile ümberluusiva härrasmehe ausõna, et see auto ei liigu siit enne hommikut kusagile. Kas teile piisab sellest?»

Kõik ootasid hetke, mis Anne selle peale kostab. Aga ta ei kostnudki midagi, vaid pani võtme pika kunstniku suurele peopesale ja läks tuppa.

«On teil alles õde!» ahastas Soomelt.

«Lihtsalt sigadus! Aga me sõidame ikka, mis?»

«Oo, ei!» manas Kristal võimalikult kibeda naeratuse näole. «Te ju kuulsite. Kuidas võib üks ümberhulkuv härra oma sõna murda.»

«Mul on nii piinlik. Mis õigusega ta niiviisi ütleb.»

«Lähme tuppa, meil on seal natuke veel võtta ja arutame seda asja,» tegi Kristal ettepaneku, millega teised võrdlemisi tujutult nõustusid.

7

Esimene pauk lajatas just sel silmapilgul, millal Kristal oli õuele tulnud sooritama seda, mida härra Punttilagi kuulsas Brechti näidendis armastas tähtede valgel teha. Seega leidis veel kord kinnitust arvamus, et elus on traagiline ja koomiline tihti omavahelises põimingus.

Kristal jättis kõik pooleli, oli ühe hüppega tara juures ning nägi, kuidas tume mehekogu, olles saatnud mõne meetri kauguselt teise püssipaugu läbi avatud akna nende tuppa, küüru tõmbus ja minema jooksis. Vaist ütles talle, et laskja kasutab põgenemiseks väravat, sest otstest teravaks löödud taralipid olid ülehüppamiseks ebasobivad. Nii jõudiski ta ümber maja vastu joosta ning taibanud, et roimar tahab oma tühjakslastud jahipüssi kasutada löögiriistana, valas ilma aru

pidamata otse käigult lõuahaagi, millel oli mahaniitev toime. Saanud vasturabelevalt ja valust inisevalt vastaselt püssi kätte, heitis ta selle kähku kõrvale ja hakkas käe ning põlvede abil välja pressima nii laskmise põhjust kui ka laskja nime.

Vahepeal kogunes õue kogu pere, mahalastud kaasa arvatud. Üldises segaduses ja ärevuses selgus siiski kohe, et laskja oli naabertalu Paul, kes vaatamata purjusolekule tundis väga suurt häbi ja kinnitas tulivihasele peremehele ja perenaisele, et ta oli niisama paukpadrunitega tahtnud nalja teha.

Ilus nali!

Kristali äkkviha polnud füüsilises rassimises täielikult haihtunud. Kuna ta nüüd otsekohe taipas laskmise põhjust ja kuna tal oli armukadeduse kohta oma kindel teoreetiline hinnang olemas, siis ei hakanud ta selle esitamiseks enam soodsamat momenti ootama, vaid kärgatas otse välja:

«Või niisama nalja! Te olete Eha pärast kade, vaat mis. Raiuge endale nüüd ja igaveseks kolusse: armukadedus on suguhaigus, kuulsite — su-gu-hai-gus, ja normaalne mees peab seda häbenema nagu tripperit või süüfilist. Kes seda ei märka teha, on koopaelanik.»

Öelnud need mürisevad sõnad, käskis ta tühjaksraputatud paugutajal koju järele mõtlema minna.

«Mu püss...» tahtis see veel õiendama hakata, kuid püssi hoidis Soomelt igaks juhuks torupidi enda käes, kusjuures temalgi paistis nüüd mõtlemisvõime jõudsasti taastuvat.

«Oma tapariista võite homme miilitsavoliniku käest küsida,» ütles ta.

Niisuguse väljavaatega polnud laialt tuntud traktorist sugugi rahul. Õnneks ei tahtnud ka peremees miilitsaga õiendada ja nii sai ta oma püssi kätte järgmiste sõnade saatel:

«Kui sa peaks oma jalga minu õuele tõstma, ma löön sul teibaga pea lõhki.»

Ühine vaenlane võib erinevaid inimesi ajuti päris ootamatult liita. Seda pidi Kristal oma üllatuseks taas kogema, kui nad pärast naiste tuppatõmbumist kolmekesi aia ääres rivis seisid ja sellesama lühida toimingu kestel ühisele järeldusele jõudsid, et tänapäeva noor-

sugu on päris raisus. Seejärel kadus pesuväel ja paljajalu väljakaranud peremees veranda kaudu tuppa, olles enne hoiatanud, et öömajalised köögipoolse ukse haaki paneksid.

Eksib muidugi see, kes arvab, et majale laskus nüüd rahu. Ei midagi taolist. Otsatoas kõlasid noomivad ja vastuvaidlevad naiste hääled. Tagakambris sõneles naine mehega. Ja köögitaguses toas kõlas tasaseks summutatud meeste jutt veel õige kaua pärast sedagi, kui mujal oldi oma ütlemistega toime tuldud.

Kõigepealt selgus, et tüse seikleja plaanitses hommikul juba enne noorte daamide ärkamist plehku panna, mis muidugi kunstniku tööplaanidega kokku ei sobinud. Oma kiirendatud lahkumise põhjendamiseks pidi Soomelt lõpuks kirjeldama stseeni, mis paugutamise ajal toas aset leidis.

«Tuli välja päris häbitükk, nii et ma ei tahaks Ehale küll päevavalges hästi otsa vaadata.»

«Mis siis juhtus?»

«Noh, sa läksid välja, eks ole. Mina muidugi kasutasin juhust ja krapsti sohvale tüdruku kõrvale istuma, et maitsta tema huulte roosinupukeselt üht meetilgakest. Vastupuiklemine kõik kenasti kombepärane ja ma oleksin selle ilusti kätte saanud, seda tunneb ju ära, aga siis järsku — trahh! Ja mis teen mina? Mina, kurat võtku, mauhti maoli maha.»

«Mis siis sellest,» rahustas Kristal muiates. «Vilunud sõjamehe ainuõige reageering vastavas olukorras.»

«Tjah, aga mu kere pole niisuguste manöövritega harjunud ja õhtul sai vatsavahe ka trammilt täis laetud, nii et viskumise momendil käis mul tagant üks õige peenike peer. Kõige hullem, et Eha võtab seda arguse väljendusena, sest nii kui see molkus teise paugu sisse lasi, käis minult kohe pirtsti vastu. Kui aus olla, eks ma ehmatasin need paelad lõdvale küll.»

Viimaseid sõnu Kristal enam ei kuulnud, sest ta lausa väänles ragiseval sohval naeru käes.

«Nii lõp . . . lõppes Mart Soomelti järjekordne seiklus.»

«Kuule, jah, ei taha sellele mitte mõeldagi. Oskasid mu ikka küll võikasse majja vedada.»

«Võigas, võigas maja.»

«Nüüd sul hea naerda. Ise hoidsid soliidselt kõrvale, kui mina seda vana totakat ruuna patsutasin. Mu süda läigib veel siiamaani tagantjärele.»

«Ma ütlesin ju kohe alguses, et sissemugeldamise mure jääb sinu peale, kuna minul on vanad arved klaarida.»

«Räägi siis ükskord lähemalt, mis sul siin juhtus?»

Kristal hakkas pihta üsna üldjoontes, kuid sai haaratud teise huvist ning lõpetas värvikalt. Soomelt kargas sängiveerele istuma ja krabistas pimedas tükk aega, enne kui sai sigareti põlema.

«Ennekuulmatu sigadus!»

«Vaevalt et ennekuulmatu, kuid igal juhul suur sigadus.»

«Ja te käisite emaga niisuguse maa maha täiesti asjatult?»

«Meid ei lastud isegi tuppa tulla.»

«Ai sa raisk! Kui ma seda oleksin teadnud . . . Kuule, aga mismoodi me neid karistame? Sul oli oma plaan?»

«Oli küll. Mõtlesin, et hommikul arvete klaarimisel teatan, miks ma neile raha ei saa maksta, vaid selle asemel arvutan hoopis kursi järgi välja, palju nemad veel mulle võlgnevad.»

«Väga tore! Küll nad võivad pärast sülitada! Keda nad oma katuse all pidasid! Perenaine on ju kogu aeg vanaga pahuksis, et too meid majja võttis. Aga mis peaasi — neile öeldakse prauhti näkku, et midagi pole unustatud.»

Soomelti kujutlusvõimel oli nüüd tööd kuni uneni.

Kristal mõtles veel mõnda aega pärast kaaslase uinumistki.

Hommikul vara äratas neid mõlemaid perenaise askeldus köögis. Võõras kohas on uni kerge. Nad tõmbasid püksid jalga ja läksid välja. Kogu maailm sätendas hommikuses värskuses. Pikemalt aru pidamata võeti seebid-käterätid ja sörgiti jõele. Orus oli pisut niiskem ja jahedam, kuigi udu oli juba hajunud. Kristal kooris end kähku paljaks ja hüppas vaiadele löödud pesemislaualt külma vette. Soomelt kastis enda enne käega märjaks ja vajus siis nagu jõehobu voogudesse. Seejärel seebitati endid sisse ja uhati vaht edasi-tagasi ujumisega maha. Küll! Pagana mõnus!

«Nüüd kähku see plitakas vanadele ja minema, enne kui noorsugu ärkab,» oli Soomelt üdini teotahteline.

Kristal arvas, et ennekõike tuleks asjad kokku pakkida.

Autos oli jahe ja bensiinihõng otse nõudis kiire sõidu tuuletõmbust.

Perenaine tuli õuele ja püüdis varase lahkumise pärast üllatust teeselda. Tegelikult võis ta silmist kahtlustamist välja lugeda.

«Palju me teile maksma peame?» küsis Kristal.

«Rääkige peremehega, tema teid võttis.» Ja hüüdis läbi lahtise ukse kööki.

«Juba minek?» tuli peremees lävele. «Auto ike korras. Ma kartsin, et Tuura poiss viimati supsab kummidesse.»

«Kui kõike karta, siis läheb inimene ruttu halliks,» arvas Kristal ja nõudis arvet.

«Kes seda nüüd oskab öelda,» sügas peremees kukalt. «Eks te ise tea.»

«Kas viielisest piisab?»

«Nojah, mis sääl siis . . . Eks te ise tea.»

Kristal võttis pükste tagumisest taskust rahakoti, otsis sealt paraja raha, ulatas peremehele ja ütles:

«Jääme siis lahku, Jaan Vinkur.»

Midagi kummalist näis pika kunstniku viimases ütlemises olevat, sest vanapaar jäi õuele seisma. Nad seisid ja vaatasid, kuni punane «Moskvitš» metsatuka taha kadus.

Samal ajal küsis roolija päris pahura üllatusega hääles:

«Mis see siis nüüd tähendas?»

Kõrvalistuja näis olevat väga rahul:

«Tähendas seda, et kiiktool jäi seisma. Isiklik kättemaks peab siiski käima otsekohe nagu lõuahaak. Ainult siis jääb tasujale alles tema väärikus. Ja kas tead,» patsutas ta lõbusalt sõbra jämedale kintsule. «Mul on siin eriline põhjus väärikaks jääda. Mulle hakkas see tüdruk tsipa meeldima.»

«Eha või?»

«Ah, Eha nüüd ka mõni asi.»

«Anne?»

«Anne.»

«Aga ta on ju liiga... noh, ikkagi inetu.»

«Maitseasi. Ta on võimas tüdruk, ütlen mina.»

«Nagu mingi närvihaige, rabab süütevõtme enda kätte, ilma et... Me olime ju lõbusad rohkem olukorrast kui konjakist. Mis sellest ühest nuiast meestele ka jagus!»

«Esiteks polnud tal teadupärast, mitu nuia meil sisse kallatud oli, ja teiseks — temasugusel inimesel niisuguste vanematega koos elada pole just kõige magussam närvidele. Kas sa said aru, miks ta meid ümberluusivateks härrasmeesteks nimetas?»

«Noh, ega me siis ka mõned matsijurakad ole.»

«Midagi sa ei taibanud. Anne tegi lihtsa järelduse. Kui tema isa, mürgine iriseja, võttis meid vastu, siis pidime ta isale meeldima. Millega? Eks ikka samaga.»

Soomelt ainult mühatas ja keeras otsa Tallinna poole. Tema tuju oli täitsa nullis.

Kõrtsi lähedal palus Kristal peatada:

«Siin siis «meid lahkumine kurvaks teeb».»

«Mis see tähendab?»

«Istung algab neil alles kell kolm pärast lõunat.»

«Jäta jama. Kuidas sa linna saad?»

«Kuidagi ikka, ära muretse. Ma veedan siin ilusas looduses oma aega suurepäraselt.»

Soomelt hakkas vanduma. Kas tema ei oska loodusest lugu pidada? See peab ju ultratobe olema, kes niisugusel ilusal pühapäeval maalt linna sõidab.

Alevi toiduainetekaupluses tuli neil käia neljast müügiletist läbi, enne kui rohelisse kaasa mõeldud söödav-joodav rahuldavat pilti pakkus. Ostmise ajal ei püüdnudki nad maha salata oma äkki vallandunud head tuju. Müüjannad, kes pidasid neid napsi pruukinud meesteks, särasid vastu, sest müüjannadele meeldivad lahkekäelised meesostjad, kes on küll võtnud, ent oskavad seejuures kenasti käituda.

Nad sõitsid Paarjärvele.

8

Istungjärku peeti koolimaja aulas, mis lõhnas värske värvi ja lubja järgi. Ei olnud neil midagi Tallinna arhitekti plaani vastu. Arukad inimesed ja muidugi kõik väga lahked. Ainult ühel saadikul näis olevat kuidagi piinlik, sest ta vaatas selle päevakorra punkti arutamise ajal kogu aeg poonitud parketti.

Aga just seesama saadik jooksis Kristalile koolimaja pikas koridoris kingakontsade kõpsudes järele.

«Seltsimees Kristal, ma läksin eile ägedaks ja ütlesin teile väga halbu sõnu. Andestage.»

Just sel momendil varjas kõuepilve serv päikese ja koridoris tõmbus hämaraks. Aga Kristali jaoks jätkus valgust, et märgata veetlevat puna naise näol ja isegi kaelal.

«Ei maksa vabandada, Anne. Te tegite mind eile väga rõõmsaks.»

«Ma ei saa aru?»

«Teate, see restaureerimine toob mu ka tulevikus veel siia. Oleks naljakas, kui me siis kokku ei saaks ja pikemalt juttu ei puhuks.»

Anne näole ilmus uje naeratus. Jah, ka tema meelest oleks see pisut naljakas.

Niiviisi jäeti sõpradena nägemiseni. Enne trepile astumist vaatas Kristal tagasi. Anne oli aula laia ukse juurde seisma jäänud. Nad tõstsid ühekorraga käe lehvituseks. Siis avas Anne ukse ja Kristal jooksis lustakal sammul trepist alla.

«Võeti vastu või?» küsis Soomelt mootorit käivitades.

«Mis vastu? Kes?»

«Kuule, mees, ma küsin, kas su plaan võeti vastu?»

«Ah soo, plaan! Noh, arva ära.»

«Tont sinust aru saab. Paistab, nagu oleks sul seal midagi õige imelikku juhtunud.»

«Mis imelikku on selles, kui laevad merel kohtuvad ja tervitusi vahetavad? Arvatavasti on see päris ilus. Või koguni nukker, mis?»

Sedalaadi küsimustele ei oska keegi midagi mõistlikku vastata. Tehku seda küsija ise, sest teda näib see momendil kõige rohkem huvitavat.

TEKK

Kui see mees sisse astus, käis Virvel kerge surin läbi südame. Ta ei saanud sinna midagi parata, sest oli alles kahekümnekolmene ja mees vastas väliselt peaaegu ideaalile.

Nüüd lisandus veel kummaline aimus. Ta oli seda meest kusagil kohanud, oli temaga isegi rääkinud. Kus? Siiski. Täiesti võimatu. Kui niisugune inimene oleks varem Salatsi vallas liikunud, siis oleks Virve seda kindlasti ja väga selgesti mäletanud, nagu ta mäletas ka kõiki oma harvu väljasõite vallast.

Küsimusi esitades toetas mees küünarnukid barjääri lauale. See oli tüüpiline vallamaja kantselei barjäär, ülitugeva kollase lakiga kaetud kõrge müür, eraisiku ja riigiametniku lahushoidja, mille keskmise osa olid just niisugused pikavõitu abivajajad oma küünarpeadega tuhmiks hõõrunud. Virvel, kes istus täitevkomitee sekretäri laua taga, polnud sünnis üle barjääri liigselt uurivaid pilke saata. Ta koguni püüdis jätkata maksuteadete väljakirjutamist, kuigi sellega polnud veel päris tuli takus, ning tõstis pilgu ainult selleks, et külalise pausidega hakitud küsimustele vastata. Iga kord, kui tal seda teha tuli, märkas ta võõra tumehallides silmades mingit ärritavat, täiesti lubamatut lõbusust, ja Virve loomuomasele, kombelisusele dikteeris niisugune pilk kõige kiirema taandumise.

Ja ega olnudki midagi pikalt vastata. Nii partorg Toomsalu kui ka täitevkomitee esimees Mäger tulid alati hiljem, kui nad üldse tulid. Eriti veel praegusel vihmasel sügisel, kui viljavarumine vajas tagantorkimist. Virve jättis muidugi mainimata, et need mehed

harjutsesid õhtuti poe-Harri juures peavalu hankida ning käisid hommikuti poe tagaruumis parandusel. Seda teati isegi kõrgemal pool ja rahvas arvas, et nad püsivad kohtadel ainult seetõttu, et saavutasid maakonnas esikoha väljasaadetud kulakute protsendiga, ja seda isegi vaatamata asjaolule, et vana Vagula kogu oma suguvõsaga ilusasti paigale jäeti. Virve kartis ega armastanud mitte neid mehi ja oli uhke oma rahvale, kes kõigele vaatamata venitas kolhooside asutamisega. Ainult võõrad võisid aimu saada, et Salatsi noor sekretär on kõigest kõike külm sirge rühiga ametnik, kes oma kärarikastest pealikutest põrmugi ei hooli.

«Mul ei jää muud nõu, kui oodata. Kas esimehe kabinet on lahti, tõstaksin oma asjad sinna sisse?»

Tal oli keskmise suurusega kohver ja pungil portfell. Märja vihmamantli oli ta vahepeal varna riputanud, sest koristaja Alma küttis musta plekkahju alati pisut üle ja mees kandis tumepruuni pintsaku all paksu halli sviitrit.

Soov Mägra kabinetis oodata viis Virve pisut segadusse, mida soovija otsekohe märkas. Siis ruttaski ta ennast tutvustama:

«Minu nimi on Ants Kappel, Tallinnast. Kinokroonika mees. Aga sellest momendist, kui ma siia sisse astusin, olen ma valla kõige kõrgem võim.»

Tooni ja silmavaate järgi võis arvata, et tehakse kerget nalja, kuigi otsekohe selgus tuum, väga raske tuum:

«Olen nimelt Keskkomitee poolt määratud kolhooside organiseerimise volinikuks. Ja teie olete nähtavasti sekretär?»

«Jah.»

«Tohin ma teie nime teada?»

«Linnamäe,» vastas Virve nii külmalt kui suutis sellele valla kõige kõrgemale võimule, sellele organisaatorile. Kui hea, et ei hakatud kätt üle leti küünitama!

«Seega olete mu esimene tuttav siin vallas.» Nähtavasti pidas ta öeldut liiga väheseks ning lisas pärast lühikest pausi: «Teil on ilus kampsun. Kust küll sääraseid tänapäeval osta saab?»

Virve tundis, et läheb lootusetult punaseks. Kampsun oli tõesti õnnestunud ja sobis tema tumeblondide juustega. Aga kas siis igal sisseastujal on õigust seda öelda?

Ka kõige kõrgemal võimul peaksid olema omad piirid, kust ei tohi üle astuda.

«Varjate?»

«Mida?» Virve tahtis silmad tõsta, kuid teades, et punastab üle kogu näo, jätkas kramplikult rikutud blanketi täitmist. «Mis siin varjata. Need asjad pole ostetavad-müüdavad. Neid tehakse ise.»

«Teie ise kudusite?» Seekord kõlas hääles nii meeldiv ehtsus, et ajas lausa vihale.

«Mis siin pikkadel õhtutel paremat tehagi.»

«Siis te olete talust.»

«Jah.»

«Mis teie vanemad ka kolhoosidest mõtlevad?»

«Ma ei tea.»

«Ohoh? Hm-jah? Nojaa. Aga muuseas, kui te teinekord jälle koote, noh, ma kujutan ette, et ema teeb ka seal mingit näputööd, isa istub ajalehega soemüüri ääres, vaat siis teie kasutagegi juhust ja viige jutt pisitasa kolhoositeemale.»

Virvele tundus pilt nii naljakas, et ta ei saanud hoiduda turtsatamast.

«Mis te naerate? Ma räägin tõsiselt.»

«Pisitasa! Praegu ju taludes muust ei räägitagi, mis siin veel viia.»

Mees hakkas muheda madala pupsumisega naerma. Virve sai järsku aru, et oli end välja andnud, sest kui taludes muust ei räägitud, siis pidi ta ometi teadma, mida ta vanemad kolhoosidest mõtlevad.

«Heakene küll,» lausus mees tõsinedes. «Teie tahate töötada ja mina seaksin ka ennast veidi sisse.»

Varsti tulid Mäger ja Toomsalu ja Jutagi oli nähtavasti komsomoli esindama kamandatud. Üle tunni aja peeti nõu ja siis jäi Virve aseesimehega kahekesi. Vana Helk oli invaliid, teda ringi ajama ei saadetud ja temaga oli rahulik tööõhkkond alati nagu kaasa sündinud.

Õhtupoolikul olid kõik mehed jälle esimehe kabinetis ja Virve ei saanud midagi parata, et kuulis pealt, sest meeste hääled olid nüüd hoopis energiaküllased.

Otse uskumatu, kui käredalt volinik nõudis pealikutelt aru aktiivi kohta. Omast kohast isegi meeldiv, et neile jõmmidele nii rängasti näkku öeldi.

Aga siis! Ühes talus oli perenaine volinikku sõnnikuhärgiga mööda õue taga ajanud. Nüüd oli jõmmide kord viha näidata. Kes? Kus? Millal?

«Teeme nad kulakuks!» kinnitas Mäger oma otsuse rusikapõrutusega lauale.

Ja siis kuulis Virve tasast madalat vastust. Ta kuulis, kuna oli selleks hetkeks muutunud üheksainsaks kuulavaks kõrvaks. Ta kuulis:

«Teile ei või isegi naljalugusid rääkida. Paljugi, mis me teha võime. Aga me ei või teha kolhoosi tühjadest taludest.»

*

Suurema osa teest lükkas Virve jalgratast käekõrval. Ainult kilomeetri osa asfalteeritud Tallinna maanteed saigi ta sadulas istuda. Päevavalges oleks teine asi. Siis ei kartnud ta rööpaid ja auke külavaheteel, mida lõhkusid rehvid ja roomikud ja mida keegi enam viimasel aastakümnel polnud kruusakoormatega katnud. Virve mäletas selgesti, kuidas ta isaga käis vana kõrtsi tagant kruusaaukudest vedudel. Temale usaldati rahumeelne Lauk. Näis, nagu oleks kogu vald neil kõlekuivadel maipäevadel sinna kokku sõitnud. Peremehed vandusid ja lõõpisid ülemäära valjul häälel. Virvet, kanget talutüdrukut, kaubeldi kord ühele, kord teisele perepojale. Isa muheles üle kogu laia näo, kui vastu lõõpis ja ütles, et siin vallas pole nii kanget poega ilmale tulnudki. Virve kannatas need naljad vaprasti välja, kuigi süda põksus sees, sest ainult tema teadis, et nii kange poeg on olemas. Mõnikord sattusid nende vankrid päris lähestikku. Annus ei teinud temast väljagi. Annus oli juba suur, ta oli varsti juba mees. Kui ta poleks sõjas langenud, võib-olla oleks ta siis hakanud ajapikku Virve Linnamäed märkama. Ja kes teab, kas Virve oleks siis jälle Annus Nõmmikule enam põksuva südamega mõelnudki, sest iga klassiga alevi keskkoolis jäi koduküla ikka kaugemaks ja kaugemaks. Siis tuli ju Ilmar.

Nüüd oli see paljutõotav Ilmar nende kunagises keskkoolis võimlemisõpetaja ja ta rääkis liiga tihti rahast,

õigemini rahapuudusest, kuigi see ei takistanud tal muretsemast erilisi dresse ja kampsuneid, mida ta tõele au andes, oskas valida ja kanda. Temaga polnud piinlik ükskõik kuhu minna, kuigi ta mootorratas polnud just esmaklassilise väljanägemisega. Temaga oli viimasel ajal piinlik olla. Ikka kehvemaks ja kehvemaks jäi tema mootorratta jaoks tee Linnamäele. Ja ta oli muutunud hoopis jutukamaks. Igal kohtumisel ta rääkis, rääkis kiiresti ja põhjalikult kas või näiteks sellestki, kui palju vaeva ta oli näinud uute rattakummide muretsemisega, või sellest, kui julmalt teda koolis koormatakse klassivälise tööga. Aga Virve oli naine, Ilmar ise oli selle eest omal ajal hoolt kandnud, et see nii oleks, ning naine taipas: tee Linnamäele ei muutu paremaks isegi mitte siis, kui ta ise Miira võtab ja kõrtsi tagant rohtu kasvanud kruusaaukudest sillutist peale veab. Sest Ilmar räägib nüüd alati kiiresti ja palju, et mitte rääkida peamisest. Ei, tal ei ole kedagi teist. Ta on lihtsalt mugav, liiga mugav ja vist ka ihne.

Tuuleveski varemete juures tee tõusis. Siin seljandikul oli alati kuivem. Aga Virve ei hoolinud sadulasse istumisest. Pealegi polnud siit enam poolt kilomeetritki koduõue.

Mehed on mehed. Alguses on meelitused, hiljem aga mingid rattakummid.

Ilus kampsun!

Midagi selles mehes siiski oli, mis tagantjärele mõeldes tuju tõstis, kuigi ta tuli siia organiseerima. Niiviisi naerusuiselt astuski Virve suurde sooja kööki, kus ema ja isa juba õhtueinet olid lõpetamas. Naer ja hea tuju neil päevil tundus kohatuna, see torkas liialt silma. Ja tütar pidi pahuratele vanematele mingi põhjenduse tooma.

«Üks käre perenaine olla täna meie uut kolhooside volinikku hargiga mööda õue taga ajanud.»

Ei olnud huumorimeel veel siit talust lõplikult kadunud. Päevasest rassimisest ja tulevikumuredest väsinud silmad elustusid. Ühiselt võeti läbi need talud, kus püksid naise jalas. Eestimaal ei leidu neid kusagil tihedasti tropis. Ja kui matsakas Melanie Linnamäe lõpuks arvas, et eks see Juuli, Toomeoja Juuli, võinud olla, puhkesid kõik ühekorraga naerma. Muidugi oli see

väike Juuli, see suure Vagula teine tütar, kes oli läinud läbi akna mehele ja kes oma kaasavara isa käest kohtu ähvardusel välja nõutas.

Virvele tegi sündmuse silme ette manamine eriti nalja, sest tema ju teadis, kui pikad koivad olid volinikul.

«Seda oleks tahtnud päris oma silmaga kiigata,» ütles perenaine naerust luksudes ja põllenurgaga pisaraid kuivatades.

«Pühapäeval peab poe-Harri rahvamajas kooperatiivi koosolekut. Ma kuulsin, kui nad arutasid. Volinik lubas seal teid agiteerida. Mina igatahes lähen küll kuulama.»

«Teada puha, mis juttu siia rääkima saadetud,» sai Villem Linnamäe kõige enne tõsiduse tagasi.

*

Virvet üllatas rahvarohkus. Ilm oli kuivale läinud. Muidugi aitas see rahvast kokku tõmmata. Aga Virve ei teadnud, et eesti põlluharija, kes ehitanud oma elamise eraldatult, metsade ja orgude vahele, on ärevatel aegadel hoopis koosolekutemaiam, kui võiks arvata. Niisugustel kokkusaamistel on kaalu. Enne algust, mis ikka venib, ja pärast jälle lahkuminekul, millega pole samuti kiiret, pillatakse küsimusi, mis kõlavad arvamustena, ja saadakse vastuseid, mis kõlavad küsimustena. Siin võib hajutada nii mõnegi kahtluse, siin võib nii mõnegi salaotsuse kinnitada: Mäeotsal mõeldakse kah nii. Korsmikul koguni hullem lugu, aga kah. Vana Vagula ajab käojaani, aga tema praegu teisiti ei võigi.

Harri oli öösel palavikku jäänud. Valve luges oma pudikeelega aruande ette ja pärast käis küsimine rohkem naljategemise mõttes, kuna õnnetu Valve tõepoolest ei teadnud pooli asjugi.

Ja nii oli rahvas alles päris terane ja löögivalmis, kui saali ette punase loosungiriidega kaetud lauakese taha ilmus Ants Kappel ja teatas, et kavatseb inimesi veel veerand tundi kolhoosijutuga kinni pidada.

«Lase lennata, viis versta veerand tunniga!»

Nii kraaksatas tagumisest reast Volli Luur. Purjus

poiste naerul oli ohtlik kõla. Esireas istuva Mägra püs-
titõusmisest ja tagaritta suunatud pilgust aitas. Siiski
tundis Virve, et peopesad tõmbusid niiskeks. Vastas-
meelsust oleks pidanud sellele seal hoopis peenemal
kombel näitama. Tal oli häbi oma leeri krobelisuse
pärast.

Kolhoosijutt algas ladusasti kõnelejast endast, kes
olevat poisipõlves viiel suvel igakord ise peres sõraväe-
kindrali ametit pidanud. Tal oli hästi meeles, kuidas
taludes suvel päevatõusust loojakuni tööd rühmati.
Tema ei tulnud aga mitte selleks siia, et talude süs-
teemi põhjata. Vaataks, kui kaval! Tema arust oli
üksiktalu pikk samm edasi võrreldes mõisate võimutse-
misega. Talupidaja huvi ja hool oma majapidamise
vastu on suur jõud. Kolhoosis, kus ei osata asju ajada,
võib osa sellest jõust kaotsi minna.

Virve tundis, et kuulab koos kogu saalitäie rahvaga
väga pingsalt. Ta täidlastel huultel püsis endiselt pilkav
muie, kuid see oli sinna unustatud, see oli juba õõnes
tardumus. Sellest vabanes ta alles siis, kui ema teda
tasakesi müksas, et sosinal küsida, mida too noormees
seal õieti mõtleb, kui niiviisi kõneleb. Kust võis Virve
teada, miks too Ants Kappeli nimeline mees nii hoog-
sasti kõneles erineva väärtusega maatükkide, karjade
ja inventari ühendamise raskustest. Just sellestsamast,
millest ka iga külamees oskas aru saada, mille tõttu
ühineda ei soovitud, mis juba algusest peale vastasti-
kust usaldust rikkus. Täiesti õige jutt, aga milleks rää-
gib seda see seal? Tahab ta endale suurt häda kaela
tõmmata?

Ahaa! Nüüd hakkab siis pöörama. Kavalasti. Alguses
sorib talupoja südames, võtab kontakti sisse ja siis
laias kaares Ameerika kaudu . . .

Sel hetkel juhtus midagi niisugust, mis oma mõõtme-
telt ei mahtunud Salatsi valla piiresse, rännates hiljem
suurepärastes teisendites maakonnast maakonda ning
ulatudes otsapidi isegi pealinna välja.

Volli Luur, kehval kohakesel sirgunud tugev poiss,
kes enne koosolekut oli rahvamaja taga teistega mõned
pudelid tühjaks joonud, tõusis pingiotsalt püsti ja hüü-
dis rõkatades:

«Aeg maha! Veerand tundi täis!»

Mäger ja otsekohe tema järel ka Toomsalu kargasid
ülimas ärrituses üles korda looma. Saal, mis hetkeks oli
tardunud, hakkas sumisema ja mõrisema, millest kost-
sid välja üksikud heledamad «issandad».

Ja siis see tuligi. Kõneleja ei vajanud kellegi abi. Ta
sundis abimehed istuma ja nõudis rahu, kuigi ta enda
ilmest, häälest ja liikumisest ei saanud küll rahumeel-
seid kavatsusi välja lugeda.

«Nagu näha, on mu kõne igavaks läinud. Teeme siis
vahepeal pisut nalja.» Ta lükkas laua kõrvale. «Nii.
Ruumi peaks jätkuma. Tulge siia! Mees mehe vastu.
Aus inglise poks. Kes võidab, see kõneleb.»

Nokastanud poisi jaoks oli inglise poks ilmselt vastu-
võtmatu, sest ta lõi laias kaares käega ja istus. Ta kaas-
lased hakkasid teda togima. Mingu tehku nali ära. Aga
Volli ei läinud. Hüüdis ainult vapraks tehtud häälega:

«Ega mina taha mögiseda, et pean veel selle eest
nalja tegema!»

Rahvas hakkas naerma. Kostsid hurjutused.

Kõneleja asetas laua endisele kohale, ootas pisut
aega, kuni naer ja ütlemised vaibusid, ning jätkas:

«Ameerika põllumajandus läks kõige tüüpilisemat
kapitalistliku arenemise teed. Sellepärast . . .»

Keegi lõi kätega heleda plaksu ja siis puhkes aplaus,
millist Salatsi rahvamajas vaevalt kunagi varem kuul-
dud oli.

Virve märkas alles nüüd, et hoiab ikka veel kokku-
põimitud sõrmedega käsi rinnale surutuna. Nüüd vajas
ta käsi plaksutamiseks. Isegi Milvi Telling plaksutas!
Virve tundis, ta lausa teadis, mis toimub saalis. Palju-
dele võis meeldida Antsu ootamatu ja hoogne valmis-
olek löömiguks. Paljusid see lihtsalt ehmatas. Peenut-
sevale Milvile näis see kindlasti päris labane. Aga see,
kuidas Ants jätkas! Nagu poleks õieti midagi juhtunud.
Sellest said kõik ühtemoodi aru. Ja Virve hinge täitis
uhkusepuhang. Nähku Ants Kappel, et tema kodurah-
vas on mõistev, peene taibuga, et ta oskab hinnata käi-
tumist, oskab vahet teha inimese ja inimese vahel.

Ants tänas poolehoiu eest. Aga ta ei naeratanud see-
juures sugugi, sest otsekohe pidi järgnema raske jutt
põllumajanduse arengu kahest paratamatust suunast,
mille on dikteerinud rahvad ise oma vajadustega.

See osa kõnest läks Virvele sootuks kaduma. Ta poleks iial osanud mõista, kuidas talle järsku Ilmar meelde tuli. Ja ilma mingi kibestumiseta, vaid koguni sügavale peidetud rõõmuga. See oli senitundmatu rõõm. Ilmari eemalviibimisest polnud ta varem rõõmu tundnud. Täna esmakordselt.

Veel veidi, ja Virvest oleks saanud keerulise küsimuse esitaja: kas armurõõm ei ületagi vabaduse rõõmu? Ja sealt edasi oleks vastamine juba tühi asi: oleneb, millise armurõõmuga on tegu. Ilmari poolt pakutu hallitas. Alles nüüd tajus Virve, kui vastikult see hallitas.

Isegi kõige paremate aegade Ilmar poleks täna passinud kõrvale istuma. Ta oleks seganud kuulamist. Tema pidi ikka käe võtma ja seda oma peos hoidma. Koolis oli see julgusproov. «Teised hakkavad naerma,» kartis alguses tüdruk. «Naerdakse kadedusest, meie seda ei karda,» oli poiss nii mehiselt iseteadev ja julge. Selle tema julguse pärast ju tormaski Virve tol sügisõhtul esmakordselt Ilmari koju, sest ta oli hirmul, et ka Ilmari on sakslased nende granaatide pärast kinni võtnud. Igal juhul Kalle sissekukkumine oli juba kindel. Aga milline meeletu rõõm! Ilmar ise avas ukse. Siis seisid nad kaua, kaua pimedas aias kohisevate puude all ja suudlesid. Hiljem saatis Ilmar teda alevi teise otsa, kus Virvel oli Õiega kahe peale tuba. Kui hea oli siis, et Ilmar ei tegelnud enam laste mängudega, nagu ta ise nende granaatide kohta naerdes tähendas. Muidugi oli see laste mäng, sellest saadi ka komandantuuris aru ja poisid olid mõne päeva pärast kukkuhketena koolis. Virve ei vaadanud nende «kangelaste» poolegi, sest ükski neist poleks osanud talle nii maheda häälega öelda: «Ja sa tundsid tõesti minu pärast hirmu?»

See oli siis.

Nüüd oleks Ilmari juuresolek seganud.

Kappel oli paar sammu ettepoole tulnud ja ta toonist paistis, et ta tahab tõepoolest kõiki kohalolijaid veenda. Paratamatu tee. Kas varem või hiljem. Aga kui nii — siis juba varem, sest vanasõnagi ütleb: kes ees, see mees. Milleks lasta ennast maksudest üleliia ära kurnata? Ja esimeste vastu ollakse kindlasti tähelepanelikum. Küllap on pangadki esimeste vastu vahest lahkemad.

«On sellel ikka suuvärk,» sosistas ema.

Virve kehitas kärsitult õlgu ja püüdis manada näole põlglikku muiet, aga sellest tuli välja ainult abitu grimass. Teda huvitas tõsiselt, kas rahva hulgast esitatakse küsimusi, nii nagu kõneleja parajasti palus teha.

No muidugi, Pähni peremees peab ennast kohe püsti upitama, va ilge lipitseja. Aga mis see siis tähendab? Nüüd ületab ta küll iseenda:

«Meie siin külakolkas loeme ikka kah. Kas kõnemees teabki rohkem vastata, kui trükitakse. Mina kuulasin — kõne oli kõva. Päris mehejutt. Eks meie tea seda paratamatut teed ise väegagi hästi. Aga meie oleme suures mures, kes hakkab juhiks. Mina siin vaatasin ja kuulasin, ja ennäe, tuli niisugune mõte: tore kraps noor mees, kui tema ise meite etteotsa astub, siis annan mina küll kas või tänapäev avalduse sisse.»

Saal pahvatas naerma. Nii suurt edu Pähni ei oodanud, ta venitas oma habemekarvus näo keelavalt pikaks, näpitses avatud jopehõlma ja tõstis lõpuks raske punaka kämbla üles:

«Siin pole miskit naerda. Ega ma nalja pärast räägi. Näe, linnast saadetakse nüüd järjest mehi kõnelema. Noh, nemad ajavad oma jutud maha ja tagasi linna. Meie teeme aga kolhoosi ära, jääme siin kohe kimpu ja kellelt me siis vastust nõuame?»

Rahvas hakkas lõbusasti sumisema. Vaata Pähni oma, mis välja mõtles! Täitsa õige! Tulgu aga esimeheks, ärgu ära pagegu ühti!

Virvel oli kodukandi rahva pärast jälle uhke tunne. Siin osati hinnata head, kuid ei lastud ennast sellest pimestada. Ja tal oli ka pisut kahju mehest, kes oskas võiduga alustada, kuid nüüd ikkagi kõik pidi maha mängima.

Siis aga kuulis ta vastust, mida ta iial poleks oodanud:

«Nõus. Ainult ühel tingimusel. Tulevase kolhoosi poolt olgu mulle üks korralik pruut ja pulmad.»

Naer, mis järgnes, oleks võinud kergitada lae pealt, kui Saaremaa puusepad oleksid oma töö hooletumalt teinud.

Naljamees ise ainult naeratas pisut ja muutus siis päris tõsiseks. Tõsiselt ta esimesel võimalusel ka jätkas:

«Nalja võib teha, aga see meid praegu ei toida. Pruudi leiab iga mees omal jõul. Kolhoosijuhtimine on aga hoopis teine asi. Sellega ei maksa naljatada.»

Kuidas nii? Kes naljatas? Pähni jutt polnud mingi nali! Kui rääkijate asemel tuleksid tegude mehed... Seda on kõik juba ammu mõelnud...

Saalis mühises niisugune üksmeel, mis oleks võinud terve mäe paigast nihutada. Mis mõte oli üksikul inimesel sellele vastu rabelda.

«Hästi!» hüüdis ta üle sumina, mis kohe vaibus. «Mina vastutuse eest ei põgene. Kui tõsiselt, siis olgu tõsiselt. Ainult ärgu mõned hiljem kahetsegu. Mina olen poisikesest peale tööga harjunud ja viilijaid pole ma kunagi sallinud. Teie otsustada. Mina igatahes olen nii vägeva ettevõtte huvides küll valmis oma elusaatust muutma ja kõik jõud mängu panema.»

Nüüd oli saalisistujate kord taanduda. Või polnudki see taandumine? Ainult hetkeline järelemõtlik vaikimine, mida otsekohe ruttas kasutama Toomsalu, see madala lennuga pikk mees, kes oskas kõnelda ainult «abiks agitaatorile» keeles.

Virve kõrvu hakkasid üksikud kulunud sõnad. Mis Toomsalul nüüd viga ässitada, kui leidus mees, kes otsustaval hetkel oli valmis muutma oma elusaatust. Milline rumalus! Idee nimel? Mehed saavad sellega hakkama. Aga kui ta ainult lubab ja ei täida? Ei, see küll enam alt ära ei hüppa. Kuidas ta õnnetu oma elu mõtleb korraldada? Talupidajatele jääb mingi põhi alla, jääb vist veidi maad ja loomi, kuid too ei saa ju midagi. Ja kelle juurde ta üldse elama asub?

Virve rahutu pilk eksles saalisviibijate pinevil nägudel, kuni tabas äkki paljuütleva momendi. Milvi sosistas Valvele kõrva, endal mürgine naeratus nukunäol. Poemehe noorik näis olevat üksainus nõusolek. Külainimese vaistuga taipas Virve otsekohe, millest seal räägiti. Kaupluse mansardil oli peaaegu lõpuni ehitatud tuba. Vaata siis, keda see pirtsakas Tellingu peretütar endale naabriks sokutas! Milvi Telling! Naeruväärt. Aga nüüd märkas Virve teisigi peretütreid pead-

pidi koos kihistavat ja ta nägu kivines. Kas neil pole siis kübetki uhkusetunnet säilinud? Kaotada soliidne mõõdukus mehe pärast, kellel on meelitused iga tüdruku jaoks, kellel on linnas kindlasti terve... Ah! Ei iialgi midagi sellesarnast!

Niipea kui koosolek lõppes, läks uhke tüdruk üksi minema. Alles suurelt teelt alla keeranud, jäi ta vanemaid järele ootama. Õhtutaevas lõõskas ehatules. Võsa kahises ja külvas kollaseid lehti. Suurelt teelt kostis mootorite podinat, vankrite loginat ja lõbusaid hõikeid, nagu oleks äsja lõppenud pidu. Üks vanker pöördus alla. Häälte järgi tundis Virve ära Veski talu vanapaari. Ta hakkas edasi minema. Kui Veskid sileda peal talle järele jõudsid, röögatas valjuhäälne Joosep lõbusalt.

«No vaat, Linnamäelt saabki linnamehele pruudi!»

Virve oleks meelsamini tõsiseks jäänud, kui poleks kartnud, et seda valesti mõistetakse, ning hüüdis vahvasti vastu:

«Seokesed inglise poksijad otsigu endale pruute mujalt, mitte Salatsilt.»

Niisugused naljad meeldivad. Niiviisi võib lõbusat maski kanda ka siis, kui ronitakse arstide ja õdede silme all operatsioonilauale. Külm hirm südames, mehiseks pitsitatud nali huultel. Jah, just niiviisi.

Ema tuli varsti ja hakkas kohe talitama. Isa oli loomavelskri juurde sisse keeranud ja tuli alles pärast õhtusööki, tugeva auru all ja surmtõsine. Velsker, närakas, ei andnud hädatapu tõendit. See poksimeister olevat teda eile prokuratuuriga ähvardanud. Aga Linnamäel ei pea ühe paberilipaka pärast veel turgusõit ära jääma.

Virve luges teises toas Cronini «Tsitadelli». Tal oli veel mõnikümmend lehekülge lõpust puudu, kuid isa mõrin ja ema käredad nõuanded kiskusid kõik mõtted mujale ning ta heitis kleidiväel voodisse pikali. Kui palju kordi oli ta viimasel ajal niiviisi tegevusetult oodanud. Täna ei oodanud ta kedagi. Või vähemalt ütles endale, et ei oota.

*

Esmaspäev oli külades kõige tõsisemaks arupidamise päevaks.

Teisipäeva hommikul tuli Virve Linnamäe täitevkomiteesse erilises meeleolus. Kui ta kuulis Kappeli häält esimehe kabinetis, läbistas ta südant meeldiv värin. Just teda oligi talle täna otsekohe vaja. Kiiresti kammis ta juuksed, koputas uksele ning astus vastust ootamata sisse.

Mehed, kes kobaras valla kaardi ümber arutasid, vaatasid sissetungijale kärsitult otsa. Isegi tolle pilgus oli alguses kübeke kärsitust, enne kui märkas naeratada.

Sekretär ei kavatsenudki mehi eksitada. Ta lihtsalt tõi ära oma isa ja kodu läheduses asuvate talupidajate avaldused kolhoosi astumiseks. Kokku üheksa avaldust. Pani need lauale ja läks.

Ei möödunud minutitki, kui esimehe kabinetist astus välja särava näoga Kappel. Ta tuli kiirel sammul barjääri taha, haaras Virve käe ning ütles seda kõvasti pigistades madala sooja tooniga:

«Tänan. Ma tänan teid väga.»

Virve rebis käe lahti.

«Mille eest?»

«Aitasite kindluse ära võtta.»

«Mina?» Virve tundis ennast solvununa nagu ikka inimene, kellest arvatakse halvemat, kui ta tegelikult on.

«Kavatsesime just täna sinna kanti koondrünnaku ette võtta ja mulle oleks see lausa põrgu, sest millegipärast korraldatakse vasturünnakuid just minule.»

Virve kraamis sahtlitest töövahendeid lauale, kindla kavatsusega enam mitte midagi öelda. See naistekütt pidi aru saama, et tema meelitused pole mitte kõigile kohased. Ja ometi ei saanud ta keelekest pidada:

«Üleeile näitasite kohe päris head tahtmist poksida.» Seda öeldes püüdis ta võimalikult küünilist naeratust näole manada.

«Oh, ma oskan poksi niisama hästi kui vene kirves ujumist. Teie juuresolekul... Hm-jah. Aga tõsi mis tõsi. Too benediktuse munk, Pähni öeldi ta olevat, ajas mu päris tupikusse. Ilma teie julgustuseta poleks ma sealt auga välja roninud.»

Virve haaras paksu protokollide kausta, mida tal polnud milleksi vaja, ning hakkas seda kiiresti lappama, et mitte vaadata laua juures seisvat saatanat. Nali? Või idiootlik avameelsus?

Saatan aga võttis koguni istet, tervitas muretult saabunud täitevkomitee aseesimeest, ning oodanud ära, kuni see esimehe kabinetti kadus, jätkas usalduslikult:

«Tegin enda suhtes muidugi kardinaalse otsuse. Saagu mis saab. Ja teate, ma mõtlesin enne seda välgukiirusel niisuguse mõtte: et kui tema, tähendab teie, säärane peenike tüdruk, töötate maal, miks ei peaks sellega hakkama saama minusugune rohmakas poiss. Kolhoosi juhtida ma muidugi ei oska. Aga kes seda praegu Eestis oskab? Igal mehel tuleks õppima hakata. Võrdsete võimaluste maa. Peaasi on tahtmine. Ja nagu tänastest avaldustest võib aru saada, oli sellest vastusest palju kasu. Nii et ikkagi ei jäta ma jonni ja ütlen just teile oma tänu.»

Jah, tema muudkui aga ütleb ja kaob. Läks koos Toomsaluga ja ei tulnud õhtukski tagasi. Ja Virve taipas, et ootab seda meest, et iga siseneja põhjustab kärsitu pettumuse. Ta polnud nii süütu, et mitte mõista, mida see tähendab ja kuhu see võib välja viia. Ta oli ärevuses nagu koolitüdruk, kellele esmakordselt on armastust avaldatud. Ta ei tahtnud seda uskuda, seda ei tohtinud uskuda, kuid ometi kordas ta kogu stseeni mõttes aeg-ajalt läbi, kuulates öeldud sõnu, meenutas toonivarjundeid. Lõbus ja üleliia jutukas oli see mees, üleliia avameelne, kui ta kõike tõe pähe välja ladus. Aga lõbus toon andis ju alati võimaluse kõike naljaks pöörata. Ja imelik püsivus. Ta ometi näeb, et see tema poolt kiidetud kord on tüdrukule üdini vastumeelne, et vastumeelsust tekitab ka tema mehkeldamine, ja ikka ta tiirleb, ikka lobiseb ja meelitab. Niisuguseid ülestunnistusi ei tehta ometi igaühele!

Ei, see tänane ootamine polnud siiski midagi muud kui paljas uudishimu. Enne, kui nad ära läksid, oli juttu mingist kindlamast eluasemest, ja huvitav oleks olnud teada saada, kuhu ta kavatseb ankrusse heita. Ei saa ta ometi nädalate viisi esimehe kabinetiga läbi

ajada. Aga kui Milvi tõesti soovitas Valvel ülemine kolikamber allüürniku jaoks korda seada, siis oleks see lausa naeruväärne enesepaljastus. Milvi on ju teada. Temale on tähtis ainult see, et poiss on Tallinnast. Kui muidu ei saa, hakkab ta kas või ise nokkima ja torkima, et aga enesele tähelepanu tõmmata. Ja mehed lendavad kui liblikad tulle. Imelik, et mehed, kes peaksid igas asjas targemad olema, niisugust alatust põrmugi läbi ei näe.

Pehme müdinaga möödus mootorratas ja pidurdas kriiksatades. Juht tõusis kaksiti istme kohale, võttis ühe nahkkinda käest, et kaitseprille üles lükata. Sile päevitunud nägu naeratas täis teadlikkust oma valgete korrapäraste hammaste võlust.

«Istu peale, palun!»

«Milleks? Varsti tuleb ju võimatu teeosa.»

«Küll ma läbi ukerdan.»

«Ei taha.»

«Oled sa pahane? Kuule, ma ei saanud vahepeal mahti sind üles otsida, püüdsin sind korra telefoni teel tabada. Üks vesi ja vile. Kaks pühapäeva järjest koolidevahelised võistlused ja üleeile olime külalisetendusega Porkveres. Igavene põnev lugu. Istu, ma pärast räägin. Sa mõtle, missugune lollus! Me oleme seal külalised ja meid kah kohalikega koos ilma mingi relvastuseta haarangule.»

«Mis haarangule?»

«Ah, seal pargis lasti üht Tallinna-meest. Noh, oli tulnud kolhoosi organiseerima ja keegi passis rahvamaja pargis peale. Miilits mobiliseeris nooremad mehed laskjaid püüdma. Mina olin just parajasti grimmi maha saanud, kui laskmine algas... Aga Virve, mis sul on? Mis sul hakkas? Ehmusid? Kas sa tõesti minu pärast... No kuule, arg linnupojuke, ma olen ju siin. Ja ega ma arulage pole. Miilits, ähmi täis, ajab meid paljaste kätega laskjate vastu välja, ta saab kindlasti selle eest veel karistuse. Käisime lihtsalt pimedas pargiteed läbi ja oligi kõik. Nagu tapjad oleksid enda kinninabimist ootama jäänud. Mis sa vaatad? Istu, palun, peale, ma viin su koju. Ometi kord ka mul üks vaba õhtupoolik.»

«Tead, Ilmar, sa sõida nüüd kohe tagasi.»

«Mis see tähendab?»

«Sõida tagasi või edasi, ükskõik. Mina ei taha sind enam näha. Mitte iialgi!»

«Virve, kallis tüdruk, mida sa ometi...»

«Mine! Sa oled mulle vastik. Sa oled lontrus, sa oled üks ilge putukas.»

«No kuule... Sa võlgned mulle muidugi seletuse, aga... Aga mul on oma uhkus. Ma ei luba sul enda kohta niiviisi öelda.»

«Ma juba ütlesin.»

Virve hakkas kähku tuldud teed tagasi astuma. Mõne aja pärast jõudis Ilmar talle järele.

«Ma ei saa aru, aga ma ei tahagi aru saada. See, mis sa ütlesid, on küllaldane. On küllaldane lõpu tegemiseks, mõistad!» Viimaseid sõnu pidi ta hüüdma päris valjusti, sest Virve ei peatunud ega vähendanud sammu kiirustki.

Täitevkomitees polnud kedagi.

Aga Virve läks siiski üle tee koristaja-Alma tuppa võtit tooma ning istus hiljem tühjas vaikses kantseleis hulga aega, et ennast koguda.

Ilmar Tammik sai, mida ta otsis. Seda ei kahetsenud Virve sugugi. Mõttes oli ta juba varemgi talle lõpuarvet andnud, ainult palju mürgisemalt, palju peenemas keeles.

Pood asetses sama tee ääres, ja kui Virve tuli tööle ilma jalgrattata, siis ei jätnud ta ostusid õhtusele ajale, kuna sel juhul muutus kodutee poevahelise edasi-tagasi käimisega ligi kaks kilomeetrit pikemaks.

Täna hommikul oli olnud nii paks udu, et trepile astudes ei näinud ta isegi pihlakaid kartulikeldri taga, ning arvates, et hakkab sadama, jättis ta jalgratta rehe alla. Seda ta nüüd kahetseski, kui poe poole tõttas. Sügisel ei tea ühelgi hommikul, missuguseks ilm kujuneb.

Valve oli poes ikka veel üksinda, sest Harri polnud täiesti terve. Valvelgi oli kange nohu. Ta kartis, et oli Harrilt külge saanud, ja naeris, et hakkavad nüüd kordamööda tõvevoodis käima. Ta ei teinud väljagi, kui väike Riho oma käpa kommiriiulisse küünitas, sest Virvele kummipaela mõõtes ja põnevat uudist jutustades ei võinud ta pojukese kahtlast sabistamist võib-olla märgatagi. Uudis ise aga oli niisugune. Kappel tuleb

nendele üles elama. Olid hommikul Toomsaluga üle vaadanud ja Kalda-vana tuleb homme ahju laduma. Kappel ise sõitis päevase bussiga linna mingeid hädavajalikke asju ära tooma ja pidi hommikul jälle tagasi olema.

Peale kummipaela ei soovinud Virve midagi. Aga väike Riho matsutas nii mõnuga, et suur tädigi laskis endale paraja nutsaku kaaluda.

*

Salatsi rahvamaja oli omal ajal ehitatudki rahvamajaks, ja nagu kõik suured halvasti hooldatud puithooned, jättis ka see kahekorruseline pika tiivaga majamürakas õige sünge mulje. Ja sünge oli olnud ka rahvamaja sisseõnnistamise pidu. Virve käis sel ajal viiendat aastat, aga temagi teadvusse jõudsid verise peo üksikasjad. See polnud tavaline äkitselt puhkenud purjus peade kokkupõrge, sest pussikangelane, Londi Edmund, olevat juba pühapäeva hommikul tapariista ihunud ja vihjanud, et uut seltsimaja õnnistatakse õhtul verega. Keegi Lembit Verro alevist oligi sel õhtul viimast korda oma elus jalgrattale istunud, et sõita külapiigasid keerutama.

Sõja ajal ei olnud kaklustest midagi kuulda. Liigne energia kulus mujalgi ära ja tüdrukuid jätkus isegi veel nüüd igale noormehele rohkem kui volilt. Nüüd vingusid kuulid saatesõnadega: «Säh sulle maareform!» «Säh sulle punavoor!» «Säh sulle kolhoos!»

Kaugel seistes võis seda võtta mõistva arusaamisega. Kui aga kuulid hakkasid vinguma otse külje all, siinsamas Porkveres, siis muutus mõistev arusaamine ärevuseks ja isegi veendumuseks, et niisuguste abinõudega, seljatagant lastud kuulidega, ei sünni enam võitlust jätkata. Sest vastumeelsete ideede levitajad on lõpuks ka inimesed. Vaevalt neist ükski päris vabatahtlikult, päris omal algatusel maale on tulnud. Ja nendele tuleb peenelt öelda, mõista anda, et nende töö on asjatu, et rahva parem osa ei lähe kaasa.

Üks tüdruk võis kõike seda soovida, kuid ta teadis isegi, et mehed talitavad poliitilisel tallermaal nagu heaks arvavad.

Kui palju kordi oli Virve käinud verega õnnistatud rahvamajas pidudel, ilma et talle oleks kunagine kole juhtum meeldegi tulnud.

Tänasel pühapäeval ronis lapsepõlves kuuldud lugu tüütava järjekindlusega pähe.

Tüdrukul, kes on pidudel ennast pidevalt näidanud ühe poisiga, ei ole mõnus üksinda tantsuõhtule ilmuda. Hommikupoolikul oligi ta kindel, et ei lähe. Kuid kodulähedaselt kartulipõllult tuppa astudes ja pesemiseks valmistudes mõtles ta juba, missuguse kleidiga õhtul rahvamajja minna.

Virve jõudis pärale normaalse hilinemisega, just siis, kui eesriie avanes ja koolilaste võimlemisrühm saali trügivate hilinejate müras oma nurgelisi numbrikesi alustas. Virve kell näitas küll pool tundi alguseni aega, kuid see väike käekellake seati alati iseendastmõistetava trotsiga Soome raadio järgi õigeks.

Ta sai endale koha üsna taha ritta. Siit võis hästi näha, kes saalis on. Selleks polnud vaja peadki keerutada. Vargsi silmadega üle ridade lastes pidi ta varsti veenduma, et seda pikliku kuklaga tumedate lühikeseks pöetud juustega mehepead pole vaatepiiril.

Võõrad tüdrukud ta kõrval, ilmselt Perilo sovhoosist, itsitasid vahetpidamata ja Virvele hakkasid nad närvidele käima. Ta ei teadnud, mida teha. Ta oleks meelsasti pärast ettekandeid ära läinud. Aga maal pole see nii lihtne. Tuttavad märkavad, imestavad — miks Virve üldse tuli, kui tantsule ei jää? Ega ometi ettekannete pärast? Tõesti, niisuguse eeskavaga võib inimesi ainult mõnitada, ja küllap Milvi ükskord nende tühiste õhtukeste pärast minema lüüakse, see on kindel. Võttis juhataja koha ainult selleks, et kodustest töödest eemale hoida.

Ja siiski otsustas Virve ära minna. Lõppude lõpuks võib inimene olla vaba. Samal ajal võib tal näiteks hammas või pea valutama hakata. Sellest saab igaüks aru, et hambavaluga ei olda tantsutujus. On tuhat muudki põhjust, miks tullakse ja minnakse.

Virve polnud ainuke, kes pärast eeskava palitut soovis kätte saada. Tärklisevabriku raamatupidaja oma naisega olid temast koguni ette jõudnud. Ta ei vaadanud saalist väljujate poolegi, lootes, et nõrgas gaasi-

lambi valguses jääb ta tuttavaile tüdrukuile märkamatuks.

Just sel momendil, kui ta palitu oli kätte saanud, astus puhvetiruumist välja Ants Kappel.

«Tere õhtut. Miks te ära lähete? Kohe algab peo kõige tähtsam osa.»

Virve oleks andnud palju, kui oleks saanud palitu tagasi riputada. Muidugi mitte selleks, et valla kõige kuulsama mehega tantsida. Oh ei! Otse vastupidi. Virve poleks täna tantsinud, oleks niisama vaadanud, kõigile näidanud, et ta ei hooli igaühest, kes teda taga ajab. Ja ühtlasi ka jälginud, kas poiste leeris ei käi mingid kahtlased ettevalmistused. Nüüd aga tuli nööbid kinni pusida ja järsult kohmata, et teda see kõige tähtsam osa ei köida.

«Ja lähetegi koju?» küsis mees rohkem selleks, et väljendada kahetsust.

«Kuhu siis veel?»

«Ma saadan.»

«Ei mingil juhul.»

«Palun, andke mu mantel.»

Virve läks välja ning hakkas kähku astuma. Ta kartis. Ta ei tahtnud endale saatjat, keda võidakse tulistada nagu ulukit. Tema kodutee läks läbi metsa ja võsastiku. Niisugusel teel võis kõike juhtuda.

«On teil ikka jalad!» ütles mees kergelt hingeldades, kui oli tüdrukule suurel teel järele jõudnud.

Virve jäi järsult seisma.

«Miks te mind jälitate?»

«Kas ma ei või siis teiega veidi juttugi ajada?» Kappeli toonis kõlas vaevumärgatav pahameel.

«Milleks? Teil on linnas ... küllalt neid, kellega jutelda.»

«Imelik inimene. Mispärast peab mul linnas just nimelt küllalt olema? Aitab ühestki. Ja nagu teisipäeval selgus, ei ole mul seal enam ühtki. Või arvate, et üks linnatüdruk kukub kohe kribinal asju pakkima, kui tema totter poiss teda maale elama kutsub?»

Virve hakkas kergel sammul edasi minema. Ants kõndis ta kõrval. Hõredad pilved varjasid ainult osaliselt täiskuud ja niiske tee sädeles nagu teraslint tumedate põldude vahel. Kaks veomasinat presendi alla

maetud salapäraste koormatega möödusid neist, nii et tee võppus.

«Ju te ei osanud teda kutsuda.»

«Mis tähtsust sellel on? Tunnen, et õigus on minul, sest minu äkilises otsuses ei puudu omajagu ohvrimeelt.»

«Seda on vist küll ülearugi.»

«Ei usu, et ülearu. Oh, ma vaatan neid põldusid ja heinamaid juba peremehe pilguga. Maakond on nõus. Minu poksimatši kumu on juba otsaga sinna jõudnud. Soovitavad mul nüüd maadlust individualismiga.» Ants hakkas äkki lõbusasti naerma. «Küll oleks aga temp, kui rahvas mind tuleval pühapäeval ei valigi. Mis ma siis teen? Siis, teate, võtan kodinad kokku ja põllumajandust õppima. Viie aasta pärast ilmub siia kanti üks tusane agronoom. Selleks ajaks olete juba puruvaeseks jäänud, aga mina, täis üllast ohvrimeelt, ei lase ennast mitte ära kohutada, vaid ütlen . . . Oot, mis ma õige ütlen? Enne küsin, kas siin kandis elab veel keegi Virve Linnamäe? Siis minule kostetakse ja vastatakse, et eks ta ju elab küll, aga temal nüüd teine fahmiilinimi. Kas noor põllumees laseb ennast sellest ära kohutada? Jah, ta laseb ennast küll hirmsasti ära kohutada, aga kuna temagi on üks õige eesti mees, siis ei jäta tema mitte oma jonni, vaid jääb ikka sinna, kuhu ükskord otsustas jääda. Mis te sellest arvate, Virve?»

«Mitte midagi,» ütles tüdruk. Mida muud ta olekski pidanud vastama? Sest küsimus oli ju liigne. Just küsimus, mitte jutt. Kerge naljatoon tõsisel teemal oli päris Antsu-pärane ja nüüd oleks Virve aina kuulanud ning kuulanud. Aga kohe jõudsid nad teeristile ja siin tuli lahkuda.

«Mida te kardate?» küsis Ants.

«Mina ei kardagi. Aga praegu on niisugune aeg, ja teil pole mingit mõtet tulla. Kas te teate, mis juhtus möödunud pühapäeval Porkveres?»

Ants teadis. Miks ta ei teadnud. Aga tema meelest ei saanud sellepärast veel elu seisma jääda. Ei saanud ometi soomusautodega ringi laskma hakata. Ja kõige rohkem inimesi pidi surema voodis, nii et kui juba midagi karta, siis voodit.

Virve ei vastanud. Kiirendas ainult sammu, vaadates aeg-ajalt kahele poole võsastikku.

«Kas see tee viib Vadangule välja?»

«Jah.»

«Umbes kümme kilomeetrit?»

«Jah. Väga halb tee. Vadangult läheb Tallinna lai maantee.»

«Teada puha. Ahah, siin on see vana veskivare. Täpselt nii. Ja varsti tulevad talud. Kolm talu võrdlemisi lähestikku.»

«Jah. Keskmine on meie oma.»

«Keskmine?»

«Jaa. Miks te seisma jäite? Nüüd juba saatke koduni välja. Siit on ainult mõni samm.»

«Heakene küll.»

«Te jäite järsku nii tõsiseks.»

«Tõesti? Võib-olla. Jajah. Teil on suur riigimets lausa külje all.»

«Väga suur mets. Meil olid sealt karjamaad renditud ja lapsepõlves sai kõik kohad läbi käidud. Ainult rästikuid oli palju ja loomad kippusid istandikku.»

«Teiegi olete siis karjuseametit pidanud.»

«Muidugi. Kellel siin seda jõukust palgalisi pidada, kui lapsed majas. Kaugemale pole tarvis saata. Meie Tuksi on küll väike, aga tige.»

«Astuksin meelsasti tarre . . .»

«Ei, ei.»

«Kuulge, ma olen ju volinik ja võin alati sisse astuda.» Ants naeris tehtult: «Kell on varsti üksteist, päris paras aeg. Teie oma näitab vist koguni Soome aega, nii et . . . Jah. Öelge, miks te seda sõrmust kannate? See on teil küll teisiti pööratud, aga ma nägin, milles asi on. Sini-must-valge.»

Virve vaikis. Talle tuli järsku meelde, et selle sõrmuse surus kooli lõpupeol Ilmar talle sõrme.

«Kas Toomsalu pole veel märganud?»

«See on meie kooli lõpumärk ja . . . Ja mina olen otsustanud seda alati kanda.»

«Alati?»

«Jah. Näete siis, keda te nii kangesti tahtsite saata.»

Nad seisid tallu pööraval teeharul kõrgete puude all.

«Miks te siis nüüd midagi ei ütle?» küsis Virve, keda tegi rahutuks mehe vaikimine.

«Huvitav oleks teada, millega te ise seletate enda natsionalismi?»

«Mida seletada? Olin sakslaste vastu täpselt samuti. Ma ei kannata võõraid sissetungijaid.»

«Siit, neid teid mööda, läks viis aastat tagasi läbi Eesti korpus.»

«Tegid nemadki siin tükke, mida annab mäletada. Meie taluski...»

«Rääkige!»

Virve tõmbas nahkkindad käest ja hakkas neid närviliselt läbi peo vedama.

«Me jäime isa tõttu äraminekuga hiljaks. Isa tahtis vist kogu kraami kaasa vedada. Ja loomad. Me ei jõudnud kaugemale kui Vadangule. Seal saime teada, et Vene tankid on juba otsaga Kurilas. Tulime siis tuldud teed mööda tagasi. Meie talus olid eesti sõdurid. Kõik muidugi võimatuseni ära reostanud...»

«Mis asja reostanud?»

«Meie maja! Nad olid parajasti ära minemas, kui meie koormatega õue sõitsime. Ja siis ma vaatasin, ühel pikal sõduril oli kaenlas rullikeeratud tekk. See oli minu tekk. Väga hea, soe ja kerge tekk. Aga mul polnud kahju. Võtku, söögu! Ja vaat, niisugustena jäid nad mulle meelde. Olin siis kaheksateist täis. Ma polnud enam laps.»

«Ja see pikk sõdur andis teile teki tagasi?»

«Milleks? Ma poleks võtnudki nende... nende käperdatud asju. Ah, see kõik oli nii inetu, nii madal!»

«Huvitav, mismoodi neil see reostamine välja nägi?»

«Sellest ei taha mitte rääkidagi.»

«Aga võib-olla ei olegi midagi rääkida?»

«Kuidas?»

«Võib-olla oli lugu pisut teisiti. Kujutame ette, et need sõdurid saadeti öösel luurele. Vastu hommikut jõudsid nad puruväsinutena sihtpunkti. Noh, leidsid eest tühja talu. Igas toas prahti, nagu ikka siis, kui kiires korras kolitakse. Küllap need sõdurid seal pisut koristasid ka, vähemalt selles toas, kus nad põrandal konte sirutasid. Ja küllap nad pesid enne äraminekut

ka sööginõud ja kustutasid pliidi all söed. Kas ei olnud nii?»

«Ah, ei!»

«Aga teki andis pikk sõdur küll otsekohe perenaisele, teie emale. Miks te õigust ei räägi? Miks te sihilikult püüate liialdada?»

«Ma pole liialdanudki. Kust te selle võtate?»

«See pikk sõdur olin mina.»

Virve oli oma lugu juba nii palju kordi rääkinud, et pidas seda igas üksikasjas tõestisündinuks ja ka vastavaks nendele juhtumitele, millest armastati tema tutvuskonnas rääkida. Pöörane, uskumatu tundus talle tõde olla oma looga selle allikale tagasi jõudnud. Süda peksles valusalt nagu inimesel, kes järsku mõistab, et on metsa ära eksinud. Pole kerge seda tunnistada.

«Te tahate öelda, et teie... See ei saa tõsi olla.»

«No muidugi! Kes varastab, see ka valetab. Aga uskuge, tekki ei võtnud ma endale. Sõduri seljakott on lahingurännakul isegi raske, niisuguses olukorras pole sõduril tekiga midagi peale hakata. Seda tahtis endale minu ülemus, kes just enne teid koos luureosakonna ohvitseridega edasi ratsutas.»

Alles nüüd tundis Virve, et kogu see uskumatu kokkusattumus on tõsi, et temaga ei tehta enam halba nalja. Esimesed punaarmeelased, keda Virve nägi, olid ratsa. Nad tulid Kivimaa talu kuusiku juures vastu ja üks neist ütles teistele kõige puhtamas eesti keeles: «Vaadake, kui nägusad maasikad siin metsakülas kasvavad!» Küllap need kolm ratsameest olidki ohvitserid, kellest Ants praegu rääkis. Milline häbi!

«Pidin käsu korras teki Vadangule tassima ja seal staabi voori sokutama. Käsu mittetäitmise pärast ma sedapuhku karistada ei saanud. Vanemleitnant ainult teritas mu peal hambaid. Aga mul oli ükskord ka mõnus juhus sellele pärdikule öelda, mis ma temast arvan.»

Virve tahtis ainult ühte — ära minna, oma tuppa pugeda. Aga midagi tuli enne seda veel öelda ja ta ei teadnud ühtki sõna, mis oleks sobinud. Kindad nutsakusse pihku pigistatud, seisis ta puu all vahtralehtedel ja tundis, kuidas solvumispisarad laugude alla kogune-

vad. Mis õigusega see siin veel irvitab! Ise ta pakkus ennast saatjaks, ise ta hakkas uurima ja puurima...

«Te jäite päris vakka, Virve Linnamäe. Heakene küll. Mul on väga kahju, et kõik niiviisi läks. Mis siis ikka teha. Hüvasti!»

Ei mingit vastust.

Virve ei vaadanud talle järele. Ta kuulis, kuidas mehe sammud truubipalkidel kõmasid.

Läbi pisarate tungisid vilavate tähtede kiireniidid otse silma. Ta pigistas laud tugevasti kokku ja ootas, kuni märjad nired põsesoojuses ära kuivasid. Siis olid tähed jälle niisugused nagu alati. Ainult elu ise ei olnud enam niisugune nagu alati. Nüüd oli temalgi inimene, kelle silma alla ta ei võinud, ei tahtnud sattuda. See inimene jääb Salatsile. Järelikult peab teine lahkuma. Aga kuhu? Ja mismoodi?

«See ei saanud ju olla armastus,» sosistas ta endale, nagu mingit toetuspunkti otsides, mõeldes ise ajale, mis teda lahutas Kappeli tuleku päevast.

Nagu küsiks armastus endale mõõdupuuks ainult aega. Kas ei ole äkiline, ootamatu kaotusevalu veelgi täpsem kaal?

Miks ta küll ära läks, miks ta läks enne, kui talle midagi öeldi, midagi niisugust, mis ... Kas või üks sõna, mis õigustanuks ... Mida? Alatut valetamist? Tagaselja ja siiski saatuse tahtel näkku laimamist ainult sellepärast, et Kappel kuulus nende hulka, kelle kohta Ilmar ütles: «Plämisejad.»

Virve tõmbas järsu ropsuga sõrmuse sõrmest, viskas selle teele ja tallas seda niikaua, kuni ei tundnud botiku all enam midagi kõva. Meelsamini oleks ta selle nüüd heitnud lõkkesse, nende jaanitulle, mille ümber tol korral tõotati jääda alati eestlasteks. Too eestlane, kes kõik oli kätte saanud, oli ju siia veel ilmunud ainult hingeargusest, näilisest kohusetundest, ja see viis, kuidas ta lobises, kuidas ta oma tühjas mulinas aeg-ajalt kella piilus...

Virve kruttis kella pimedas nägemata, mida osutid näitasid. Talle oli momendil tähtis ainult oma aeg, mitte kellegi poolt pealesurutud aeg. Ajad võisid paigal seista, võisid tormata, ajad võisid inimesi hirmus valusasti alt vedada.

Ja aeg oli hiline. Küllalt hiline, et küsida, miks ema veel laternaga õuel liikus. Oli's sealgi täna midagi juhtunud?

Oli juhtumas.

Nagu meeletu tormas Virve rehe alla ja taipas ühe pilguga, mis toimus.

«Ma ei luba tappa!» hüüdis ta nii valjusti, et mõlemad vanad võpatasid ja pisut vimma tõmbusid.

«Vait! Sinul pole siin midagi lubada.»

Isa nohinast võis aru saada, et rohkem enam öelda ei seda tehakse, mis köied ja lauad selleks hakkama seatakse, ning nüüd oli ta kahekordselt ärevil. Pinge oli haaranud ka ema, kes oli seasöötmise põlle vana jope peale sidunud ja paistis niiviisi laterna võbelevas valguses nagu jäme betoontulp. Seda kindlust oli võimatu vallutada ohvriteta.

«Ei tohi! Ma viisin ju ise avalduse ära.»

«Ära karju, vaid tule parem appi, kui juba kord siin oled,» ütles ema.

Isa nohinast võis aru saada, et rohkem enam öelda ei tohtinud.

«Kui te seda teete, siis olete tütrest ilma.»

Isa kraaksatas. Tahtis vist naerda. Aga tal seisis ees varem proovimata töö ja nii ei tulnud tehtud naer kurgupärast välja. Seda kindlamini kõlasid sõnad:

«Käi eest!» Ja käsk oma naisele: «Võta see rokatoober ja juhi ta tasakesi välja!»

«Olgu! Saagu siis igaüks oma tahtmine.»

Need olid tütre viimased sõnad ses võitluses, ja kuna ta ütles need enesevalitsusega, siis ei pööratud neile enam tähelepanu.

*

Koristaja-Alma oli veidi üllatunud, aga ta sai asjast aru. Kui taheti jõuda nii varasele bussile, siis oli ju päris mõistlik need mõned tunnid peatuse lähedal tukkuda. Ta pakkus kadunud Peetri sängi korda seadma, aga Virve ütles, et tal on esimehe nahkdiivani jaoks linad kohvris. Peaasi, et Alma-tädi ta üles ajaks.

«Või siis kohe Tartusse õppima. Eks ta ole. Nüüdsel ajal on noortele kõik teed lahti.»

Virve noogutas ja võttis võtme. Tal oli raske rääkida, sest just need lahtised teed kippusid jälle pisaratele teed avama.

Nagu kitsas rajake kuristiku serval. Nii tundus olevat praegu talle see tee. Et pääseda, tuli liikuda. Kas edasi või tagasi. Tagasitee oli lühem, mis sest rääkidagi. Aga ta teadis, mis teda seal ohutuses ootas ja seda ei oleks ta kasin jõud kanda suutnud. Nii jäi üle kas või käpuli edasi nihkuda.

SENIIDIS

«Kas te olete kunagi oma juukseid blondeerinud?» küsis Ants Kappel vastas istuvalt naiselt, kellest ta ei teadnud muud kui nime ja elukutset.

Advokaat Piia Säde tõstis hämmeldunud pilgu menüült ja vastas mehele, kellest ta ei teadnud veel niigi palju:

«Ei kunagi! Miks te seda küsite?»

«Ma tundsin ühte naist, kes oli näo poolest teie moodi, aga tal olid hallid silmad ja heledad juuksed.»

Kelner tuli. Nad istusid «Moskva» hotelli alumises kõledas restoranis. Õhtune rahvas alles hakkas kogunema ja kelnerite pärastlõunane loidus polnud veel päriselt asendunud professionaalse erksusega. Kappel, saanud teada, et Piia Säde soovib ainult ühe salati ja kohvi, tellis menüüd vaatamata kireva külma laua, terve pudeli gruusia kuiva veini ja väikese karahvini valget viina.

«Te ütlesite, et lendate homme Eestisse. Ja te võite veel viimasel õhtul nii vägevasti prassida?» nokkis naine.

Kappel hakkas naerma. Aastat kaheksa tagasi oli ta siin tõesti prassinud koos operaator Treimaniga. Siis lõppes pealinna saabumise pidu puhta taskuga kusagil vanas palkmajas Moskva jõe kaldal, kus nüüd käis hiiglaslike hoonemürakate ehitamine. Sõbrad Tallinnas polnud sugugi kärmed vastama nende SOS telegrammidele ja nii tuli paar päeva kapsasuppi helpida kusagil keldrikorruse sööklas, mida Treiman kutsus Dostojevski järgi Marmeladovi urkaks. Siis oldi noored, kehvad ja õnnelikud. Seda tasus meenutada.

«Te töötate filmistuudios?» küsis noor naisadvokaat huvitatult.

Polnud mingit põhjust küsijale pettumust valmistada. Sidemed kinomeestega olid säilinud ja sealt sai lugusid naeruks palju rohkem kui ta enda koormavedaja elust. Naerdes aga sarnanes Piia veelgi rohkem Virvega.

Nad said tunni aja eest tuttavaks Suure Teatri ees. Pileteid muidugi polnud. Kappel seisis seal sammaste vahel õieti vihma tõttu, mis ladinal tänavaid kastis. Teatrisse ruttajailt üleliigset pääset küsida ei lubanud tal enesearmastus.

Siis aga seisab äkki ta ees naine, keda ta kunagi päriselt unustada polnud suutnud. Kuigi sõstrasilmaline, aga muudes joontes nii väga Virve Linnamäe moodi, et loiuks jäänud mehe südamest käib läbi virgutav judin. Virgutav judin ja siis otsekohe pettumuse vaikne muie, mis muudetakse naljaks. See sõstrasilmaline Virve variant siin suures vene linnas kuulgu eesti keeles seda, et Ants Kappel on samuti pääsmeta. Selle peale puhkeb naer ja vastus samas koduses keeles. Kappelil hakkab äkki hirmus kahju, et sõstrasilm nii energiliselt ühe grupi juurest teise juurde tipib. Ja tal on põrgulikult hea meel, kui nad lõpuks jälle kõrvuti seisavad ja käsi laiutavad. Vihm ei lase neil kohe laiali minna. Selle aja sees selgub, et nad mõlemad on ka ühest mesilasperest «Moskva» hotelli tohutus tarus.

Jeerum! Mida kõik tuli Piial hommikust saadik läbi elada ühe toakese pärast! Kõik muidugi kliendi tõttu, kes pidi koha kinni panema, kuid jättis selle tegemata. Need ahastavad emad, kes oma poegade pärast saadaksid advokaadi kas või maailma lõppu, ei unusta tavaliselt hoolitsevaid pisiasju. Nad on valmis advokaati lausa üle kuldama, kuna nad ju ei tea, kui vähe siiski saab lõplikus lahenduses kaasa rääkida faktidesse takerdunud jurist. Seekord ei läinud alguses kõik nii, nagu arvata võis. Õigust öelda oli noorele advokaadile see esimeseks käiguks Ülemnõukogu Presiidiumi ja pikk närveerimine hotellide kalkides fuajeedes oli teda tublisti väsitanud ja alandanudki.

Seda ülemeelikumaks muutus ta nüüd tundmatu meeldiva filmimehe lahkumisõhtul veini rüübates ja hõrgutisi süües.

Kappel polnud ammu viina joonud ja tundis, et jääb kergesti vinti. Või tuli see hoopis vastuolulisest tundest, mida tekitas naljakas olukord. Tal polnud kombeks meeldivat naist võimaluse korral ründamata jätta. Ilma mingi künismita pidas ta liigset tagasihoidlikkust naise solvamiseks. Filmimehed, kes temaga kui maamehega heal meelel kontakti hoidsid, et kelkida siis elutundmisega, viisid teda Tallinnas seltskondadesse, kus niisugune arvamus võis kenasti idaneda. Nüüdki kuulis ta ennast kasutamas tavalisi kergeid lähenemisvõtteid, kuid need tundusid talle üdini harjumuslikena. Ta oli juba otsuse teinud. Jutud kinostuudiost lõikasid ära edaspidiste kohtumiste seeria. Nii see oligi mõeldud, sest selle naisega ei tahtnud ta mingit lõtva banaalset sidet. Jah, ainult vaadata, et meenutada. Et vahel ootamatult muu jutu sees küsida:

«Teil on kena pluus. Kas te armastate kanda ka kampsuneid?»

«Issand, mida kõik üks kinomees ei uuri! Kui te teaksite, kui külm on meil vahel talvel seal vanas kohtumajas, siis te üldse ei küsikski.»

«On teil tumelilla kamps ka?»

«Ei, see värv ei sobi mulle,» naeris Piia ning ootas huviga jätku.

Aga see naljakas tuuldunud näoga kõrend ainult noogutas mõtlikult ja hakkas lahutusprotsesside vastu huvi tundma.

Vahepeal oli restoran viimse kohani täis kogunenud. Nad käisid tantsimas ja siis jõid veel kohvi konjakiga.

Kui nad lõpuks ära läksid, oli ukse taha kogunenud küllalt neid, kellele üleliigne raha taskus annab võimuka hääle ning kes ei suuda mõista, miks kelner neid sisse ei lase, kui ometi tervelt kaks kohta äsja vabanes.

Kappel võttis kuue seljast ja lipsu kaelast. Alles siis hakkas ta asju kokku pakkima.

Ema jaoks ostetud kitsenahast kasukas, pagan võtku — raskevõitu, oli omaette paberisse nööritsetud. Raiendi tellitud erialased raamatud ja brošüürid seisid kuhjas kirjutuslaual. Need ladus ta kõigepealt kohvri põhja. Kantud pesu kapiriiulitel rändas ajalehepaberisse mässitud mütsakus järele. Viltvoodriga talvesaapad Milvile, kes neid üldse ei vääri ja kes, olgu ta

neetud, pärast seda klubi sisseõnnistamise pidu on läinud lausa nõudlikuks. Oli suur ettevaatamatus. Hunt oma pesa lähedalt ei murra. Nüüd veel need pudelid, need sübariit Martsoni tellitud armeenlased — üks soga ta kõik, aga ... Ja kuhu peaks veel mahtuma küpsised ja šokolaadikarbid, mida oleks võinud vabalt ka Tallinnast osta — üks puru ta kõik. Selle karbikese peaks õieti pehmelt pakkima, selle saab sidekontori Tiiu. Oh seda Tiiut Tiiukest! Ja arvabki, et «Edu» esimees astub vahel sidekontorisse tema pärast, nagu oleks «Edu» esimees mingi Kuusiku Arvo või Rabamaa Teet, kes neiukese pärast küll ükskord oma «Jawad» koos oma kontidega puruks ajavad. Ei, Tiiule tuleb anda magus karbike ja sinna juurde mõni soolane sõna, sest tüdruk võtku ikkagi aru pähe.

Nõndaks. Nüüd istub üks vaba mees sinise satäänitükiga kaetud voodil. Ta näeb enda portreed televiisori peopesasuuruselt hallilt ekraanilt. Alt aga kostab siia kaheksandale korrusele tänavaliikluse müha nagu lakkamatu eluvoolus.

Kuus aastat tagasi läks Virve ära. Mitte keegi ei teadnud, miks. Täitevkomitee jäi sekretärita. Milvi polnud ju kellegi asendaja. Mäger oli vihane. Siis teati rääkida, et tüdrukul oli vanematega kodus mingi salapärane pahandus olnud. Ainult Kappel teadis täpset põhjust. Kui sel ajal oleks veidigi aega jätkunud. Kirjadele ta ei vastanud, kuigi sai need kindlasti kätte. Need olid noore kolhoosi esimehe ametlikud kirjad aiandustehnikumi õpilasele. Millegipärast need ametlikud kirjad läksid posti Tallinnas. Aiandustehnikumi edukas õpilane vaikis. Ja vaikimine polnud nõusolek, sest peale lõpetamist ei tulnud ta mitte esimehe kutsel kodukolhoosi, vaid jäi kusagile sinna Lõuna-Eestisse. Ja nüüd tulevad juba kaks aastat järjest kirjad Melanie Linnamäele tuntud aiandist Nasaverest. Sellele paksule ja riiakale naisele tulevad mõnikord kirjad. Aga «Edu» esimees ei saa enam kirjutada, sest «Edu» esimees pole kerjus, ta ei taha siin ilmas kelleltki midagi kerjata. Mõelda võib, sest mõtteid ei saa lugeda ega tõrjuda. Eriti veel siis, kui ilmub äkki keegi Piia Säde, kes on hoopis teistmoodi, hoopis tühine ja harilik naine, ainult näo poolest pisut sarnane sellega, kes pole tühine

ega harilik. Tühised ja harilikud olid ainult Virve poliitilised tundmused, need teistelt laenatud vaatekesed, mis aga tema ahvatleva iseloomu juures mõjusid nii võõristavalt, et teda tuli karistada äkilise äraminekuga. Ah, juba järgmisel päeval oleks Ants Kappel temaga taas rääkinud, teda kenasti nokkinud ja naljaga kasvatanud. Aga see uhkekene vastas ühele äraminekule täieliku äraminekuga ja pani ennast mäletama, sundis mõtlema, sundis isegi unistama. Sest naine, kes ei vahi mehele otsa nagu rumal ja hea Tiiu, naine, kes ei rebi sind tühja lugemistuppa nagu Milvi, naine, kes hoopis läheb minema ja ei vastagi su kirjadele ...

Telefon! Tohoh!

No näed siis. Piia oli oma ainukese suitsupaki alla unustanud ja uut ei osanud ta sel kellaajal hankida, sest seal ukse taga tunglesid mehedki asjatult.

Televiisori tuhmil ekraanil irvitas mehe nägu. Seitsmendal korrusel, küsija enda korrusel oli ju ka restoran, kuhu hotelli poolt sissepääs ei pruukinud sugugi nii tõkestatud olla. Võimalik, et puhvetki polnud veel suletud. Muidugi ei saanud ta rüütlina niisugust nõu anda. Ta vaid naeris mõttes Piiat ja kõiki seesuguseid.

«Toon teile otsekohe, mul on küllus majas,» ütles ta lahkel häälel.

«Ma tulen ise üles. Kellel janu, sellel jalad.»

«Ärge nähke vaeva. Olen kohe all.»

Lipsu ette sidudes ja pintsakut selga tõmmates tundis ta kiuslikku soovi rääkida juttu, mis kogu mängu rikub. Jah, oli ju veel aega meenutada minevikku. Et oleks põnevam, võib alustada sellest, kuidas Arumetsa jagu tol ööl luurele saadeti. Mis luure see ka oli. Vastane oli enda lahti rebinud. Terve öö võis marssida mööda teid, kuni jõuti kaardil märgitud külani. Magamine poolenisti tühjaks kolitud talus. Hommikune söömine suures taluköögis. Pööningul saepurule laogikeetmine tud õunad, millest valiti kõige ilusamaid. Ohvitserid jõudsid ratsahobustel järele just eine valmimise ajaks. Petseri poiss Lukin oli küpsetanud pliine, mis maitsesid ka staabimeestele. Oli lõbus hommik, mille rikkus vanemleitnant Tünder oma teki tahtmisega. Nii see lugu algas. Ja tasuks küsida, kas see üldse on lõppenud.

See lugulaul läheb Martsoni arvel, sest homme pole enam aega armeenia päikest asendada. Aga aitab talle kahestki, niikuinii kannatab mehemürakas pärgsoonte käes ja igasugune tipsutamine on talle isegi ohtlik. Leia siis veel teine niisugune asetäitja, kelle hooleks võib jätta kõik, välja arvatud pidukõned ja suhted parteikomiteedega.

Piia oli valge pluusi ja tumehalli plisseeritud seeliku asendanud kollase põhjaga kirju kittelkleidiga ning mõjus hoopis kodusena. Ta oli koridori vastu tulnud.

«Näete siis, kui tülika tuttava te saite.»

«Te olete selleks liiga hästi tehtud, et tülikas olla,» puistas Kappel oma kulunud ütlemiste hulgast esimese ettesattunu. «Huvitav oleks võrrelda tube. Minu oma on küll nagu tikutoos. Tohin ma teie oma vaadata.»

«Muidugi, kuigi mul on siin juba kõik segamini.»

Kohver oli ainult lahtiselt taburetil. See lükati kinni. Ja padjal lebas valgesse paberisse peidetud ese, arvatavasti öösärk. See torgati kappi. Sinna juurde anti kiires korras seletus, kuidas äreva päeva tõttu jäi suitsuvaru uuendamata.

Kappel pani sel ajal pudeli põuetaskust lauale ning näpitses lahti väikese šokolaadikarbi. Kui Piia märkas pudelit, sattus ta ärevusse:

«Milleks seda! Ei, ei, nii ei lähe. Me oleme isegi joonud ja teil tuleb homme vara välja lennata.»

«Kui ainult selle pärast, siis . . .» Tugev päkk tabas pudelipõhja ning järgmisel hetkel sulises veeklaasi pruun lõhnav vedelik.

«Te armastate napsi.»

«Jah.»

«Siis jäi mul teist pisut teine mulje.»

«Huvitav. Aga ajaksime veel veidi juttu, võib-olla mulje paraneb. Vaadake, säärast juhust juhtub harva.»

«Mis juhusest te räägite?»

Naise sõstrasilmad laienesid, näos oli ilmne hirm. Temas polnud midagi Virvele sarnast. Kas temas ei olnud mitte juudi verd?

«Tahan teilt juriidilist nõuannet.» Kappel tundis, et ta nägu pole avameelse inimese oma. Näod peegelduvad vastamisi mõnikord täpsemini kui veneetsia peeglid.

Sellel naisel polnud äkki tõepoolest suitsu?

«Loodan, et teie küsimus pole liiga keeruline.»

«Küsimus on keeruline. Mul on vaja niisugust juriidilist nõuannet, mida saab anda ainult naisadvokaat.»

Alles nüüd istus Piia Säde kušeti servale ja võttis sigaretile pakutud tuld. Ja sellest, kuidas see kõik toimus, taipas Kappel, et naisel polnud tõepoolest suitsu. Siiski istus temagi.

«Te oskate asju põnevaks ajada,» ütles Piia ning vaatas mehele uurivalt näkku. Niiviisi pisut silmi pilutades kuulas ta vist ka oma klientide hädaldamisi.

«Kui enne kergitaksime klaasi. Palun, teie alustate?»

«Ei, ma ei soovi.»

Vastus kõlas järsult, igasuguseid edasisi pealekäimisi äralõikavalt. Ja Ants Kappel mõistis lõplikult, et see, mida ta kavatses siin rääkida, jääb rääkimata. Kuidas üldse võis pähe tulla mõte hakata seda naist karistama pihtimusega? Kui ta oleks olnud seda tõugu, nagu ta tundus olevat eriti pärast helistamist, siis oleks talle veelgi vähem sobinud avaldada seda, mida ta polnud siiani ühelegi hingele tahtnud avaldada.

Kui talle öelda, et kõigi poolt lugupeetud esimees üle vabariigi tuntud kolhoosis põikab aeg-ajalt sidekontorisse, nii et juba arvatakse, et ta võrgutab seal noorukest Tiiut, tema aga läheb sinna, sest sidekontor on endises valla täitevkomitees, sidekontoris on kirjade sorteerimiseks ja ajalehepakkide hoidmiseks sama tindiplekiline laud, mille taga töötas kunagine täitevkomitee sekretär, mis siis juhtub? Siis küsitakse: «Miks ei otsi ta oma unistusteobjekti üles ja ei räägi talle, kuidas on?» Küsimus pole aga otsimises. Teaduste Akadeemia aiand Nasaveres. Seal töötab ta. Aga kui inimesed saaksid teada, et Kappel kannab aastaid mõttes suure aiandi rajamise ideed, et tuua juhtijaks Virve Linnamäe, siis vist ilmub hoolikalt ehitatud autoriteeti esimene tõsine pragu. Martson ei hooli õunapabulatest ja tal on õigus, neid on raske turustada, neist ei saa vaevale vastavat tulu, kolhoosil pole õiget paikagi viljapuudele. Kappel on lugenud ja uurinud aiandust niisugusel hulgal, et võiks vabalt sooritada eriala eksami ükskõik kui kõrgel tasemel. Aga seda ei tohi keegi

teada. Sest mees peab jääma meheks, eriti majandusmees.

«Mina võtan küll, kui te pahaks ei pane.»

Piia ei vastanud.

Kappel rüüpas, kuigi teadis, et vaikimine pole nõusolek. Tal ei jäänud muud midagi teha. Pigisse sattunud putuka tunnet võis tubli lonksuga leevendada.

All mühas endiselt liiklus nagu eluvoolus ise.

Siit lahkuda oleks ülimalt lihtne, kui poleks pudelit. Esemed seovad inimesi. Majad. Korterid. Mööblikolu. Aga mõnikord lausa narruseni tühine asi — pudel. Tõusta ja pudel taskusse suruda — äärmiselt pentsik. Tõusta ja lahkuda ilma pudelita vaevalt õnnestub, sest too kohmetunud näoga naine — ta pole üldse Virve moodi — topiks pudeli ja ka šokolaadi ja võib-olla isegi «Šipka» paki tooja kätte tagasi. Homme pärast lõunat on siin toas istuja oma kodukohas. Kümned inimesed, kümned küsimused haaravad mehikese oma võrku. Mõne lahendab käigult, mõne puhul teeb tähtsa näo ja lükkab edaspidiseks mõtlemiseks. Vihmamured ja tehnikatõrked. Kartul ja künd ja kuivatid — see on september. Ehitajad on vahepeal joonud ... Homme pärast lõunat algab igapäevane elu. Selle tumesinise ülikonna asemel tõmmatakse selga hall kampsun ja tuulepluus, mille ema on kindlasti jõudnud pesta ja triikida ... Kõik see on homme. Täna aga, just praegusel tunnil, praegusel minutil istub kallis belgia riidest ülikonnas nokastanud mees hotellitoas võhivõõra naise juures ning laual on pudel konjakit nagu ankur kaldamudas. Ei lase lootsikut paigast. Või on see ainult enesearmastus ja pudel selle sümbol?

Viimane küsimus valgustas välgusähvatusena aju. Enesearmastus! Kui mees kardab avaldada armastust, mida arvab tõsiselt tundvat, siis on see ankur mudas ja see ankur on enesearmastus.

Koridorist kostsid sammud, jutt ja naer. Ühel mehel oli täpselt niisugune hääl nagu Kurila lihakombinaadi direktoril.

«Teate mis,» elustus järsku Kappel. «Ma ei tööta juba kuuendat aastat kino alal. Olen põllumees. Meie kolhoosis on kultuurkarjamaadega ühte-teist ette võetud ja sellepärast olen ka praegu Moskvas. Teadusemehed olid huvitatud praktikute jutust. Nii on lood. Mis aga puutub juriidilisse nõuandesse, siis mind huvitab tõsiselt, mismoodi saaks kohe seaduslikult parandada lihavarumise süsteemi. Ma ei vaidle vastu, et lihakombinaadid määravad hinna kaalu ja sordi pealt. Sordist oleneb liha kvaliteet. Aga üks asi on paber, teine asi patune inimene, kes eeskirju täidab. Liha sordi kindlaksmääramine on praegu müsteerium, mustlase turg ja tapamaja võib meiega trikke teha, kui me ise ...»

Piia tõusis püsti, ta nägu moonutas vastikustunne. Kappel istus edasi ja laiutas käsi:

«Uskuge, asi on arutamist väärt. Me ei saa enam ühtki partiid ära saata ilma zootehnikuta. Ma räägin tõsiselt.»

«Tõsiselt räägin praegu mina. Võtke kõik see ja palun lahkuge otsekohe!»

Kappel tundis, kuidas piinlikkuse ja solvangu puna mööda kaela näkku surises. Kohmetumisest sai ta hästi aru, selle võitmiseks püüdiski ta alustada ladusat juttu. Aga äkiline vihapurse jäi mõistmatuks ja mõjus alandavalt. Samal ajal ta teadis, et nüüd ei tohi öelda ühtki üleliigset sõna. Iga üleliigne sõna võis alandust ainult suurendada. Ta seisis hetke veel ankruketikeste küljes — see pagana pudel ja need teised asjad —, siis aga meenus, et mõnikord pääseb liikuma kettide raiumise teel. Nii ta tegigi, öeldes tekkinud olukorras ainuvõimalikud sõnad:

«Head ööd!»

Ütles ja läks nii, nagu oleks põrand ta taldade all hõõgunud.

Hirmus on olla väljavisatud.

Kappel istus oma toas tugitoolis ja suitsetas. Maos tõmbles aeg-ajalt vastikult. Peas vilksusid mingid kättemaksu multiplikatsioonid. Keegi, mitte keegi polnud veel Ants Kappelit ukse taha julgenud saata.

Kes olekski niisugusel silmapilgul suutnud meenutada, mis juhtus kakskümmend või viisteist aastat tagasi. Või polnudki see Ants Kappel, kes läks kord tselluloosivabriku kontorisse suvevaheajaks tööd küsima ja kelle üks sinises kitlis kuivetu meister uksest välja tõukas? Või oli seegi hoopis keegi teine, keda üks

rõugearmiline veltveebel Petseris laskis täpselt kümme korda kompanii söögisaali uksest välja ja sisse astuda? Muidugi polnud koolipoiss või ka noorsõdur praegune «Edu» kolhoosi esimees, rajoonikomitee liige ja Ülemnõukogu saadik, mees, keda pühade eel intervjueeritakse, keda filmitakse küll kontoris, küll põldudel ja karjalautades, mees, kelle ministeerium ainukesena vabariigis leidis kohase olevat nüüd Moskvasse üleliidulisele nõupidamisele saata.

Kappel tõmbas vihmamantli selga, surus kaabu pähe ja läks ilma mingi plaanita välja.

Ta ei hakanud lifti ootama. Ja kummaline, mööda laiu treppe alla astudes tundis ta, kuidas vabaneb asteastmelt väiklasest solvumisest.

Ta muutub veidi naiseks, kelle tuppa on tunginud võõras mees pudeliga. See mees teatab, et pole see, kes oli, ning hakkab ajama mingit soga lihasortidest. On see kahemõtteline vihje? Miks ei või seda võtta kahemõttelise vihjena? Pealegi polnud naisel tõesti suitsu. Ta oleks ju ise võtma tulnud. Kui ta siis taipas, kuidas tema helistamist mõisteti, muutus ta vist endalegi vastikuks, rääkimata mehest, kes julges temast nõnda mõelda.

Ja nii sai mees, olnud natuke ka naine, jälle päris iseendaks, sest ta polnud enam endast väljas.

Sadu oli lakanud. Puhus vali tuul ja aeg-ajalt vaatas lehvivate pilvelooride vahelt hele kuusirp.

Seesama septembri Kuu, mis ka kuus aastat tagasi paistis Maale.

Joodud viin tõusis väljas uuesti pähe. Suur ebamugav linn muutus mehele armsaks, nii armsaks ja koduseks, et ta oleks ükskõik kellele hüüdnud: «Ma ei karda enam mitte midagi, sest üks armastus ei tohi alla vanduda eneseármastusele!»

Roheline silm!

«Lenini mägedesse ja tagasi!»

«Voh, õige!»

«Täna jätame hüvasti meie kodumaa kalli pealinnaga.»

«Voh, õige, õige! Kust kaugelt mehi?»

«Salatsi ja Nasavere.»

«Kust kohast? Kust kohast?»

«Eestimaa.»

«Aa! Baltikum!»

«Eestimaa. Blondiinide maa, kus ka musta verd on küllalt.»

«Mul on õde Riias.»

«Tean Riiat, tean. Minul on pruut Nasaveres.»

«Nasverre?»

«Seal, kus õunapuud õitsevad. Meie maa on suur ja lai. Ja inimese hing peab olema ka suur ja lai, eks ole õige?»

«No õige, no õige!»

Hea ots, korras masin ja lai noolsirge tänav kokkuliidetuna annab imehea sooja vuhina. Inimene ei pea mitte kuulama elu vuhinat kõrvalt, ta peab sellest ise osa võtma, peab seda ise tekitama.

Ja ongi mägi. Siravate tulede meri nii kaugele, kui silm ulatub. Aga mees sõitis siia kõrgendikule hoopis kuud vaatama, sedasama kuud, mis kuus aastat tagasi piilus murest, vihast, vihkamisest ja kättemaksuhimust uuristatud külasid Eestimaal. Oli seda siis kõike küllalt selleks, et uuristada lahku ka neid, kes oleksid võinud kokku saada, kokku jääda.

Viletsavõitu oli kinokroonikas tekste kampaanialiistule venitada. Aga kas Kappel oleks sealt maale tulnud, kui ta poleks äkki tajunud, et sattus selle õigega kokku? Ei. Ants Kappel oleks linnas mõne parema paiga leidnud. Hoopis teine saatus oleks teda oodanud. Seal aga järsku nooruslikus tuhinas, ennast üllatavas inspiratsioonis murti saatuse rool hoopis mujale. Sugugi mitte valesti. Oli raske, on raske, aga huvitav. Ja kõige selle salajane algpõhjus kadus ise ära. Kas ainult selleks, et luua endast mälestusi? See oleks riskimine. Sest mälestused kustuvad elu rataste vahel kergesti. Ja kui nad ei kustugi, nagu praegu just selgub, siis kogenud inimestele on ju teada, et mälestus on tegelikkusest alati ilusam.

Ah, kas siis kolmekümnekuuene Kappel ei tea, et Virve seal kusagil on juba kahekümneüheksane? Et ta pragab nendega, kes ei ole täitnud ta korraldusi. Et ta peseb pesu, et ta higistab, et ta teeb kõike seda, mis teisedki inimesed. Ja ometi hakkavad «Edu» esimehe käed värisema, kui ta nagu pool hajameelselt sidekon-

toris selle, jah selle laua ääres kirju lapates satub ühele erilisele ümbrikule. Sest seal on selgesti ümaras püstkirjas kaks korda Linnamäe nimi kirjutatud, adressaadi ja saatja nimi. Mida ta on teinud vahepeal? Miks on ta ikka veel Linnamäe? Kellelt seda küsida, ilma et tekiksid ilkumised, mis söövad kõike ilusat ja õrna nagu hape? Seda ümbrikut ei tohi hoida teistest kauem käes. Ainult murdosa sekundist, mitte rohkem. Ainult sellepärast, et üks on kindel — ka tema, ka tema pikad peened sõrmed on seda mateeriatükikest puudutanud. On see narrus? Jah, anna sellest ilkujaile teadust, küll siis alles näed. Narrus oleks vast kõige nõrgem, kõige sõnakehvem iseloomustus. Aga inimene ei ela ilkujate pärast! Ei ela!

«Tagasi, jah?»

Autojuht oli masinast välja jalgu sirutama tulnud. Tema küsimusest sai Kappel aru, et oli «Ei ela» valjusti öelnud.

Kuhu siis veel, kui mitte tagasi?

Mis näitab taksomeeter? Ohoo! Värisege hõberebased, kui «Edu» peremees käib kuud vaatamas. Niikuinii ei ole seltsimees Soodla teiega hea sõber. Ometi saab ta võid ja sigu kuhjaga. Ärgu naakugu. Pangu parem tapamajas kord kehtima. Teeme nii, kallid kasukad, kui Soodla teid jälle hapu näoga selleks ja teiseks tembeldab, siis pistab teie peremees talle porgandi lõugade vahele. Porgandid kasvasid seal Mustajõe taga uudismaal just parajateks suumulgu pruntideks. Varsti algab teie peremehel jälle suur sõda rajooni kukuruusnikutega. Ei tee tema neile selgeks, et see, mis viiel hektaril on kasulik, võib viiekümnel katastroofiga lõppeda. Aga ärge kartke. Tasa ja targu. Ja Soodla pole ka põhimõtteliselt paha. Ta lihtsalt pole enam horisondi kõrgusel. Meie oleme juba nii kaugel, et ta õigeid vigu ei oskagi näha ja kas meie Martsoniga oleme napakad, et läheme talle neist latrama. Hea, kui me neid isegi näeme ja pisitasa kurssi vahetame.

Koridorilaual oli Kappeli nimele jäetud valges paberis valge niidiga seotud pakk. Kohe tunda: pudel, šokolaadikarbike ja vist ka sigaretid. Oh seda õnnetut naiste aru! Kümme minutit tagasi oli see toodud. Tähendab, nii kaua ta siis vahepeal mõtles ja juurdles. Aga kui teisest küljest võtta, siis õige kah. Ühel daamil ei sobi hotellitoas vägijooke vedelema jätta.

Kümme minutit tagasi?

Kappel valis pikkamisi numbri. Teisel pool võeti toru otsekohe hargilt.

Piia ei teadnud, et Kappel on väljas. Ta oli palunud paki hommikul üle anda. Tal tõesti ei olnud sünnis seda enda tuppa jätta. Kappel mõistis ja palus vabandust, et oli niisuguse asja unustanud.

«Ja üldse palun vabandust, et rikkusin kohe esimesel Moskva-päeval teie tuju. Seda ma küll ei tahtnud. Loodan, et olete sellest juba üle. Mina igatahes aga võtan veel ühe napsi.»

Telefonist kostis ainult vaikset suminat.

«Ise te soodustasite seda.»

«Nojah, niisugused need mehed on,» kostis järsku hurjutus, mida võis soovi korral võtta ka naljana.

«Mehed? Miks mehed? Mehi on igasuguseid. Võibolla mina üksi olen niisugune. Soovin teile head ööd.»

Vastus kõlas üsna lahkesti. Ja nii see pidigi sündima. Viisakale mehele, kes isegi süütuna suvatseb andeks paluda, ei saa üks naine kuigi kaua vihaseks jääda. Ainult näitemängudes ja juttudes on viisakad mehed enamasti lurjused, sest niiviisi saab kirjanik publikut kõige kergema vaevaga üllatada.

Või niisugused need mehed on. Siis võiks ju öelda, et naised on niisugused nagu Piia Säde. Missuguse toimingu pidi ta ette võtma, vaeva nägema, et pakki õmblusniidiga kokku siduda, et veel kord ennast meelde tuletada. Teine naine aga võttis kätte ja kadus hoopiski. Ei mingit märguannet endast, ei mingit vastust mehele, kes iga aastaga muutus aina tähtsamaks ja kartlikumaks oma autoriteedi pärast.

Nüüd on kartusest jagu saadud. Veel tänasel päeval võetakse vastu otsus. Ükski inimene pole nii tähtis, et jätab sellepärast õnne proovimata.

Teises toas lahti unustatud valjuhääldajast hakkasid kostma Kremli kellad.

Kappel tõusis pidulikult püsti, võttis täis klaasi kätte, ja kui kõlas hümn, ütles ta heldinult:

«Alaku tänasest minu isiklik uus aasta.»

Siis tärkas tegevustuhin. Ta tellis kaugekõne Salat-

sile. Ooteajal kirjutas tindiga pakendipaberile niisuguse teksti:

Kainele Kappelile tingimusteta täitmiseks.

1. Veel tänasel kuupäeval võtta ette sõit Nasavere aiandisse.

2. Ettevõetud sõit ei tohi mitte ühelgi juhul piirduda ainult viljapuude küsimusega.

3. Sõidu kestes mitte mõelda tulemustele, vaid sellele, et sõit on möödapääsmatu.

«Moskva» hotell, 8. korrus
elu möödavuhisemise hetkel.

* *

Ta kinnitas lepingu tubli suutäiega. Siis tuli kõne. Öisel ajal ei võta keskjaamad palju ooteaega. Aparaadis kärises Martsoni unine bass. Ta oli natuke üllatudnud ning väga varmalt valmis kuulama eilsete korralduste muutmist. Aga ta ei saanud peensustest päris hästi aru ja talle tuli pikkamisi korrata:

«Kõik jääb endiseks. Lendan hommikul ja Luur las olla Tallinna lennuväljal kell kolmteist null-null. Nüüd kuula tähelepanelikult. Luur ärgu tulgu mitte kolhoosi masinaga, vaid võtku minu oma, minu isiklik. Said aru?»

«Sain aru, aga...»

«On vaja. Ma saadan Luuri bussiga tagasi ja teen üksinda ühe ringi, nii et jõuan koju alles õhtuks. On arusaadav?»

«Hakkaks nagu koitma, aga...»

«Ära ole uudishimulik. Vaata, Herps, vahel juhtub nii. Hiljem räägin.»

«Ahaa! Nüüd on pilt selge. Saab korraldatud nii nagu vaja.»

«Ja las Luur ütleb mu emale ka, et saabun alles õhtul või... koguni järgmisel hommikul. Muidu ta hakkab muretsema.»

«Saab tehtud.»

«Kas poisid täna kündsid?»

«Kõvasti.»

«Kuidas vihmaga oli?»

«Pooleks märga ja kuiva. Lõunani sai kartuleid võtta. Ennustus lubab järgmiseks nädalaks selginemistega.»

«Tore! Sest mis me, inimesed, teeme, kui ilmad ei selgine. Kuule, ma istun hotellis üksipäini ja pudel on lahti. Võtame õige telefoni teel ühe käraka.»

«Ohoh, kas sa said masinad ära vormistada?»

«Ah, käigu need masinad ja fondid praegu pärapõrgusse, selleks tuleb veel sinul siia sõita. Aga mul on muidu tuju võtta. Mine too oma puhvetist üks klõmakas kangemat.»

«Kuule, Valda on üleval...»

«Too, too, ütle, et esimehe korraldus.»

«Hea küll. Oota.»

Nii need mehed jõidki telefoni teel ühe käraka, mis mõjus päris hästi.

Siis läks Salatsi mees magama ja Moskva mees kuuma duši alla.

*

Velikije Luki lennuväljal vingus lõdisemapanev tuul. Väsinud, vähe puhata saanud ihu on üldse külmatundlikum. Kappelile tuli järsku meelde, et siin on ta oma elus kolmandat korda ja alati on ta siin külmetanud — 1942. aastal, 1943. aastal ja ka nüüd, 1955. aastal.

Puhvetis oli soe, kuid läpatanud õhk pani südame kergelt iiveldama. Leti ääres jõi valgekulmuline peetpunase näoga alampolkovnik ühekorraga terve õlleklaasi konjakit ja pistis kompveki peale.

Kappel astus uuesti välja tuule kätte. Suits ei passinud. Suus oli saasta maitse. Kõige õigem oleks teha nii nagu alampolkovnik Svjoklov. Põmm, ja kohe lööb olemise tahedaks. Aga siis ei sõida see mees mitte sinna, kuhu ta täna «Edu» esimehe õhtuse korralduse põhjal peab sõitma. Seda sõitu edasi ei lükata.

*

Riias jäi aega einestada. Tass koorega kohvi, kaks kiluga võileiba. Rohkem ei läinud alla. Alampolkovnik Švjoklov lasi endale teise õlleklaasi pruuni jooki sisse ja siis ka sõi. Kadus terve taldrikutäis seljankat, mehine kamakas karbonaadi ja vahele veel punaseid tomatilõikusid valgete sibularatastega.

Kappel vaatas teda kadedusega. Ta teadis, kui hea on

sellel mehel edasi lennata. Mõnus kerge hägu kuplis muudab ka õõtsuva lennu naudinguks. Kas mitte sellest ei tulnudki neljakümne kaheksandal aastal rahade läbilöömine Moskvas juba esimesel päeval? Muidugi. Juba Leningradi aerodroomil läks lahti. Esimene lend. Sirje andis Tallinnas veel nõu, et kui maandumisel kõrvus pliksuma hakkab, siis võtku naps või kaks, kuna see pidi aitama. Muidugi hakkas mõlemal mehel pliksuma. Aga kust järsku mõte Sirjele hüppas? Jah, kui sel ajal oleks korter, mitte see läbikäidav tuba emaga kahe peale, siis oleks võib-olla täna keegi Sirje Kappel mehele vastu sõitnud. Saatis oma Antsu kaheksa aastat tagasi Moskvasse ja täna oleks tulnud vastu. Oh ei! Sirje Kumar poleks ka Sirje Kappelina maale tulnud. Või kui olekski tulnud, siis poleks ta kahte esimest hirmsat aastat välja kannatanud. Tema, harilik naine.

Aga mis siis saab lennust kuni Tallinnani? Vastik tunne sees. Kui võtta Volli kaasa, siis võiks Svjoklovi moodi... Ei, see sõit tuleb teha üksinda. Kui üldse sõita, siis kindlasti üksinda. Luur pole ju teab mis pläramokk, aga parem on ilma ühegi tunnistajata. Muidugi oleks mõistlikum üldse teiseks korraks jätta, puht füüsilises mõttes parema ettevalmistusega teele minna, aga...

*

Tallinnas oli vaikne ja soe nagu suvisel hommikupoolikul. Inimesed käisid paljapäi ja avatud hõlmadega. Niisugusel haruldasel septembrikuu päeval, olgugi et laupäeval, on põllumehel patutegu linnas aega surnuks lüüa.

Volli Luuri laialt naerev päevitunud nägu paistis värava juurde kogunenud vastutulijate hulgast juba kaugele ära. Kappelile meenus järsku, et enne ärasõitu jäi lahendamata noorkarja lauda ümberehitamise küsimus, ja see, et paekivi vedu pärast Porkvere murru sulgemist jäi õhku rippuma ja et uue remonditöökoja asukoht ei ole veel ikka kindlaks määratud ja et tänane ilm on kartulivõtuks ülisoodus — kas brigaadides on maksimum väljas? Ta oli juba ühe jalaga kodus.

Luur tahtis haarata kohvri ja paki enda kätte. Kuid Kappel oli ise alles noor mees ja talle ei meeldinud pugemine. Kohvri sai siiski noorem mees autoni kanda. Siin aga tekkis väike segadus. Luur pakkus omanikule võtmeid, aga neid ei võetud vastu.

«See sõit jääb teiseks korraks. Mul oli eile tärniline päev.»

«Ega siis ei maksa jah,» läks Luur veelgi rõõmsamaks.

Ta teadis hästi tööde järge, mis esimeest pidi kindlasti kõige rohkem huvitama. Nad ei olnud aga linnast kuigi kaugele välja jõudnud, kui ta oma imestuseks märkas, et Kappel on tukkuma jäänud. Siis pidi sellel mehel küll õige tärniline päev seljataga olema.

Midagi ta ometi oli kuulnud, sest ärkas võpatades ja küsis:

«Mis sa ütlesid, et Raiend veab loomadele kapsast? Kas sild on ikka veel parandamata?»

«Esmaspäeval pidid mehed peale minema.»

«Esmaspäeval! On ikka muretus. Ma ometi andsin enne ärasõitu korralduse . . .»

Luur sai kõigest aru. Suvel lõhkusid ekskavaatorimehed Mustaojal purde ära, see jäi õigel ajal parandamata ja nüüd ei saadud naeripõllule ligi. Aga terane autojuht taipas ka seda, et peapesu, mis täna seda noort ja iseteadvat Raiendit ootab, on tingitud rohkem tärnilisest päevast kui söödakapsa enneaegsest vedamisest lehmadele. Luurile tuli meelde, et Raiendi väike nägus Ande viidi eile õhtul Kurila haiglasse sünnitama ja ta otsiski juba parajaid mehelikke sõnu selle uudise väljaütlemiseks, kui peremees täiesti ootamatu küsimuse üles võttis:

«Meil saab nüüd kuues aasta kolhoosi. Alguses läks külast hulga inimesi ära. Vahepeal on mitmed tagasi tulnud. Huvitav, ma pole küsida märganud ja keegi pole ka rääkinud, mis sellest Linnamäe tüdrukust on saanud?»

Rohkem ei tohtinud ta midagi juurde lisada, sest suu hakkas vastikult kuivaks tõmbuma, täpselt nii nagu ükskord pleenumil sõnavõtu ajal, kui kõnejärg käest ära kadus.

«Ah Virve? Tema läks ju vanadega tülli, aga ega

Linnamäed sellest kellelegi täpselt pole rääkinud. Kirjad pidid ikka vahel käima, Nasaverest või mina ka täpselt ei tea.»

«Jajah, aiandustehnikumi ta vist lõpetas. Aga noh, eks meilgi oleks aiandusagronoomile tööd anda.»

«Tuleb see okasroos nüüd oma võsuga siia vanade kätte hurjutada.»

«Võsuga?!»

«Tont seda naiste juttu teab. Nii räägitakse. Et kohe põhimõtte pärast tema mehele ei lähe, et tittesid võib niisama ka saada. Einoh, Linnamäe Virvest võib seda arvata. Ssa mõira, kui kõik naised läheks seda usku, mis meil siis viga elada ja poissmehe põlve pidada!»

Esimees unustas kaasa naerda. Ta ei võtnud vaevaks isegi mitte naeratada. Ainult sigareti otsis välja ning süütas põlema. Suitsu pahvides vaatas ta tükk aega ülituttavat maastikku. See soine heinamaa pidi lõppema poolteise kilomeetri pärast, siis pidi tulema teemeistri maja, selle järel männimetsa massiiv, siis väike küla unise jõe kaldal . . .

«Vaat siis, missugune kange tüdruk see Virve,» ühmas ta lõpuks päris ükskõikse häälega ja tundis, et suu ei tõmbu enam kuivaks. «Eks ta ole. Naisi on igasuguseid.»

«Igasuguseid, i-igasuguseid.»

«Me ei saa öelda, et niisugused need naised on.»

«Nojah. Ajad muutuvad. Eks nendegi aastatega on elu kõvasti muutunud. Näe, siis pidime sinuga poksimatsi maha pidama ja siis sina veel ütlesid, et olgu kolhoosi poolt pruut ja pulmad. Aga ei sa näi nende pulmadega ruttavat ühti.»

«Hmjah.»

Luur tegi kiire kõrvalpilguga kindlaks, et oli oma jutuga üle soolanud ja püüdis tõsineda:

«Ja kuhu sul kiiret. Näe, mul kakskümmend kaheksa alles ja juba neljas aasta miilitsavalitsus kodus. Vahel oleks nii vahva vabahärrat mängida, aga kus sa enam. Kas sõda või rahu. Ja kes seda kodusõda ikka endale kaela tahab tõmmata.»

«Kuule, pea siin poe juures kinni.»

«Ahah, kõrvetab?»

«Küllap ta kõrvetab jah.»

Kappel astus poodi. Leiva ja saabaste, heeringa ja seebi tuttav kodune lõhn. Ta polnud Salatsis poepealsetest toakarpidest kaugemale jõudnud. Emale meeldis seal, sest ta nägi alati aknast ära, kui kaubamasin hoovi sõitis, ja küttega oli ka lihtne. Kahele jätkus seal elamist lahedasti. Suuremale perele tuleks ruumist nappus. Aga praegu polnud vaja sellele mõelda. Eestlane üldse kipub liiga palju eluruumile mõtlema.

Mees, kes ei tahtnud momendil eluruumile mõelda, ostis poe šampusest tühjaks. Võttis ära kõik kolm tolmunud pudelit.

Luur aitas neid vana kitli sisse mässida. Temale tuli mingi seletus anda:

«Ameerikas pidid rikkad inimesed šampust jooma, õlut aga ainult vaesed. Noh, kuna me oleme ka ikkagi miljonärid, siis laseme šampust.»

«Ei seda vahtu ma õlle asemel küll ei võtaks,» jäi noormees eurooplaseks ning, saanud masina liikuma, asus analüüsima õlle sorte ja nende toimet.

Seda ei pannud kõrvalistuja vist tähelegi, sest ta püüdis selgusele jõuda, mis temaga Moskvas viimasel päeval juhtus. Ja kas see, et ta praegu hoopis teises suunas ei sõida, oli kartus prestiiži pärast või õige vaist? Ja kas üks Tiiu, kes nii truult ja alandlikult on oodanud, saab täna õnnelikumaks, kui tal pole enam põhjust loota ja oodata? Sest kättevõidetud eesmärk on lootuse seisukohalt sama, mis kaotatud eesmärk. Nii see peaks ju olema.

Luur jäi vait, sest ta märkas, et peremees tukub. Aga võta näpust. Temale öeldi järsku midagi niisugust, millest ta mõhkugi aru ei saanud.

«Sina oled praegu kahekümnekaheksane ja väike Kalle on sul kahene, jah?»

«Kaks ja pool.»

«Nojah, siis tuleb sul senidist läbisõit hoopis teisiti kui minul praegu.»

«Mismoodi see oli? Ma ei saanud aru.»

«Hea küll. Sa pea pärast sidekontori juures korraks kinni.»

SISUKORD

Гросс Виллем Йоханович

СРЕДНИЕ ДНИ

Рассказы

На эстонском языке

Оформление: Э. Майсаар

Издательство «Ээсти Раамат»
Таллин, Пярнуское шоссе, 10

Toimetaja H. Nigols

Kunstiline toimetaja A. K[illegible]ja

Tehniline toimetaja A. Krebstein

Korrektor O. Kajando

Ladumisele antud 3. VI 1966. Trükkimisele antud 28. X 1966. Paber 54×84, 1/16. Trükipoognaid 11. Tingtrükipoognaid 9,2. Arvestuspoognaid 9,37. Trükiarv 24 000. MB-05093. Tellimise nr. 4453. Hans Heidemanni nimeline trükikoda, Tartu, Ülikooli 17/19. I
Trükipaber nr. 2 — Kohila Paberivabrik

Hind 49 kop.

7—3—5